

Мостай Кәрим

Һеззек өйзөк йәже

Мустай Карим

Радость нашего дома

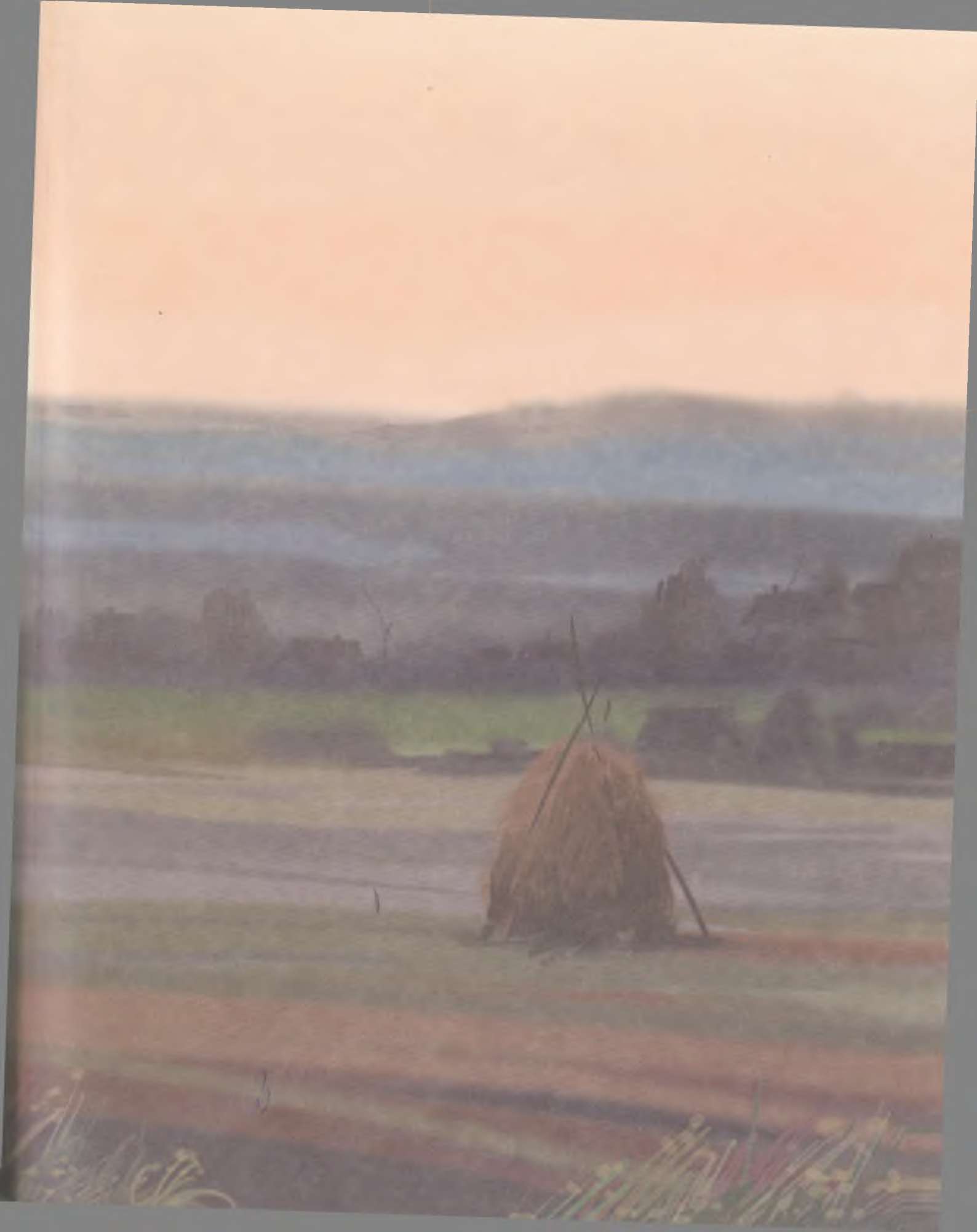

Контрольный листок сроков возврата

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА
Колич. пред. выдач _____

12/XII - 769
9/VIII - 3093
20/III - 3498
27/VIII - 2498
25/XII - 6977

Мостай Кәрим

Һеззек
өйзөк йәме

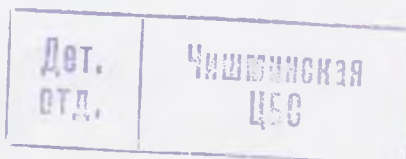

Мустай Карим

Радость
нашего дома

өФӨ • 2014

УДК 821.512.141-31-93
ББК 84 (2 Рос=Баш)-4
К 97

Рәссамы
Азат Мөхтәруллин

Тәржемәсәһе
Валентина Осеева

Кәримов, М. С.

К 97 Беззең өйзөн йәме = Радость нашего дома: повесть / Мостай Кәрим;
[В. А. Осееваның рус теленә тәржемәһе.]. — Өфө: Китап, 2014. — 192 бит.

ISBN 978-5-295-06061-8

УДК 821.512.141-31-93
ББК 84 (2 Рос=Баш)-4

ТП – 134/14

ISBN 978-5-295-06061-8

© Кәримов И. М., Кәримова Ә. М., 2014
© Осеева В. А. варистары, 2014
© Мөхтәруллин А. Р., һүрәттәр, 2014
© БР-зың Зәйнәб Бишшева ис. Башкортостан
«Китап» нәшриәте ДУП-ы, бизәлеш, 2014

Мостай Кәрим

Җеззек
өйзөк, йәме

3 28

ӘСӘЙЕМ ҚАЙЗА КИТПЕ?

Һеззен күңелегеззә лә бик күп һәйбәт нәмәләр барзыр әле. Уларзы бөтә якшы кешеләргә һөйләп биргегез зә килә торғандыр.

Минең күңелемдә лә бар. Бына хәзер шуларзы һөйләй башлайым.

Ул вакытта һуғыш ине әле. Атайым бөтә егеттәр менән бергә фронтта фашистарзы тукмап йөрөй, ә әсәйем колхозда эшләй ине. Бер сак әсәйем, колхоз председателе Якуп ағайзың артлы санаһын егеп, Тимертаузағы өләсәйемде кунакка алып килде. Өләсәй бер кис кунғас та, әсәйем кайзалыр китергә йыйына башланы. Мин беләм инде, кеше йыракка китмәс булһа, сохари катырмай ул. Минең әсәйем бер токсай сохари катырзы, бүтән тәмле нәмәләр бешерзе. Әллә нисә вак тәйөнсөк тәйөнләне. Кеше бер зә юкка тәйөнсөк тәйнәйме ни? Миңә әлегә бер ни зә әйтмәгән булалар.

Бер көн таң менән өләсәй мине уята:

— Тор инде, Йәмил, тор, ана әсәйең тәмле иттереп коймак бешергән, — ти.

Мин капыл күззәремде асам. Иң элек өстәл өстөндә пары сығып ултырған самауырзы күрәм. Әсәйем мейес алдында бешеренеп йөрөй. Буйға бәләкәй булһа ла, минең әсәйем бик уңған.

Өстәлдә тәмлерәк нәмәләр булғанда, минең ялындырып тора торған гәзәтем юк. Тик ундай нәмәләр йыш тәтемәй шул. Тиз генә йыуынып, өстәл эргәһендәге үз урыныма ултырам. Ул арала әсәйем дә, эшен бөтөрөп, табынға килә. Өләсәйем сәй яһай башлай.

Тик сәй янына ултырғас кына, табындың бик иртә әзерләнгәнән һизәм. Шунда ук әсәйемдең токсайын, тәйөнсөктәрән күз алдына килтерәм... Берәү зә өндәшмәй. «Әһә, — мин әйтәм, әстән генә, — барыбер беләм инде. Әсәй бөгөн кайзалыр китә».

Сәй әсеп бөткәс, әсәйем мине сақырып ала ла аркамдан һөйә:
— Йәмил улым, мин алыс калаға барып кайтам, һин өләсәйеңде тыңлап кына тор, йәме, — ти.

— Йә, — тип мин баш қағам. Үземдең күззәремдән йәш бөрсөктәре тәгәрәй. Бөтәһен дә алдан белеп торзом бит инде. Ә һиңәлер сызап булмай. Минең илағанды күрмәмешкә һалышалар. Мин бер-ике рәт танауымды тартам да илаузан туктайым.

— Алдыңды-артыңды карап йөрө инде, кызым, — ти өләсәй, — юл азабы — йән ғазабы, тигәндәр бит.

Әсәйем өндәшмәй. Бер аззан һуң ул сөйзәге тунын алып кейә, ак калын шәлен бәйләй. Өләсәй уға тоғоноң биштәрән кейергә булыша. Унан без өсөбөз зә ултырғыстарға ултырабыз. Өләсәй һизер уқына, әсәйем менән без тик кенә торабыз. Шунан әсәйем капыл урынынан тора, башта өләсәйзе, унан һуң мине косаклап ала. «Йсән-һау ғына тороғоз инде», — тип бышылдай ул. Мин уны йәлләп киттем. Тышта — кыш. Үзе төн, ә ул алыс юлға сыға. Әсәйем, тиз-тиз атлап, ишеккә бара. Ул тағы безгә боролоп карай за: «Хушығыз!» — тип өй ишеген аса. Бына ул кураға сыкты. Мин уның аяк тауыштарын ишетәм: ул басқан һайын, кар шығыр-шығыр итеп китә. Әсәйем капканы асып япты. Инде кар урамда шығырлай. Тауыш алысая һәм акрыная бара — шығыр... шығыр... шығыр...

Өләсәй менән икәү генә тороп калабыз. Бер аззан һуң мин унан: «Өләсәй, йән ғазабы һимә ул?» — тип һорайым.

Өләсәй тәрән һулыш алып куя ла:

— Балакайзарым, һез белмәһәгез ине инде шул ғазаптарзы... Белмәһәгез зә, күрмәһәгез зә ине, — ти.

БАПЫРЗЫҖ КЫЛЫСЫ КАЙЗА?

Без өләсәй менән һаман икәү генә торабыз. Әсәйемдән хат та, хәбәр зә юк, — өләсәй шулай ти. Мин инде уның нисә кис кунғанын да оноттом. Әсәйем киткәс, беззең һыйыр бызаулары. Теге мөгөзлө кара һарыктың ике бәрәсе булды: береһе ак, береһе кара. Бик һалкын көндәрзә без бәрәстәрзә өйгә алып инәбез. Бигерәк тилеләр әле, бер ни зә белмәйзәр. Йә, янып торған тимер мейескә бәрелеп, һырттарың көйзәрөп китәләр, йә, һандык өстөнә һикергән булып, колап төшәләр. Тамактары туйып, йылынып алғас, бәрәстәр бөтә өйзә бер итеп сабышып уйнайзар.

— Эй мәхлүктәрөң, калай рәхәтләнәләр, — ти өләсәй. Ул, бейәләй бәйләүенән туктап, күзлеге астынан ғына миңә карай (өләсәй, фронттағыларға тип, шау ғына бейәләй бәйләй). Мин ике быйма кунысы араһына һалынған күперемә сыралар тезеп ултырам. Өләсәй шулай аз ғына карап тора ла яңынан шәп-шәп итеп бәйләргә тотона. Үзе һаман һөйләнә:

— Күңелле шул уларға, икәү булғас... Бына һинең дә туғаның булһа, һиндәй һәйбәт булыр ине, — ти.

Мин, йүгереп килеп, өләсәйгә һыйынам. Ул миңә башымдан һыйпай.

— Фәриттең кустыһы бар. Мараттың һеңлеһе бар, бөтәһенең дә инде... Миңә генә бер кеһем дә юк, — тип шунда ук танауымды тарта башлайым.

— Һинең һеңлең булһа, яратыр инеңме? — тип һорай өләсәй.

— Би-и-к яратыр инем! Эй-й, һеңлем булһамы, мин уны күтәрөп кенә йөрөтөр инем. Бер зә йыкмас инем, Марат кеүек.

Өләсәй йомшак кулдары менән биттәрөмдән һөйә. Һеңлем тураһында уны тағы, тағы һөйләткөһ килә. Ә ул башка бер һүз зә әйтмәй.

Мин яңынан күперөһ әргәһенә киләм. Бәрәстәр әллә касан күперөһдең астың-өскә килтергәндәр инде. Бәрәстәргә рәхәт, улар

икәү. Ә минең бер үземдең уйнағым да килмәй. Мин инде, һандык өстөнә менеп, тик кенә ултырам. Өләсәй әйткән һеңлем нисектер эргәмә үк килеп баскан төслө булып китә. Ул миңә шундай асык күренә. Башта бик бәләкәс төслө ине. Эзерәк торғас, ул Мараттың һеңлеһе Фәһимә тиклем була. Үзенең сәсе кара, кызыл күлдәгенә ата каз күзе төслө түңәрәктәр төшкән... Мин көн буйы уның тураһында ғына уйлап йөрөйөм.

Төн булғас, өләсәйзең эше бөткәнән көтөп, карауатта бер үзем генә ятып торам. Кайһы сакта шулай йоклап та китәм. Ә бына хәзер йоклап булмай. Тышта буран. Тәзрә капкастарына ел килтереп һуға ла бөтә өй дөбөрләп китә. Ошо буранда атайым да, әсәйем дә өйзә юк. Улар өшөйзәрзәр әле. Ә һеңлем? Ул да атайым менән әсәйем янындалыр кеүек тойола миңә.

Өләсәй самауырзы түгеп, көлөн каға. Был эшен ул иң азактан эшләй. Бына, утты һүндереп, минең янға ята. Мин юрғандан башымды сығарып, өләсәйзең колағына бышылдайым:

— Өләсәй, өләсәкәйем, әкиәт һөйлә әле.

— Һин һаман йокламаныңмы ни әле, төн кошо? — ти ул.

— Берзе генә, өләсәй... унан йоклармын. — Капыл тышта ел туктап калғандай була. Өйзә караңғы ла, тын да. Мин йәнә юрған астына инеп китәм. Өләсәй ашыкмай ғына һөйләй башлай. Уның тауышы миңә юрған аша әллә кайзан, ер астынан, килгән кеүек, юк, ер астынан түгел, борон-борон замандан килгән кеүек ишетелә.

— ...Борон-борон заманда, — ти өләсәй, — Тимербәк тигән батырзың ай йөзлө, йондоз күзле Гөлнур исемле бик һылыу һеңлеһе булған. Тимербәк үзе илгә яу менән ингән әзәм башлы, йылан кәүзәле батшаның фәскәрзәренә каршы һуғышып йөрөй икән. Йорттағы бөтә ирзәр яуға каршы киткән булғандар, ти. Бер сак Гөлнур үзенең дуҫ кыззаны менән күл буйына һуға төшкән, ти, шулай. Тик торғанда бер мәл дауыл күтәрелеп, өйөрмә өйөрөлә башлаған, ти. Кыззар бөтәһе лә камыштар араһына кереп

боскандар. Өйөрмә килгән дә шул арала үтеп тә киткән. Кыззар йүгерешеп йәнә яр башына сыккандар. Тик бер Гөлнур ғына сыкмаған. Дустары уны, бөтә күл буйын бер итеп, кискә тиклем эзләп йөрөгәндәр. Шул юктан юк булған да куйған, ти, ай йөзлө, йондоз күзле Гөлнур.

Яузағы батырзар, эзәм башлы, йылан кәүзәле батшаны еңеп, кыуанышып илгә кайткандар. Тик бер Тимербәктен генә шатлығы кайғы менән алмашынған. Батыр шул яузан кайтышлай ук, акбуз атынан да төшмәйенсә, бер һелтәгәндә кырк сакрым ерзе айкай торған кылысын алып, Гөлнурзы эзләргә сығып киткән.

Ай йөрөгән, ти, йыл йөрөгән, ти, батыр, ете таузы үткән, ете даръяны кискән, ти. Бер заман тау мәмерйәһендә бәлтерәп бөткән сал сәсле картты осраткан, ти, Тимербәк.

— Һауғынамы, бабай! Ниндәй язмыштар килтерзе үзеңде был тау-таштар араһына? — тип һораған.

— Юл кешеһенә изге юл! — тип яуап биргән карт. — Һин миңең ниндәй юлдар менән бында килеүемде һораның булһа кәрәк, егет. Мин дә һин килгән юлдан килдем.

Тимербәк, атынан төшөп, карт эргәһендәге таш өстөнә ултырған. Карт яңынан һүзгә керешкән:

— Һинең кеүек егет сағымда миңең һеңлемде аждаһа урланы. Шул замандан бирле берзән-бер һеңлемде эзләп йөрөйөм. Бына хәзер таптым мин уны. Ошо таузың артында аждаһаның алтын түбәле тимер һарайы бар. Тик хәзер аждаһа менән алышырлык ғәйрәтем калманы шул миңең, картайзым, йонсоном.

Тимербәк, капыл урынынан тороп, аты янына йүгереп килгән.

— Миңең һеңлем дә тап шунда булырға тейеш. Әйзә, киттек, бабай! Без икебез зә бер үк нужда менән йөрөйбөз икән, — тип, батыр өзәңгеһенә һикереп басқан.

— Сабыр ит әле, ғәйрәтле егет, — тигән карт. — Мин үзем дә йәш сағымда атаклы батырзарзан инем. Был аждаһаға яқын

барып булмай. Ул, үзенең һарайына кеше килгәнән күрһә, кырк сакрымға ут сәсеп тора.

Шул сак Тимербәк кылысын кынынан алып һелтәп куя. Карттың күз алдында ерзән күккә тиклем йәшен һызылып үткәндәй була. Шунан инде егет картка кылыстың серен аса. «Был кылыс, — ти егет, — үс кылысы». Шунан һуң былар икәүләшеп юлға сығалар. Көн китәләр, төн китәләр. Таң атыуға инде, карт батыр менән йәш батыр бейек таузың башына менеп етәләр. Тау башында торған көйө былар алыстағы тимер һарайзы күрәләр. Уның алтын түбәһе ялтырап тора. Ә һарайзың тирә-яғы тотош кара ер. Ундағы бөтә нәмә көл-күмергә әйләнгән. Бер мәл һарай эсенән йомғак дәүмәле генә ут тәгәрәп сыға. Ул йомғак якынайған һайын зурая бара.

— Ана, беззе күреп, аждаһа сыкты, — ти карт. — Мин был утты бик күп тапкыр килеп караным.

Батырзар янына ук килеп еткәс, теге ут тотош ялкынға әйләнә.

Беззең Тимербәк кынынан кылысын һурып ала ла һарай яғына карай һелтәп ебәрә. Бер һелтәй, ике һелтәй, ә ут һаман көсәйә генә бара. Бер мәл егет үзе бөтөнләй ялкын эсендә кала, уның каштары, керпектәре көйөп бөтә. Барыбер ул кылысын ташламай, һелтәй зә һелтәй, кылыс үзе лә уттай кызара. Көн алышалар, төн алышалар. Тик өсөнсө көндө генә ут әзерәк басыла төшә. Тимербәк аждаһа һарайына якынайғандан-якыная бара. Уның артынан карт та эйәрә. Кискә табан ут бөтөнләй һүнә. Тик ер өстө кара төтөн була. Ул — аждаһаның кыркылған ун ике башы төтәп ята икән.

Карт менән егет, аждаһа һарайының ете кат ишеген емереп, әскә инәләр. Һарай эсе тоткондағы кыззар — илдең иң матур кыззаны менән туп-тулы була. Тимербәк менән бабай үз һенләләрен әзләп табалар. Кыззарзың бөтәһен дә коткарып, тыуған илдәренә

кайтып китэлэр... Эй кыуаналар, ти, ул көлөшөлөр, ти, шатлыктан илашып та алалар, ти. Шатланмаслыкмы ни?

Өлөсэй экиәтен шау шулай кырт кына бөтөрө. Мансур бабай кеүек, «эле лә рәхәтләнөп гүмер итэлэр...» тигәнөн бер әйтмэй.

Мин шым ғына ятам. Э күз алдымда, йәшен кеүек, кылыс ялтырап китә. Мин түзмәйем, өлөсәйзән һорайым:

— Шул батырзың кылысы эле кайза икән, өлөсэй? — тим.

Өлөсэй ашыкмай ғына яуап бирә:

— Атайың кулында, балам, хәзер ул кылыс. Йокла инде...

ПАЖЫЛ БУЛМАЙ ПОРҒАЖ ЯЗЫУ

Әсәйем кайтмай за кайтмай...

Бер көн иртәнсәк, өлөсэй һыйыр һауырға сыккас, хаттар, гәзиттәр ташыусы Гөлһылыу апай килеп инде. Әсәйгә Өфөнән килә торған гәзитте калдырзы. Мин ул гәзиттең зур итеп язылған ике һүзен генә таныйым, уны «Кызыл Башкортостан» тип көн дә кыскырып укып куям. Гөлһылыу апай дүрткә бөкләнгән тағы бер кағыз кисәге лә бирзе. «Быныһы әсәйеңдән телеграмма», — тине лә сығып китте. Мин кулыма телеграмманы тотоп караным да калдым. Нимә икән ул телеграмма? Якшы әйберме икән әллә насармы икән?

Өлөсәйгә каршы йүгереп барзым да: «Өлөсэй, өлөсэй!.. — тинем. — Телеграмма килде!»

— Кем тинең? Кайза һуң ул? — Өлөсэй як-яғына карана.

Мин кулымдағы кағыззы уға бирәм. Уның кулдары калтырап китә:

— Хозайым, пахарун ғына булмаһа ярап ине, — ти.

— Юк, өлөсэй, пахарун тимәне Гөлһылыу апай. «Әсәйеңдән телеграмма», — тине.

Өлөсэй мине, тиз генә кейендереп, Мансур бабайзы алырға ебәрә. Без, бер-бер хәл булһа, кәңәшкә гел уны сакырабыз. Ул нисек әйтһә, шулай эшләйбез. Донъяла ул белмәгән нәмә юк.

Мансур бабайзар безгә йәнәшә генә торалар. Ул: «Инде тукһанға етеп барам», — ти. Тукһан бик күп була ул, мин тукһанға тиклем һанай беләм. Ул сакта Мансур бабайзың Фәрхениса исемле һуқыр әбейе бар ине. (Хәзер инде ул һуқыр түгел: һуғыш бөткәс, уны Мансур бабай Өфөгә алып барзы ла күззәрен төзәттереп кайтты. «Харап һәйбәт шәйләйем инде», — ти Фәрхениса әбей хәзер. Ә әлек һуқыр ине.)

Мансур бабайзың өйөндә шул әбей зә үзе генә. Улдары булмаған, ә кыззлары сит ауылға китеп бөткән. «Көзрәт менән торғандай тораһың инде, Мансур ағай», — ти уға өлөсэй. «Колхоз карамаһа, көзрәт менән генә әллә кайза барып булмаһ ине, кәрендәш», — ти ул. Мин улар һөйләшкәнде кайһы сакта аңлап та бөтмәйем.

Мин ике аралағы капканан ғына Мансур бабайзар кураһына индем. Ул ишек алдын һепереп тора ине.

— Бабай! Телеграмма килтерзеләр, өлөсәйем һине сакырзы, тиз үк! — тип кысқырзым.

Бабай һорашып-нитеп торманы, өйөнә инеп китте. Мин болдор эргәһендәге кар өйөмөнән бер тапкыр ғына аяк менән шыуып төштөм дә кайтып киттем.

Мансур бабай безгә кәңәш бирергә килгәндә, һәр касан ак сәкмәнән кейеп, кызыллы-күкле матур билбауын быуып килә. Кайһы сакта Фәрхениса әбейзе лә эйәртә. Әле лә шулай икәү етәкләшеп килеп инделәр.

— Исәнгенәме, һауғынамы, кәрендәш? — ти ул һәм әбейзе етәкләп һандык өстөнә килтереп ултырта. — Телеграмма тип һөйләндеме Йәмил, кайзан килгән, кемдән?

— Көнбикәнән, ти зә бит, ни икәнән генә белеп булмай шул, — тип бошона өлөсэй.

— Кана, бир эле бында, — тип бабай кағыззы ала. — Телеграмма ни инде ул, кәрендәш, тимер сыбык буйлап ебәрелгән хат була. Күрәһең, Көнбикә һуккандыр, — ул кағыззы озак итеп әйләндергеләп карап тора.

— Укыр инең, исмаһам, ағай... Пахарун ғына булмаһа ярар ине, тип йөрәгем купты. Һуғышта балалар бик күп бит.

— Пахарун түгелен асык беләм, кәрендәш, бына тик укып биреүзе булдыра алмайым. Заманында өйрәнмәгән һөнәрен, йөрәмәгән ерен калдырманым. Өфөлә тиһеңме, Стәрлелә тиһеңме — бөтәһендә лә булдым. Ә бына шул языу танырға өйрәнәп булманы.

Өләсәй кағыззы кабат үзенә ала, күзлеген бер кейеп, бер һалып, языузы укырға итә.

— Бошонма, козағый, — тип һүзгә кушыла Фәрхениса әбей. Ул, күзе күрмәгәс, бик һирәк һөйләшә. — Көнбикәнән булғас, һәйбәт нәмәлер әле.

— Фәрхениса күззәре күрмәгәнгә һуқыр, — ти өләсәй, — ә без һинең менән күзле була тороп дәм һуқырбыз, ағай. Әрнеп тә китәм. Анау колхоз төзөгән йылды өйрәтергә иткәндә, «шайтан һабағы» тип, укырға йөрәмәнем бит. Бына хәзер диуана кеүек ултыр инде. Укый-яза белһәм, улдарыма үз фатихаларымды үзем язып ебәрер инем.

Картайған өс кешенең шулай аптырап тороуынан миңә бик кыйын булып китә. Йүгереп барып, ошо языузы кыскырып укып биргем килә. Нисек кыуанырзар ине улар! Ниңә мин әле ете менән генә барам икән, ниңә һигез менән бармайым икән? Ошо мәлдә үк миһең мәктәпкә барып, языу өйрәнәп кайткым килә. Барыбер өйрәнермен мин ул языузы. Әсәйем кеүек, калын-калын китаптар за укырмын әле, башта бөтә әкиәттәрзе лә укып бөтөргәс...

Фәрхениса әбей яңынан өндәшә:

— Козағый, урамдан балалар шаулашып үтеп бара түгелме? Берәйһен алып керер зә укытыр инең шул кағыззы.

Өлэсәйзең йөзө яктырып китә:

— Бәй, балалар бар сакта, ни эшләп аптырап торабыз әле? Исемә лә төшмәгән... — Ул башта, тәзрәгә килеп, урамға карай, унан шәлен генә ябына ла сығып китә.

Өлэсәйем юғары ос Мәхмүтте эйәртеп инә. Мин беләм, ул быйыл бишенселә укый.

— Улым, ошо кағыззы ғына укып бирсе, бөгөн Гөлһылыу апайың килтереп киткән, — ти өлэсәй.

Ҡынап торам. Мәхмүт эреләнеп кенә языузы ала.

— Көнбикә апайзан телеграмма был. Урыска язылған.

— Ул тиклемен белдек тә уның белеүен, — ти Мансур бабай.

— Укы, улым, укы.

Мәхмүт башта языузы урыска укып сыға. Унан башкортса һөйләп бирә:

— Көнбикә апайым әйткән: «Ун алтыһында кайтып төшәбез, станцияға ат ебәрһендәр, — тигән, — сәләм», — тигән.

Өлэсәйем, үрһәләнеп, ары-бире йөрөй башлай.

— Сисенегез, ағай, йә, козағый, ни эшләп ултыраһың, сисен. Сәй эсеп алырбыз, — ул капыл туктап кала. — Бөгөн нисәһе һуң әле?

— Бөгөн ун бише инде, иртәгә ун алтыһы... Башка нәмә әйтмәгән шул, — ти зә Мәхмүт сыға башлай.

— Ултыр, улым, һин дә ултыр, — ти өлэсәй, — баллап сәй эсербез.

— Рәхмәт, әбей, мәктәпкә барам, — тип, Мәхмүт сығып ук китте.

Минәң Мәхмүткә күзем кызып калды. Калайырак, тотлоғоп та торманы, сатнатып укыны ла бирзе. Етмәһә, сәй зә эсмәгән була.

Мансур бабай менән Фәрхениса әбей, сисенеп, өстәл эргәһенә килеп ултыра.

Теге телеграмманы мин әле яңы ғына аңлап алам: иртәгә минәң әсәкәйем кайта! Ул әле кайза икән? Ниңә бөгөн үк ун алтыһы

түгел икән? Миңә ул, шығыр-шығыр басып, капканын ингән кеүек була. Әсәйемде бигерәк күргем килде шул миңең...

Капыл өләсәй радионы бороп ебәрзе.

— Әллә ниткән гәзәтең шул, кәрәндәш, үзең русса бер ни зә төшөнмәйһең, ә үзең радионы русса һөйләгәндә лә тыңлайһың, — ти Мансур бабай. — Нисә инһәм дә, тик тормай.

— Мәскәү үзе һөйләй бит, ағай. Өйөндә Мәскәү тауышы ишетелеп торғас, күңелгә рәхәт, — ти өләсәй. — Аңламаһам да, мин уның өмөтлө һөйләгәнән беләм бит. Һин улай тимә. — Ул шаулап торған самауырзың өстөндәге көлөн өрөп төшөрә лә өстәлгә килтереп куя.

Бына әсәләр инде хәзер сәйзе былар, бер башлағас...

БЫҖА КЕМ ИКӘҖ МИҖЕҖ ҺЕҖЛЕМ

Председатель Якуп ағайзың артлы санаһы беззәң капка төбөнә килеп туктаны. Без өләсәй менән икебез зә тәзрәгә капландык. Башта күсергә ултырған толопло берәү һикереп төштө. Быныһын таныйым: бригадир Базамша бабай. Унан әсәйемдең ак шәле күренеп калды. Ул арала өләсәй тышка сығып та йүгерзе. Мин изәнгә һикереп төштөм. Бер быймамды шунда ук таптым, ә икенсеһе юк та юк. Ахыры, быйма мин әзләгән һайын йырағырак каса.

Бына капка асыла. Мин яңынан һандык өстөнә һикереп менәм дә тәзрәгә капланам. Ана, әсәйем, әсәкәйем кайтып инде! Әсәйем, әсәкәйем! Ә ниндәй бәләкәс кыззы етәкләгән һуң ул? Өләсәй ул кыззы күтәрәп ала. Бүтәнсә түзеп булмай. Һандык өстөнән һикереп төшәм дә шул бер быймамды ғына кейгән көйө тышка йүгерәм. Болдорға сығып та етәм — әсәйем миңе косаклап та ала. «Тиле, — ти әсәй, — ялан аяк сығалармы ни?» Уның тауышын ишеткәс, тағы ла күңелем тулып китә. Мин өндәшмәйем, әсәйзең

карлы шәленә битемде куйып, уның муйынынан кысып-кысып косаклайым.

Өйгә ингәс, теге бәләкәс кыз менән мине кара-каршы бастырып куялар.

— Бына һеңлеңде алып кайттым, Йәмил. Оксана исемле. Сисендер өстөн! — ти әсәй. Миңә бик күңелле булып китте. Башта мин Оксананың муйынынан косаклап алдым, унан биттәрен һыйпаным. Минең дә һеңлем бар, Оксана исемле һеңлем бар! Һеңлемде күтәреп алырға ла итәм, тик көсөм генә етмәй.

— Күтәрмә, Йәмил, ул зур бит инде. Ыскындыр төймәләрен. — Өләсәй минең башымдан һыйпай. Әсәйем менән улар безгә көлөп карап торалар.

Мин башта һеңлемдең башлығын, унан пальтоһын һалдырам.

Оксананың сәстәре кара түгел, куңыр, күлдәгенә ата каз күзе төслө түнәрәктәр зә төшөрөлмәгән. Сәсенә бик матур кызыл тасма бәйләгән. Ә буйға Фәһимәнән дә зур. Минең саклы. Исеме лә урамда бер исем — Оксана, калайырак! Ә ниңә һуң ул өндәшмәй, турһайып тора?

— Әсәй, Оксана ла өндәшһен әле миңә. Ағай, тиһен.

— Ул әле өшөгән, улым, йылынғас, барыһын да әйтер, йәме.

— Йә.

Мин һеңлемде, кулынан етәкләп, һандык эргәһенә алып киләм. Шунда ук карауат астына инеп, үземдең бөтә уйынсыктарым һалынған тартманы алып сығам. Минең әйберзәрем байтак. Таш атым, ағас мылтығым, бәләкәс арбам, бака кабырсактары, имән сәтләүектәре, тәтәй таштарым, матур-матур һүрәттәр төшөрөлгән кағыззарым бар. Калалағы һылыу апа алып килгән кызыллы-йәшелле тутыйғошом менән тимер һаплы бәкем дә юғалмағайны әле ул сакта. Тимер һаплы бәкенең Марат кына былтыр урманда башына етте инде, кипкән шыма көпшәнән һызғырткыс яһағанда.

Бына ни тиклем уйынсығым бар ине минең! Шуларзың бөтәһен дә мин Оксана алдына тезеп куйзым.

— Ал, ал, Оксана, — тим мин, — бөтәһен дә һиңә бирәм. Йәй булғас, мин тағы бик күп матур нәмәләр йыйырмын әле.

Оксана ояла. Ниңә ояла ул? Мин әсәйем менән өләсәймә карайым. Улар икеһе лә мейес каршыһындағы әскәмйәлә йылмайшып ултыралар. Әсәйем, беззең янға килеп, икебеззе лә һөйөп ала. Ниндәй шат миңә әсәйем! Әсәйем шат сакта, миңә бик рәхәт була. Һезгә лә шулайзыр инде ул.

— Уйнағыз, күгәрсендәрем, уйнағыз, — ти әсәйем.

Мин бер үзем генә сакта ул «күгәрсенем» тимәй ине. Әле икәү булганга күрә шулай әйтәлер инде. Күгәрсен яңғыз булмай торғандыр шул. Ана бит, беззең келәт кыйығына оялаған күгәрсендәр зә ни тиклем. «Татыу коштар улар, күгәрсендәр, гөрләшеп кенә торалар», — ти Мансур бабай.

* Әсәйем һөйгәс, Оксана көлөп ебәрзе. Ул башта, тартмаға әкрен генә кулын һузып, бака кабырсағын тотоп-тотоп караны, унан һуң имән сәтләүектәрен алды. Иң азактан ғына теге кызыллы-йәшелле

тутыйгоштоң койроғонан тотоп, һелкетеп караны. Мин, уның эсен тишеп, вак кына таштарын койоп бөтөргәйнем шул инде. Һеңлем миңә низер әйткәндәй булды. Мин аңламаным. «Ни тинең, Оксана, ни тинең?» — тип һораһам да, ул кабат өндәшмәне. Үзенең зәңгәр күззәрен зур асып, миңә караны ла торзо. Мин әллә ниңә куркып киттем.

Әсәй миңә янға килеп ултырзы.

— Йәмил, — тине ул, — һинең һеңлең бит бик алыс калала торзо. Ул калала беззеңсә һөйләшмәйзәр. Әлегә Оксана башкортса белмәй. Һин уны өйрәтерһең, йәме?

Мин әсәйзең һүззәрен аңлап етмәһәм дә, ярар, тинем. Ә ул калала ниңә башкортса һөйләшмәйзәр? Кайһылай һөйләшәләр һуң унда? Алысмы икән ул кала? — шуларзы әсәйемдән һорашкым килә. Һорашыр нәмәләр тағы ла күп әле.

Капыл һеңлем әсәйемә килеп һыйына. Әллә минән куркамы икән?

— Әсәй, әйт Оксанаға, мин уға теймәйем бит. Мин уға бер зә теймәйем, әсәй, — тим мин. Әсәйем ситкә борола. Күңеле тулғанда ул гел шулай итә.

— Йәгез, кунактар, иркенләп сәй эсеп алайык, — ти өләсәй, — самауыр һыуына.

Мине Оксана менән иң түрзәге урынға йәнәш ултырталар. Шунда мин үземдең бәләкәй сынаяғымды бөтөнләйгә һеңлемә бирзем. Әйе, бөтөнләйгә шул.

Әзерәк торғас та, безгә Мансур бабай менән Фәрхениса әбей инде. Бабай, әбейзе етәкләп, һөйләнә-һөйләнә түргә уззы: «Алтылағы сәфәрзән кайтһа, — ти ул, — алтмыштағы күрешә килһен, тигәндәр боронғолар». Улар артынан ук Шәһит ағайзар, Сәғи-зәләр килде. Бөтә урам килде ул көндө безгә. Һәр кеше Оксананы йә күтәрәп ала, йә былай ғына һөйөп куя.

— Бына Йәмилдең дә һеңлеһе булды. Калай матур бала, — тине Миңлекәй әбей, — бәхете-тәүфиғы булһын инде.

Үзе беззең икебезгә лә берәр ус муйыл бирзе. Бадамша бабай Тәзкирәһе Оксанаға курсак килтерзе; курсағы бик елле — күлдәк кейгән, яулык бәйләгән, ысын курсак. Оксанаға ул бик окшаны, әллә нисә рәт һикертеп алды. Кискә тиклем кешеләр килделәр зә килделәр. Өйзә күмәк сакта миңә бик рәхәт була, һезгә лә шулайзыр инде ул.

Кешеләр кайтышып бөттө. Мин әсәйзең итәгендә ултырам. Ә *өләсәй Оксананың сәсен тарай.*

— Кызымдың сәстәре керләнгән, иртәгә үк мунса яғырға кәрәк булыр, — ти ул.

Минең Оксанаға бик күп һүззәр әйткәм килә. Тик нисек кенә тип өндәшергә икән һеңлемә? Ул бит барыбер минең һүззәремдә аңламай. Ниңә генә аңламай икән инде? Башта туғаным юк ине. Хәзер туғаным бар за бит, тик минең менән һөйләшә белмәй. Мин кыскырып иларзай булдым.

Үзем һаман үтә карайым.

— Йәмил... — тине ул. Мин һискәнәп киттем. Әзерәк торғас, өстәп куйзы: — Ағай...

— Калай матур итеп әйтә ул!

— Оксана! Туғаным! — тим мин. Әсәйемдең итәгенән һикереп төшәм дә уның битен һыйпайым. — Әйт, тағы әйт!

Ул өндәшмәй. Үзе йылмая.

— Кош та бит һайрарға әкрәнләп өйрәнә. Ул да өйрәнер, балакайым, — ти өләсәй.

Караңғы төшкәс тә, Оксананың йокоһо килде. Әсәйем әскәмйә янына ултырғыстарзы тезеп куйзы ла уға шунда урын һалды. «Бөгөнгә бында ятып торһон да иртәгә уның үзенә карауат керетербез», — тине ул өләсәйгә.

Оксана ятқас та йоклап китте. Ә мин уның янына ултырзым да тик кенә карап торзом. Унан һуң Оксананың мендәр ситенә башымды тейзәреп караным... Тик әсәйем мине күтәреп алғанда ғына, күзем азырак асылып китте...

ОКСАНА КУРКА

Әлэсәйем әллә қасан ук инде Тимертауға қайтып китте. Без өйзә өсәү генә қалдык: мин, әсәйем, Оксана. Әсәй көн буйы колхоз келәтендә бойзай тазарта. Ул бойзайзы, яз булғас, ергә сәсәләр. Әсәйем дә бойзайзы машина менән сәсә белә. Без быйыл малайзар менән, яқын басыуға барып, бойзай сәскәнде үзебез қарап торзок. Ат екһәләр, бер машинаға икене егәләр. Ә трактор булһа, әллә нисә машинаға бер генә тракторзы егәләр. Яқын басыуза үзебез күрзек.

Әсәйем, көндөз қайтып, безгә аш бешереп ашата ла тағы китә. Оксана менән без икәүләп өйзә қалабыз. Без зә тик кенә тормайбыз: изән һеперәбез, сынаяктарзы йыуабыз. Һеңлем хәзер оялмай. Минең менән һөйләшергә лә өйрәнде. Башта кыйын ине лә, хәзер анһат инде. Мин уға бызаузарзың, қышлау гәлдәрзең, бәрәс-тәрзең, коштарзың — бөтә, бөтә нәмәләрзең исемдәрен өйрәттем. Ул әлек осраған бер әйберзе «был нимә?» тип һорап қына тора ине. Ә хәзер үзе белә.

Йылы көндәр булһа, Фәриттәр, Мараттар, Фәһимәләр менән бергә тау шыуырға ла йөрөйбөз. Хәзер көндәр йылынды инде. Күптән түгел әсәйзәрзең март байрамы ла булды. «Тиззән яз килер инде», — тизәр зур малайзар.

Қайһы сакта әсәйем беззе Мараттарға илтеп қуя. Уның Фәһимә исемле һеңлеһе лә бар тигәйнем бит. Уларза без дүртәүләшеп «күз бәйләш» уйнайбыз. «Акрынырак басып йөрөгөз, таш табандар!» — ти безгә Мараттың өләсәһе. Ул минең өләсәйем кеүек түгел, бер зә тауышты яратмай. Әллә башы ауырта инде.

Оксана менән Фәһимә дуҫ қушылдылар. Марат менән мин былтырзан ук дуҫ булып алғас, һеңлеләребез тик йөрөһөнмө ни? Без уларзың кулдарын тононошторзок та бер-береһенә өсәр тапқыр: «Дуҫмы?» — «Дуҫ!» тип әйттерзек. Беззең урамда бөтә малайзар за, қыззар за дуҫ қушылғанда, шулай итәләр.

Бер көндө шулай, эсәйем төшкә кайтып киткәс, тышта бик шәп ел күтөрелде. Мин елдең ниндәйлеген баксаның алыс мөйөшөндөгө кайынға карап беләм — ул тәзрәнән күренеп тора. Тышта дауыл купһа, кайын осоп китерзәй булып сайкала башлай. Уның яланғас нескә ботактары, бәүелеп-бәүелеп, беззең урам як коймаға һуғыла. Шундай сакта кайын миңә бик ызаланған төслө күренә. Ниңә исә икән инде ул ел? Ниңә өзгөләй икән инде кайынды?

Без Оксана менән икәү тәзрәнән баксаға карап ултырабыз. Мансур бабайзарзың мөрийәһенән һоро төтөн сыға ла беззең баксаға йығылып төшә. Әллә ул кайынды йылытырға итәме икән?

Мин әллә касандан бирле һаклап килгән серемде Оксанаға асам. Мин уны кар ирегәс кенә әйтермен тигәйнем дә, түзеп булмай бит.

— Яз булғас та, мин һиңә, Оксана, бер һарай хазина бүләк итәм, — тим.

Һеңлем аңламай тора. Уның әле хазина күргәне юктыр шул. Мин уға һөйләп бирәм.

— Ана, баксаны күрәһеңме? Ул бындай ғына бакса түгел, унда алтын япраклы көмөш ағастар үсә. Таңдан алып төнгә, төндән алып таңға тиклем төрлө-төрлө коштар һайрай. Сәскәләргән нур тамып тора, — тим. — Ошондағы бөтә ағастар араһында бер кайын бар, кайын төбөндә таштан һалынған һарай, һарай эсендә бер әкиәт малайының хазинаһы бар. Хазина — байлык тигән һүз ул. Шул малай, йәй булғас, бер бәләкәс кенә әкиәт кызын баксаға алып инер зә кайын төбөнә алып килер. Һарайзың таш ишеген асыр за былай тип әйтер: «Бына, һеңлем, ошо һарайза нимә бар — шуның бөтәһе лә һинеке. Уйна, шатлан, кайғы күрмә!»

— Кәрәкмәй, был әкиәт булмаһын, ысын булһын! — ти Оксана.

— Исәр, — тим мин, — малайы бит уның Йәмил исемле, ә кызы Оксана исемле була.

Шулай тигәс, һеңлем көлөп ебәрзе:

— Тағы ла һөйлә, Йәмил!

— Ә унан һуң, — тим мин, — без унда бәләкәс флагтар казап куйырбыз за, йәй көнө Көмөшлө буйында булған кеүек, пионерзар лагеры яһарбыз. Фәриттәр, Мараттар, Фәһимәләр килер. Йыр йырларбыз. Әйзә, хәзер үк йырлап карайык.

— Әйзә! — ти Оксана.

Без икебез зә йырларға тотонабыз:

*Яз килер, яз килер,
Кар ирер, кар ирер.
Үләндәр үсерзәр,
Үләндәр үсерзәр.
Баксаға инербез,
Йырлашып йөрөрбөз,
Флагтар казарбыз,
Лагерзар яһарбыз...*

— Тик коштарзы куркытмабыз, йәме? — ти Оксана, йырзан туктап. — Улар матур һайрап торорзар.

— Таш та ырғытмабыз, «кө-ө-ө-ш!» тип тә кыскырмабыз, Оксана, әйе бит? Төйлөгәнде генә кыуырбыз. Ул себештәрзе урлай.

Капыл көслө ел тәзрә капкастарына килтереп һукты. Улар дөбөрләп киттеләр. Оксана «ой!» тип каты кыскырып ебәрзе. Мин һеңлемә әйләнәп караным, уның күззәре зур булып асылғандар. Күззәре миңә был юлы асык зәңгәр булып түгел, караһыу булып күренделәр. Ниңә улай ирендәре, иларға иткән кеүек, калтырап тора? Ни булған уға? Шул арала тәзрә капкастары тағы ла шәберәк дөбөрләп куйзы. Оксана инде карауат өстөнә өйөлгән мендәрзәр артына ук инәп касты. Мин, алтырап, тышка караным. Тышта караңғы төшөп килә. Ел һаман беззәң кайындың ботактарын тарткылай. Ә курала элеккесә бер кем дә юк. Тик Сәғизә апайзарзың ала эте генә кәртә буйындағы

көрт өстөндө аунап ята. Низэн курка һуң һеңлем? Уның эргәһенә килеп, мин дә мендәргә һыйындым.

Оксана ике ус төбө менән колактарын баһсып тоткан да бөршәйеп кенә ултырып тора. Ул, калтырана-калтырана, миңә бышылдай:

— Кас тизерәк, Йәмил, кас, ана фашист килгән тышта! Ишетәһеңме, мылтык ата бит! Ул усал! Кас тизерәк!

Мин дә куркып киткәндәй булдым. Тышта караңғы. Ел һаман тәзрә капкастарын һелкетә. Әсәйем дә өйзә юк. Ә фашист алыс ул, уныһын якшы беләм. Шулай за мин тиз генә һикереп төшәм дә тартманан ағас мылтығымды алып киләм.

— Күрәһеңме быны? — тим Оксанаға. — Килеп кенә караһын фашист! Кәрәген алыр. Атайзар фронтта булғас, килә аламы ни ул бында?.. Куркма, Оксана, куркма.

— Ә кем ата һуң унда?

— Ел ул, ел. Тәзрә капкастары элек тә дөбөрләй ине. Якты сакта ишетмәгәнһең генә һин уны.

Ул инде колактарын кулдары менән капламай. Без икәүләп мендәрзәр артында, карауаттың арғы башына, аркаларыбыззы һөйәп, ултырып торабыз.

— Беләһеңме, Оксана, — тим, — мин бар сакта, һин куркма. Мин, үсеп, Тимербәк кеүек батыр булғас, фашистарзы еңергә китәм, һин өйзә калырһың. Мин кайтып етеүгә һине аждаһа урлап китһә лә, мин һине барыбер табып коткарырмын. Һин куркма, йәме?

— Ой, кәрәкмәй, кәрәкмәй! Һин бер кайза ла китмә!.. Ә аждаһа нимә ул?

— Би-и-и-к зур йылан.

— Ә йылан нимә?

— Йыланмы? Йылан ул саға, тешләп ала.

— Куй, тешләмәһен, мин куркам.

— Исәр һин, Оксана, мин бит уны еңәм кылыс менән.

— Мин куркам, йә ул ашар.

— Юк, аждаһа ашамай ул. Хоро бүре генә ашай, кызыл такыялы кыззы ашаған кеүек. Нине бүре ашаһа, мин уның эсен ярып кына ебәрермен. Мин ул бүрене!..

Оксана миңә һыйынғандан-һыйына бара. Үзе дер-дер калтырай. Өйзә бөтөнләй караңғы төшә. Тик ишек яғындағы мейес кенә ағарып тора. — Тыңлағыз! Өфө һөйләй! — тип беззең радио һөйләй башланы.

Өләсәй әйткәндәй, рәхәт булып китте. Мин инде, мендәр артынан сығып, яңынан тәзрә эргәһенә килеп бастым. Бына урам капкаһы асылды. Берәү йүгерә-йүгерә болдорға табан килә. Был әсәйем булырға тейеш. Капканын ингәс тә ул ғына шулай йүгерә.

ҺЕҖЛЕМДӘҖ ТӨШӨ

Жин яз булғанды бик яратам. Оксана ла ярата, һез зә шулайзыр әле. Бәрәстәр ни эшләй һуң, бәрәстәр! Карағыз әле, карағыз! Калай рәхәтләнеп йүгерешәләр, һикерешәләр. Ағы нигез буйында низер ескәнеп йөрөгән була. Уның бәләкәс кенә койроґо бер туктауһыз кыймылдап тора. Ә караһы болдорға менә лә һикереп төшә. Уның уйыны шул. Бер аззан һуң инде икеһе өйзәң ике мөйөшөнә табан йүгереп китәләр зә, шунан килеп, маңлайзары менән төкөшәләр. Ызғышып түгел, былай шаярып кына итәләр улар. «Мөгөззәре кысыта сабийзарзың», — ти Мансур бабай. Бәрәс сабий була тиме ни! Мансур бабай бәләкәс балаларзы ғына түгел, колондарзы, бәрәстәрзе, эттәрзе — бөтә хайуандарзы ла бик ярата шул. Шуның өсөн бәрәстәрзе «сабийзар» тип әйтә лә ул. Яман кешеләр менән фашистарзы ғына яратмай беззең Мансур бабай. Үзе шулай ти.

Әсәйем алыс калаға киткәс тыуған алалы-колалы бызау за хәзер бик зур үсте инде. Ул бер үзе бакса буйында уйнап тик йөрөй. Ата каз менән инә каз үззәренең һары йомғактар төслә

бәп-бәләкәс кенә балаларына, низер һөйләй-һөйләй, өй алдын күрһәтеп йөрөй. Ул бәпкәләр әле бөгөн генә кураға сыктылар. Эсәйем өйзә сакта, без уларзы тотоп-тотоп карағаныбыз бар. Оксана әле берененә һыу за эсерзе.

Быныһын үзегезгә генә әйтәм. Каз бәпкәләренең бер иң матурына мин «Оксана» тип куштым. Эсемдән генә. Ул бәпкәне мин алыстан ук танийым. Ана әле ул бәләкәс кенә таш өстөнә менеп баскан да, муйынын әле бер якка, әле икенсе якка бороп, йылынып тора.

Ә тауыктар һуң, тауыктар! Улар, бөтә тирә-якты бер итеп, йырлап йөрөйзәр. Калай күнелле, ерзә яз булғас! Бөтәһе лә шат, бөтәһе лә уйнай, бөтәһе лә йырлай.

Оксана менән без икәүләп бакса буйындағы бүрәнәләр өстөнә менеп ултырғанбыз. Был бүрәнәләрзән якын басыу күренеп тора. Басыуза беззең әсәй машина менән бойзай сәсеп йөрөй.

— А-а-на, Йәмил, алдағы тракторзың сәскесенә басқан беззең әсәйзәр әле, — ти Оксана.

Мин уға табан әйләнәп карайым. Һеңлемдең зәңгәр күззәре тағы ла яктырып киткән кеүек була миңә. Уның танау өстөндәге вак кына сыбар һипкелдәре, қояш нурзарында ялтырап, йымылдағандай күрәнәләр. Мин Оксанаға тағы ла һыйыныбырак ултырам.

— Оксана, — тим мин, — әйзә, етәкләшеп ултырабыз! — Һеңлем шунда ук миңә кулын һуза. Мин уны етәкләп алам. Әсәй зә беззе күреп торалыр әле. «Ана, миңең балаларым қайза менеп ултырғандар!» — тизәр әле ул. — Үскәс, без зә бойзай сәсербез әле, Оксана, әйе бит?

— Әйе шул. Һин тракторза йөрөрһөң, ә мин, әсәй кеүек, сәскескә басырмын, йәме? — ти Оксана. Ул шунда ук бүрәнә өстөнә басып күрһәтә.

Оксана тағы миңең әргәмә ултыра. Ул қапыл күңелһезләнеп киткән кеүек тойола. Мин һынаным инде. Шундай сакта һеңлемдең асык зәңгәр күззәре қараһыу булып китәләр. Ул шыбырлап кына һөйләй башлай:

— Беззең тағы ла бер әсәй бар ине бит, Йәмил. Ул бик алыста, алыста қалды...

— Әқиәттәме, борон-борон замандамы, Оксана?

— Түгел. Ул да бик һәйбәт ине.

Мин һеңлемдең һүззәрен аңламайым. Нисек инде ул ике әсәй булһын ти? Мин беләм инде — донъяла бөтә кешеләрзең дә атаһы ла, әсәһе лә берәр генә була. Өләсәйем шулай тип үзе әйтте.

Мин, Оксана иламаһа ярар ине тип, куркып киттем. Юк, һеңлем иламай. Ул бер һүз зә өндәшмәй, тик кенә ултырып тора. Ел уның куңыр сәсенә кушып үрелгән кызыл тасманы һелкетә. Ул тасма, түбән остағы клуб түбәһенә куйылған флаг кеүек, елберләп тә куя. Үзем тасмаға карайым, үзем Оксананың әйткән һүззәрен кабатлайым: «Алыста, алыста калды...» Кем ул алыста калған әсәй? Әсәйем өйгә кайтқас, мин унан да һораным инде. «Оксана һиңә, моғайын, төшөн һөйләгәндер», — ти әсәйем. Ниңә улай төштәр күрә икән минең һеңлем? Оксанаға һиндәйзәр һәйбәт һүззәр әйткәм килә.

— Әйзә, баксаға инәбез, Оксана, — тим мин, бик озак торғас, — анау кайын төбөндәге хазинаны һиңә бөтөнләйгә бирәм. Күрһәң, исең китер.

Һеңлем бакса яғына карай:

— Кайын төбөндә әле ер зә кибеп бөтмәгән...

— Бөтмәһә ни? Сак кына калған инде. Кояш уны барыбер киптереп бөтәсәк... Әйзә инде, Оксана!

УҢАЛ АҢА КАЗ

Капыл урам капкаһы астынан Марат һеңлеһе Фәһимәнең һары башы килеп сықты. Беззең оста ундай һары сәсле кыз берәү генә. Шунда ук түше менән шыуып кына Фәһимә үзе лә килеп инде. Бер Фәһимә генә түгел, без бөтәбез зә капка астынан инеп-сығып йөрөйбөз. Элгесе бейек шул беззең капканың. Бер Марат кына, капканы аса алмаһа, койма башынан үрмәләп инә. Йәнәһе, зур, имеш, һигез менән бара.

Фәһимәне күргәс, Оксана көлөп үк ебәрзе. Дусы килгәс, кем дә шатлана инде.

Фәһимә ике кулына ике кағыз сәүкә тоткан. Ул, йүгереп килеп, бер сәүкәһен Оксанаға, берәһен миңә һуззы. Үзе һакаулап-һакаулап һөйләргә тотондо. Зурзар за аптырай инде. Әллә ниңә

накаулығы бөтмәй шул Фәһимәнең. Үзе бит алты менән бара хәзер.

— Малат дүлт сәүкә яһаны дүлтебезгә. Хәзел Фәлит менән бында киләләл. Сәүкә осолғас, эй кызык булыл, — ти Фәһимә. Үзе Оксанаға биргән сәүкәһен кире алып, осороп та ебәрзе. — Күлдәме? — Кағыз сәүкә кыйпылып-кыйпылып осоп китте. Оксана кыуанысынан кул сабып куйзы.

Икенсе сәүкәне мин Оксанаға бирзем. Кағыз кош әйләнәп-әйләнәп осоп китте лә теге бәләкәс бәпкә эргәһенә барып кунды. Бәпкә куркыуынан, ахыры, баскан еренән йығылып төштө. Мин һизмәй зә калдым — һеңлем бәпкә янына тороп йүгерзе. «Ой бәләкәсем, тәпәйең ауырттымы әллә?» — тип каз бәпкәһен күтәрәп алмаксы булды. Тап шул вакыт ата каз, асыу менән оsonoп, һеңлемдең күлдәген килеп тешләне. Унан һуң, канаттарын киң йәйеп, Оксананы һуғып та йыкты. Һеңлем әсе итеп кыскырып ебәрзе. Фәһимә иларға ук кереште.

Мин, йүгереп барып, ата каздың канатына тотондом. Ул шунда ук Оксананы ыскындырзы ла минең беләгемде сукып алды. Каздың канаты кулымдан ыскынып китте. Ата каз тағы ла асыулана төштө, ахыры. Инде ике канаты менән бер юлы мине тукмай башланы. Мин ата каздың тонок усал күззәрен генә күреп калдым. Үзем нимәгәлер абынып киттем. Шунан һуң бер ни

күрмәнем дә, ишетмәнем дә, ике кулым менән битемде каплап, бөгәрләндем дә ергә йөз түбән яттым. Иламаным да, кыскырманым да. Бер ерем ауыртканда, минең илай торған гәзәтем юк. Ә ата каз мине һаман өзгөләй бирзе...

Кемдер мине күтәрәп алды ла бастырып куйзы. Бер күземде асканда, минең алда

Мансур бабай тора ине. Уның янында Мараттар, Фәриттәр, Фәһимәләр буталып йөрөй. Ә Оксана әле булһа күззәрен ыуа-ыуа илап тора. Мине йәлләп илай ул, беләм инде.

— Ике күзеңде лә ас әле, улым, — ти миңә Мансур бабай, — хайуан түгел был каз, дошман был. Харап итә яззы бит баланы.

Шунда ук миңең күңелем тулып китте. Өстәмдәге йәшел күлдәгемдең йыртылып бөткәнән күргәс, тағы ла кыйынырак булды.

— Нисә әйттем Көнбикәгә: ата каз түгел был, йырткыс был. Балаларзың йөрәктәре ярылыуы бар. — Бабайзың тауышы миңә шундай яғымлы булып ишетелә. Уның муйынынан кысып-кысып қосаклағым килә миңең. Ә Марат әре генә һөйләнгән була.

— Ярылды ти, мине қоторған эт талаһа ла, ярылманы әле. Миңә қаһа, казығыззың муйынын бороп ташлаған булыр инем.

— Ташлал инең. Этәстән дә кулкаһың әле.

— Ә һин зурзар һүзенә кысылма. Бар, курсағыңды уйна.

— Фәһимә дөрөс әйтә. Һин — мактансык, — ти Фәрит.

— Минме?

— Һин!

Мин Мараттың артына йәшергән йозроғон күреп қалдым.

— Эй, һез, көзгә этәстәр, көш! — ти Мансур бабай. — Татыу ғына уйнағыз. Тукта, Оксана қызым, илама инде. Хәзер әсәйегез қайтыр. Иртәгә Май байрамы бит, балалар. Татыулық кәрәк. — Шуларзы әйткәс, аралағы қапқанан сығып та китте.

ЕҖЕҮ АЛМАҒАСТАРЫ

Иртәгә Май!

Без инде бөтәһен дә онотток. Бишәүләшеп тотаношток та һәккәрә башланык:

— Иртәгә Май! Иртәгә Май! Иртәгә Май!

Чем больше
детей-участников
садоводческой системы

34

Дет. отд.	Чем больше в У
--------------	-------------------

— Тәзилә апай мине илтәгә уламда йөлөлгә алып сыға, белдеңме?

— Ә без үзебез барабыз, әсәйем ебәрә, — ти Оксана. — Флагтар за тоторбоз — кызыл ситсанан яһалғанды.

— Әйзәгез, бишәүләшәп бергә барабыз, юк — алтаулашып. Минәң кустым Заман да әйәрһен, — быны Фәрит шулай ти. Ул гел генә бергә йөрөргә ярата. Марат кеүек түгел.

— Ә кем безең башлык булыр һуң? Юрамал ғына звеновод йә бригадир?

— Юрамал түгел, ысын кәрәк. Звеновод та түгел, вожатый.

Без бөтәбез зә: «Марат булһын, Марат булһын», — тибез.

— Тик Малат мине төлткөләмәһен, ялалмы? — ти Фәһимә.

— Вожатый төрткөләмәй ул. Бик белеп тор уны. Тик һакау көйөңә күп һөйләнәп йөрәмә. — Юк, Марат был юлы һеңлеһенә асыуланмай. Вожатый булған өсөн генә шулай кыскырып һөйләй.

Марат беззе, еңдәрзән тотоп-тотоп, тезеп куя. Иң алға Фәритте, унан Оксананы, унан мине, иң азактан Фәһимәне бастыра. Үзе, бер ситтә генә тороп, команда бирә башлай:

— Алға! Бер, ике, өс! Бер, ике, өс!

Без кузғалып китәбез! Тик Фәһимә генә, нигез буйындағы бәрәстәргә карап, тороп кала. Без капка төбөнә якынлашканда ғына ул, йомғак кеүек тәгәрәп, килеп етә. Марат безгә туктарға куша.

— Туктағыз, тим бит инде! Бер, ике!

Шул сак капка асылып китә. Төбө-тамыры менән куптарылған кескәй генә ағастар күтәрәп, әсәйем килеп инә. Уның қояшта янған битендә бөрсөк-бөрсөк тир тамсылары ялтырап тора. Асык капка төбөндә туктап, әсәй аптырап кала:

— Был ниндәй фәскәр тағы?

Без бөтәбез зә бер юлы яуап бирәбез.

— Иртәгә Май! Марат — безең вожатый.

Әсәй озак итеп миңә карап тора. Уның йөзөндәге йылмайыу акрынлап юғала. Ул, бошоноп, минән һорай:

— Ә һин һуң, Йәмил, кайһы фронтта булдың?

Мин өндәшмәй генә башымды эйәм. Оксана менән Фәһимә икеһе бер юлы ата каззы һөйләй. Марат өстәп куя:

— Көнбикә апай, Мансур бабай менән без булмаһак, Йәмил бөткәйне бөгөн, — тигән була.

Кулындағы ағастарын бакса капкаһы янына илтөп ташлай за әсәй Оксана менән мине етәкләп ала.

— Иҫәрзәр, — ти әсәй йомшак кына, — шулай һакһыз йөрөмәйзәр инде. Һәр кемгә лә бала кәзерле бит. Кешегә лә, казға ла. Бөгөн бойзайзы сәсөп бөтөрсөк. Төштән һуң мин эшкә бармайым. Бына алмағастар алып кайттым. Сәй әскәс, бергәләшөп шуларзы баксаға ултыртырбыз. — Ул Маратка боролоп, өстөп куя: — Һин дә отрядыңды алып кил, вожатый, яраймы?

— Ярай, Көнбикә апай, — ти Марат, кыскырып. Үзе Фәрит менән Фәһимәне урамға төрткөлөп алып сығып китә. Әсәйем, капыл ғына әйелөп, ике кулы менән икебеззе косаклап, биттө-ребеззән үбөп ала. Үзе акрын ғына һөйләнә: «Балакайзарым, күгәрсендәрәм!» — ти.

* * *

Сәй әскәс, без өсөбөз зә баксаға сыктык. Әсәйем үзе тимер көрөк алды. Оксана менән миңә бәләкәс тимер тырманы тотторзо. Бер тырманы, икәү егелгән булып, һөйрәп килдек.

Баксаға ингәс тә, әсәй, көрөгөн кәртәгә һөйәп, беззең кулдағы тырманы алды. Ул башта былтыр сөгөлдөр ултыртылған түтәлдәрзең сүптәрен бер урынға тырматып өйөп куйзы. Оксана менән без ул сүптәрзе койма буйына ташып та бөтөрсөк.

Унан һуң әсәйем алға килөп төшкән сәс толөмон артка ташланы ла көрөккә тотондо.

— Мәгез, инде һөз бүтән түтәлдәрзе тырматығыз, — тинө әсәй, — ә мин казырға тотонам.

Ул көрөгөн батырып-батырып ерзе казый башлай. Ағасты ултыртыу өсөн, башта сокор яһарға көрөк шул. Кисә генә Мансур

бабай за шулай итте. Ул да ике алмағас, дүрт сейә ағасы ултыртты. Үзе Оксана менән безгә әйтә: «Был ағастарзың емештәрен мин күрә алмам инде, балалар, картайзым, — ти. — Ә һез үсеп етеүгә, уларзың емештәре өлгөрөр. Мин күрмәһәм, һез күрерһегез. Мин шуға ризамын...» Бабай, билен ыуа-ыуа, сак кына басып тора ла тағы һөйләй башлай: «Донъяла кеше үзе өсөн генә йәшәргә тейеш түгел. Ана, қояшты карағыз, ул бөтә ерзе йылыта...»

Без, Оксана менән икәүләп, кулдарыбыззы каш өстөнә куйып, күккә карайбыз. Баш өстөндә, зур күк түбәһендә, бәләкәс кенә қояш тора. Ул үзе әсе, үзе якты.

Әшләгәндә, беззең әсәй һөйләнергә яратмай. Ана әле лә шәпшәп итеп ерзе қазый. Әйелгәндә, уның сәс толомдарына тағылған сулпылары сылтырап китә.

Оксана менән без, тырмаға егелеп, бүтән түтәлдәрзе тырматып йөрөйбөз. Тик ниңәлер әсәй тырматқандағы кеүек түгел, сүптәр, йыйылып, өйөlmәй.

Урамда берәү һызғырып ебәрзе. Был Марат инде, ул ғына шулай һызғыра белә. Шунда ук қойма өстөндә Мараттың башы қалқып сықты. Тик, әсәйзе күреп алғас, тиз генә кире бөстө. Әсәй өйзә сакта, ул қойма башынан йөрөргә шикләнә. Шулараман Заман, Фәһимә, Фәрит бер-бер артлы қапка астынан шыуып инептә еттеләр. Был юлы вожатый үзе лә тегеләр ингән ерзән генә инде.

Беззең янға иң алдан Заман йүгереп қилеп етте. Уға бер көн генә дүрт йәш тулды, ә үзенең бүрке миңә лә зур. Башы дәү уның биқ.

Заман әсәй қаршыһына ук қилеп басты.

— Көнбиқә апай, беззең әсәйзең уймағы базға төшөп китте. Әй әләнәк — табып булманы, алыс қасқан, — ти Заман, үзе йәһәт әсәй бақсаның арғы яғына йүгереп китә.

Әсәй, эшенән туктамай ғына, көлөп қуя.

— Көнбикә апай, миңә Сибәл әбей матул күлдәк текте, Май байламына.

Марат уға турһайып карай:

— Күлдәк тә күлдәк, ти, ә атайзан килгән хатты әйтмәй. Көнбикә апай, әле генә атайымдан хат килде. «Еңеп бөтөп барабыз инде», — тигән.

— Беззең атайзан да килде инде, иртәнсәк, — ти Оксана, — белдеңме!

Әсәй, көрәгенә таянып, безгә карап тора. Уның йөзө шундай якты. Эсендәге шатлығы шулай һәр вакыт уның төсөнә сыға. «Көнбикәнең эсендә кыуанысы булһа, ул үтәнән-үтә күренеп тора, йөрәгендә тап юк миңең баламдың», — ти өләсәй.

— Байрам килә, балалар, беззең урамға зур Еңеү байрамы килә, — ти әсәй. Уның тыныс тауышы миңә бик матур йыр төслә ишетелә.

Без бөтәбез зә бер юлы кыскырып ебәрәбез:

— Байрам килә! Байрам килә!

Оксана менән Фәһимә, кулдарын болғай-болғай, һикерергә үк тотоналар.

— Әйзәгез, балалар, — ти әсәйем, — хәзер инде алмағастарзы ултырта башлайык. Үзегез зур үскәс, бәләкәстәргә һөйләрһегез: «Был алмағастар фашисты еңгән йылды ултыртылды, туғандар», — тип әйтерһегез. «Еңеү алмағастары былар», — тиерһегез. Барығыз, малайзар, ағастарзы берәмләп кенә бында ташығыз.

«Малайзар» тигәс, Заман да безгә әйәргән булды. Үзе без күтәргән ағастың сыбығына ғына тотонуп йөрөй.

Әсәй без ташыған алмағастарзы сокорға бастырып куя ла беззең өсөбөзгә — зур малайзарға — аз ғына күтәреп тотоп торорға куша. Үзе көрәк менән ағастарзың төптәрен күмә. Оксана менән Фәһимә кәртә буйында үскән һары сәскәләрге йыйып йөрөй. Ә Заман бөтә эште лә эшләй. Эшләй тигәс тә, бутала инде шунда.

Әле без тотоп торған ағаска килеп йәбешә, әле усы менән сокорға тупрак һалған була.

— Бына Замандың, исмаһам, эшләмәгән эше юк, — ти әсәй, — тик танауын һөртөп алырға ғына вақыт теймәй.

Заман шунда ук еңе менән танау астын ышкып ала. Без малайзар менән пырхылдап көлөп ебәрәбез. Көлмәслек тә түгел шул: Замандың түшендә мөйөшөнән булавка менән каптырып куйылған куляулык бар. Үзе танауын еңенә һөртә. Без көлгәс, ул танауын куляулығы менән икенсе кат һөртөп куйған була. Бала тиһәң дә бала шул.

Бына без бөтә ағастарзы ла ултыртып бөтөрзөк. Уларзы үсеп ултырған ысын ағастарзан айырып та алырлык түгел. Бөтәбез зә ин азактан ултыртылған ағас янына йыйылдык. Мин ағастарзы һанап карайым: берәү, икәү, өсәү, дүртәү, бишәү. Бөтәһе биш ағас. Әсемдән генә уйлап торам: быныһы атайыма, быныһы әсәйемә, быныһы Оксанаға, быныһы миңә була. Ә бишенсәһе кемгә була һуң?

— Ә бишенсе алмағас кемдеке була һуң, әсәй? — тим мин.

— Нисек — кемдеке?

— Нисек булһын, шулай. Дүртеһе — дүртебезгә, быныһы кемгә була?

Әсәйем, йылмаймайынса, тыныс кына яуап бирә. Әллә асылана инде:

— Өйзәге нәмәне бүләшмәйзәр уны, улым. Бөтәһе лә беззеке. Ана тау буйындағы зур бакса ла беззеке.

— Һеззеке генә түгел әле ул, Көнбикә апай, уны миңә әсәйем дә ултыртты, — ти Марат. — Мин дә дүртте ултырттым.

— Шуның өсөн дә, беззең барыбыззыкы, тим дә баһа, берәү зә бит бүләшәп йөрәмәй.

Оксана әсәйзең итәгенә һыйына. Әсәй уның башын һөйөп ала.

— Әсәй, — ти Оксана, — ысынлап түгел ти, юрамал ғына ти, әсәй, йәме?

— Нимә, кызым? — Әсәй Оксананы бөтөнләй әйеләп тыңлай.

— Юрамал ғына ти, әсәй, — бишенсе алмағас кемгә булыр икән?

Әсәй Оксананы қосаклап күтәреп ала:

— Қызым да һорағас, әйтәйем инде: бишенсе алмағас килгән кунақтыкы булыр, йәме?

Әһә, әсәй дәрәсән әйтте. Без өйзә өсәү генә торабыз. Беззең ултырғысыбыз бишәү, сынаяктарыбыз алты пар, тәрилкәләр тағы ла күберәк. Кем өсән һуң уның артығы? Хәзер белгәнһегеззер инде — кунактар өсән. Без кунак килгәнде бик яратабыз. Мансур бабай бер көн әйтә: «Кунак йөзөн күрмәгән кеше шатлык йөзөн күрмәй ул», — ти, беззең радио һөйләгәнде тыңлағас. Әллә радио берәйһен кунакка сакырзымы икән?

— Бына балаларға зур рәхмәт, хәзер уйынығызза булығыз инде, — ти әсәй.

— Көнбикә апай, миңә лә рәхмәтме? — тип һорай Заман.

— Заманға рәхмәттең иң зурыһы инде, — әсәйем шулай тип Заманды үбеп ала. — Замана балаһы һин, Заман!

— Әйе, — тип Заман баш қаға.

Тегеләр баксанан сыкканда, мин йүгереп кенә хазинам әргәһенә барып киләм. Қайын төбөндә сак кына һыу бар шул әле. Хазина һарайы шул һыузың астында ята.

Мин яңы ултыртылған бер алмағас янында сак кына туктап торам. Был алмағас — арала иң матуры. Әсемдән генә, шул иң матуры Оксанаға булыр, тип уйлайым. Уны сак кына һыйпап та куям мин.

Урам капкаһы төбөндә тегеләрзе кыуып етәм, капканы әсәйем үзе асып бирә. Без бөтәбез зә урамға сығып йүгерәбез. Мин Оксананы етәкләп алам да артыма әйләнеп карайым. Әсәй, көрәк һабына таянып, карап кала. Ә без Тимербулат бабайзар тыкрығынан Қыр яғына ук сығып китәбез. Ауылдың ул яғын шулай «Қыр яғы» тип йөрөтәләр. Унда тәрән сокор за, һай сокор за бар. Йәй көнө шунда бызаузар за, бәрәстәр зә, тайзар за үлән ашап йөрөйзәр.

СУКЛЫ БАШМАКЛАР

Мин Казангол һыртына килеп еткән көтөүзе күреп калдым. «Көтөү кайтты, малайзар!» — тип кыскырып та ебәрзем. Ин алдан кәзәләр, унан һуң һарыктар урам осона сабышып килеп тә инделәр. Бына калай озак уйнағанбыз Кыр яғында. Без бөтәбез зә урамға табан йүгерзек.

Безең капка асык ине. Көтөү кайтыр алдынан без шулай асып куюбыз капканы. Оксана менән икәүләп йүгерешеп болдорға килеп мендек. Ә беләһегезме ни күрзек без болдорза?! Ишек янына ғына һөйәп куйылған таяк күрзек. Ез башлы кара таяк. Кем таяғы тиһегезме, Тимертаузағы өләсәй таяғы ул. Бына кемдең таяғы килгән безгә!

Без, таякты тотоп та карамайынса, өйгә атлыгып керзек. Өләсәйем, кызыл камзулын кейеп, өстәл артында ултырып тора. Оксана менән икебез зә өләсәйзең муйынына килеп асылынабыз — һеңлем алдан, мин арттан косаклайым. Уны күргебез килеп бөткәйне шул инде. Әсәйзәрзең март байрамынан бирле килгәне юк ине безгә. «Һай, зирәктәрәм», — ти өләсәй. Көлгән сакта уның ауызындағы кителгән теше күренеп кала. Мин өләсәйемде уйлағанда, уның шул теше шау ғына күз алдыма килә.

Өләсәй кулдарын камзул кеңәләренә тыгып ала. Ул башта безгә кеңәһенән ике йомортка сығарып бирә. Икебезгә лә берәрзе. Унан һуң кағызға төрөлгән тағы бер нәмә килтереп сығара. Ни икән ул кағыз эсендә? Өләсәй төргәкте тиз генә һүтеп ташлай. Төргәк эсенән муйыл күзле бәләкәс кенә камыр турғайзар килеп сыға. Былары безгә икешәрзән тейзе. Ул турғайзарзы өләсәйем үзе бешерә белә.

Өләсәйзең итәгенән төшөп, һеңлем менән икәүләп һандык өстөнә барып ултырабыз за турғайзарзың койроктарын тешләп алабыз. Мин уларзы Оксананан йәһәтерәк ашап бөтөрәм. Һуңынан ғына муйылдарын сыртлатып сәйнәп куйған булам.

Өләсәй менән әсәй бер-береһенә карашып ала ла әсәйем шаршау әсенә инеп китә. Без теге бүлмәне, шаршау менән бүленмәһә лә, шаршау әсе тип йөрөтәбез. Шаршауы юк, ә шаршау әсе бар — кызык инде шулай.

Әсәй, ике кулын артка йәшереп, шунда ук кире сыға.

— Быныһы кемгә? — тип һорай ул.

— Низең быныһы һуң, әсәй?

— Һуңынан күрерһегез, әйтегез инде тизерәк, — тип кабаландыра өләсәй. Мин әллә ни әшләп китәм. Тыным кысылғандай булып кала.

Әсәй, башы менән һул якка күрһәтеп, яңынан һорай:

— Улай булғас, һин әйт, Оксана, кемгә быныһы?

— Йәмилгә!

— Ә тегенеһе Оксанаға! — тип әйтеп өлгөрәм мин. Әсәй икебезгә лә бер юлы берәр пар башмак һуза, өр-яңы күн башмактар.

— Өләсәйегез һезгә Май бүләге итеп алып килгән уларзы, рәхмәт әйтегез, — ти әсәй. Без икебез зә өләсәйгә һыйынабыз: «Рәхмәт һиңә, өләсәй!» — тибез.

Их, күрһәгез ине ул башмактарзы! Дүртеһе лә һары күндән тегелгән, дүртеһенең дә йөзөндә кызыл күндән яһалған суктары бар. Бына башмактар, исмаһам! Мин уларзың суктарын һыйпап-һыйпап карайым.

— Йәгез, кейеп карағыз әле, балалар, таманмы икән? — ти өләсәй.

Без тиз генә иске башмактарыбыззы сисеп ташлайбыз. Уларзы сискәс, әсәй беззе туктатып тора:

— Булғас, булғас, бөтәһе лә яңынан булһын инде. Болдорзағы таста һыу бар, аяктарығыззы шунда йыуып инегез зә яңы ойоктар кейзерермен.

Болдорға сыкканда ла без башмактарзы калдырмайбыз, алып сығабыз. Аяктарыбыззы тастағы һыуға тығып, без һөйләшеп ултырабыз:

— Зур үскәс, без зә өләсәйгә матур-матур күлдәктәр алып бирербез, матур башмактар тектерербез, йәме, Йәмил? — ти һеңлем. Үзе, ике кулына ике башмағын кейеп, туп-туп итеп басып караған була.

— Мин үскәс, шофер булам да өләсәйзе, әсәйзе, атайзы, һине, машинаға ултыртып, калаға курсак театрына алып барам. Йәме, Оксана?

— Ә мин үскәс, өләсәйгә үзем яңы камзул тегәм. Мин бит тегеүсе булам. Машинаны әйләндерәм дә тек-тек тегәм дә куям.

— Һин өләсәйгә тун да тек, Оксана, уның туны тузған инде...

Әсәй өйзән тәзрә каға, үзе, беззе сакырып, кулын болғай. Без, болдор изәнәндә эззәр яһап, сак кына йөрөйбөз зә, әсәй биреп сығарған сепрәккә аяктарзы һөртөп, өйгә инәбез.

— Һез унда әллә һыуға баттығызмы?

Кызык һүз әйтә әсәй — тастағы һыуға батып буламы инде?

— Кейеп кара ла бейеп кара. Бындай башмактар кейгәс, кеше нисек итеп бейемәй түзеп торор икән? — ти өләсәй.

Башмактарзы кейгәс, без икебез зә изән буйлап йөрөп карайбыз. Бер Оксанаға, бер үземә күз халам. Һеңлем басқан һайын, теге кызыл күн суктар, кош канаттары кеүек, елпенеп-елпенеп куялар.

Минәң яңы башмактарзы кейгән көйө урамға сығып йүгергем, бөтә ауылды әйләнәп кайткым килә. Юк, улай ғына ла түгел, анау машиналар үтеп йөрөй торған оло юл менән алыска-алыска йүгереп китер төслө булам. Үзем хәзер үк һеңлемде етәкләп алырға итәм. Ниңә аяктар йүгереп китергә генә тора икән был тиклем? Әллә ысынлап та, әкиәттәге итектәр кеүек, үззәре йөрөй торған башмактармы икән былар?

— Һинәң урамға сығып йүгергең киләме, Оксана? — тип һорайым мин.

— Килә. Әйзә, сығабыз.

Әсәй беззең янға килә лә, икебеззе косаклап алып, һандык өстөнә ултырта.

— Ана кояш та тау артына төшөп китте. Тауыктар за кунакланы, бәрәстәр зә хәзер йокларга ята. Һез иртәгә кояш менән бергә тороп сығырһығыз, — ти әсәй. — Кояш һезен башмактарзы күргәс, үзе лә һокланыр әле: «Калай матур анау балаларзың башмактары!» — тип әйтер.

Мин әсәйемден шулай һөйләгәнән яратам. Кояштың ни әйтерен дә белә шул ул, әсәй кеше булғас.

— Әсәй, — ти Оксана, — башмактарзы айға ла күрһәтербез, яраймы?!

— Һез йокларга ятқас, ай үзе килеп тәзрәнән карай ул.

— Ә йондоззарға?

— Йондоззар алыстан күрмәйзәр, шуның өсөн уларға ай ғына һөйләп бирер. «Бына мин бөгөн ерзәге ике баланың башмактарын күрзем, бик матурзар», — тип әйтер ул. Ә йондоззар йымылдашып көлөргә тотонорзар. Шатлыклы һүз ишеткәс, улар за кыуанып, яктырып китәләр бит.

Әсәй һөйләгәндә, мин һеңлем менән икәүләп йондоззар араһында атлап йөрөгәндәй булаам. Бына һиндәй башмактар килтерзе бит безгә өләсәй!

Караңғы төшкәс тә без ятмай торабыз. Башмактарзы һалып куйғы килмәй. Касан ғына иртәнсәк булыр икән? Без иң әлек Мараттарға, унан Фәриттәргә барыр инек. Һыу буйына төшөп, комда ла йөрөп қарар инек әле.

Өләсәй Оксана менән икебезгә урындар һалып бирә. Безен карауаттарыбыз тураһына ғына атайзың зур һүрәте эленгән. Ул — ялан баш, күкрәгендә өс мизал тезелеп тора. Мыйығы як-якка кыйылып киткән. Был һүрәт әлек бәләкәс кенә ине лә, былтыр уны Хисамизарға килгән бер такыр башлы, алтын тешле ағай әллә һисек кенә дәүәйтеп китте. Ул ағай беззе лә һүрәткә төшөрзө.

Мин һәр көндө кис атайыма озак итеп қарап ятам. «Ул қайза икән әле, ул ни эшләй икән әле?» — тип уйлайым. Оксана ла, билдәле, шулай уйлай. Әле һүрәт асык күренмәй. Ләкин мин

барыбер уны күреп торған кеүекмен. Күззе йомоп та таний алам мин атайзы.

Нинәлер һаман йоклап китеп булмай. Бына урам тәзрәһенән ай караны. Уның яктыһы һандык өстөнә төштө. Ә һандык өстөндә беззең башмактар тора. Ул мине лә, Оксана кеүек, йоклай был, тип уйлайзыр әле. Мин, күззәремде сак кына асып, карап ятам. Ай мине күрмәй. Ни һөйләй икән ул ай хәзер үзенең йондоззарына?..

Мин юрғанды башымдан ук ябынып ятам. Капыл Мансур бабайзың һүззәре миңә яңынан ишетелгән кеүек булып китә: «Иртәгә Май байрамы бит, балалар...» Нисек йоко килһен ти инде ошондай сакта!

АКТЫ ЛА КИТТЕ БЕР БАШМАК

Мин әсәйзең аяк тауыштарын ишетәм. Ул, әкрен генә басып, өйзән сығып китте. Ә мин барыбер ишетәм дә күззәремде асам. Өйзә якты. Һеңлем әле уянмаған. Ул үзе йоклай, үзе көлә. Уның куңыр сәсе маңлайына килеп төшкән. Мин тороп ултырам. Өләсәйем дә өйзә күренмәй. Ә башмактар күренә. Улар дүртәүләшеп һандык өстөндә торалар. Мин һеңлемде уятам:

— Оксана, ана, кояш та сыккан, тор инде.

Ул һаман уянмай. Йозроғо менән танау осон ыуып ала. Мин һеңлемдең колағына ук әйелеп, бышылдап кына әйтәм:

— Оксана, ана, башмактар көтөп тора, уян инде, уян.

Һеңлем зур зәңгәр күззәрен асып ебәрә лә һикереп тора. Без икебез зә, йәһәт кенә ишек янына барып, биттәребеззе йыуабыз. Беззең йыуына торған еребез шунда.

Өләсәй һөт күнәген күтәреп килеп инә:

— Бына, йылы һөт әсеп алығыз, балалар, — ти өләсәй. Ул икебезгә лә күбекләнеп торған һөт һалып бирә.

Һөттө эсеп алғас та, без башмактарзы кейергә тотонабыз. Өләсәй тиз генә Оксананың сәсен тарап, теге кызыл тасманы тағып куя. Оксананың хәзер башмағында ла, сәсендә лә кызыл суғы булды.

— Ниндәй уңған балалар былар, кояш менән бергә тороп ултырғандар, — ти әсәй, ингәс. — Барығыз хәзер, сәйгә тиклем урамда уйнағыз. Байрамға барғанда, яңы күлдәктәр зә кейзәрермен.

Урамда бөтә кеше беззең башмактарға карай. Үзебез зә карайбыз. Кояш та карай. Ул карамаһа, башмактарзың өстәре ялтырап тормаҫ ине бит.

Без иң элек Мансур бабайзарға индек. Фәрхениса әбей, кәштәләге тәйөнсөктө сисеп, беззең икебезгә лә берәр ус сәтләүек бирзе. «Йылы тәнегеззә тузһын инде. Башмактарығыз бигерәк матур икән», — ти ул. Үзенең күззәре күрмәй, ә үзе беззең башмактарзың матурлығын белә. Әллә әбейгә Мансур бабай һөйләнеме икән? Ай йондоззарға һөйләгән кеүек.

— Өләсәй килтерзе, суктары ла бар, әбей, кызыл, — ти Оксана. «Кана әле, кызым» — тип, әбей Оксананың аяғын һәрмәп карай. Үзе һаман мактай. «Бигерәк йомшак та икән үззәре. Бармактарым рәхәтләнеп китте, рәхмәт төшһөн инде өләсәйегезгә», — ти ул. «Күзе күрмәһә лә, күңеле күрә шул әбейегеззең», — тип куя Мансур бабай.

Мансур бабайзарзан сығып, Мараттарға киттек. Без етәкләшеп, атлап кына барабыз. Йүгермәйбез. Үзебеззең шау ғына түбән карағыбыз килеп тора.

Марат келәттәре янындағы бүкән өстөндә ағас юнып ултыра. Ул кылыс яһай за кылыс яһай. Үзе, танауын йыйырып, безгә карап тора:

- Әллә-лә-лә, берәүзәр яңы башмак кейеп алғанмы ни?
- Кейгән шул.

— Кейһә, ис китәме әллә? Мин итек яратам, — тигән булып, ул бысағы менән итек кунысына һуғып ала. Үзе тағы ла беззең башмактарға карай.

Оксана, аяғын күтәреп, башмак табанын Маратка күрһәтә:

— Ана, языуы ла бар, — ти. Мараттың исе лә китмәгән була.

Мин, салбар кеҫәһенән алып, Маратка үземдең ус менән бер ус сәтләүек бирәм. «Рәхмәт, — ти миңә Марат. — Башмак котлағандар инде, беләм. Суктары матур ғына. Һиңә лә кылыс яһармын».

Әллә ниндәйерәк шул Марат. Үзе вожатый, үзе эре, үзе барыбер дуҫ.

Мараттарзың өй ишеге асылды ла унан йылт итеп Фәһимә килеп сыкты. Ул безгә табан йүгерә, үзенең һары сәсе, тай ялы кеүек, елбер-елбер итеп китә. Өстөндәге сәскәле-сәскәле яңы күлдәге күз яуын алып тора. Фәһимә, килеп еткәс, Оксананан һорай:

— Матулды миңә күлдәгем?

Оксана уның сәскәле күлдәген тотоп-тотоп ала. «Әй матур!» — ти, ә үзе түбән карай. Фәһимә, әйләнеп-әйләнеп күлдәген мактатканда, Оксананың башмактарын күреп кала.

— Ой, ниндәй башмактал кейгән! Йә, йөлөп кала әле. Киләһе йыл миңә лә шундайзалды алылдал әле! Сукталы ла сукталы! Әйзәгез, һыу буйына балабыз.

Марат өндәшмәй генә бысағы менән кылысын бүрәнә ярығына килтереп кыстыра. Унан һуң күлдәгендәге юнышкыларзы кағып ташлай. «Әйзәгез!» — тип, беззе урамға алып сыға.

Без һыу буйына төшкәндә, арттан Фәрит менән Заман да килеп етә.

— Без бәрәмәстәр бешерзек, Оксана, тәмлене, ике икмәк тә һалдык, — ти Заман, үзе, әйелеп, һеңлемдең башмак суғын тотоп алырға итә. Уны Фәһимә сак кына төртөп ебәрә:

— Өзәһең бит инде, Заман! — Заман асыуланмай. Ул, Сәғит Ильясы кеүек, ебегән малай түгел.

Ә беззең һыузы күргәнегез бармы һуң? Юктыр шул. Ана ул Фәриттәр йортоноң аяк осона ағып килә лә туғай яғына табан боролоп китә. Безгә табан түгел, беззең аяк осонда Кыр яғы ғына. Һыузың исеме Көмөшлө. Йәй көнө без унда һыу кереп йөрөйбөз. Әле һыуы һалкын уның. Таш ырғытһаң, теге ситенә еткереп тә булмай. Бына ниндәй киң ул! Беззең Көмөшлө бер үзе генә аға-аға ла бик алыс бер еркәйзә Ағизелгә барып кушыла. Унан икәү булалар. Ә Мансур бабай әйтә: «Көмөшлөнөң һыуы дингезгә барып етә», — ти. Етәлер зә шул, шау ғына ағып торғас. Үскәс, һенлем менән без зә дингезгә, балыксы бабай алтын балык тоткан ергә, барып етербез әле.

Бына ошо инде беззең Көмөшлө тигән һыу. Без уны Көмөш кенә тип йөрөтәбез.

Башта без яр буйындағы еүеш комлокта эззәр яһап йөрөнөк. Иң матуры — яңы башмактарзың эзе инде — Оксана менән минен эз.

Шунан һуң, нисә калас ашармын тип, кыйпылсык таштарзы һыу өстөнән һикертеп-һикертеп ырғытып уйнанык. Һыу өстөндә таш нисә кат һикереп китһә, шул тиклем калас ашаған булаһың. Иң күп калас ашағаны Марат менән Фәрит булды. Оксана менән Фәһимә берзе лә ашамағайны ла, мин — Оксана өсөн, Марат Фәһимә өсөн икешәрзе кыйпылдырып бирзек. Заман комда тирмән тартып кына ултырзы.

Без, өс зур малай, тал сыбыктарынан, төрлө юнышкыларзан һал яһарға тотондок. Һал бик кызык ағып китә ул беззең һыуза. Фәрит, тал кабығын һуйып, һалды нығытып бәйләп тә ебәрзе. Һал әзер генә булғас, беззең янға түбән ос малайзары килеп етте. Улар за беззең кеүектәр — зур за түгел, бәләкәй зә түгелдәр. Тик Хәйбулла Рушаны ғына усал. Без Оксана менән почтаға атайға язған хатты илтергә барғанда, ул гел таш ырғытып кала. Үзенең бер тейзерә алғаны юк. Йә кулы салыш ырғыталыр әле.

— Һаумыһығыз, юғары остар, — тигән була уларзың Әхәте, үзе бер Марат менән генә күрешә.

— Наумыһығыз, түбән остар, — тип яуап кайтара беззен Марат. Зур малайзар за осрашканда шулай итэләр.

Һал өстөнә һалырға тип, мин коро үлән, ағас япрактары йыйып йөрөнәм. Оксана менән Фәһимә яр ситендә генә башмактарына тулған комдо кағып ултыра. Һеңлем бер башмағын кулына тоткан, икенсеген һалып, эргәһенә куйған.

— Һал әзер! — тине Марат. Уны ипләп кенә һыу ситенә килтереп һалды. Фәрит, ботинкаларын сисеп, салбар балактарын төрзә лә һалды эскә этеп ебәрзе. Тап бына шул мәлдә күктән осоп, һал өстөнә бер һары башмак килеп төштө. Мин Рушандың һелтәнгән кулын ғына күреп калдым. Башта аяктарыма караным. Минең ике башмағым да кейелгән көйө тора. Шунда ук ялт итеп һеңлем яғына әйләндем. Ул һаман да бер башмағын кулына тотоп ултыра. Үззәре Фәһимә менән кыскырып-кыскырып һөйләшәләр. Ә икенсе башмак уның эргәһендә күренмәй.

— Башмак! — тип кыскырып ебәрзем мин, азырак торғас.

Мин кыскырғанға тиклем үк, Марат итектәре менән һыуға инеп китте. Һыу биленә еткәс, ул кире боролдо. Ә һал һаман эскә табан китте. Яр башында һеңлем илап ебәрзе. Малайзар араһында тарткылаш башланды. Фәрит Рушанды төртөп йыкты. Түбән ос малайы Әхәт үзе Рушандың аркаһына һукты. Рушан урам яғына табан тороп йүгерзе. Ә без һалға каранык та калдык. Ул һыузың уртаһына ук йөзөп сыкты. Һал өстөндә кызыл суклы башмак, һеңлемдең башмағы, бара.

— Их, кәмә булһа! — ти Әхәт.

— Ә йәй булһа һуң, мин йөзөп барыр за тотор инем...

— Ә мин сумып кына...

Мин һеңлем эргәһенә киләм. Ул тыбырсына-тыбырсына илай. Уға кушылып Фәһимә менән Заман да илай.

— Илама, Оксана, илама, хәзер сисәм дә бер башмағымды һиңә бирәм, — тим мин, үзем һаман һалға карайым. Һал алысайғандан-алысая бара. Хәзер башмактың суғы ла күренмәй. Китте өләсәйем Май бүләге итеп килтергән бер башмак...

Мин яр буйлап һузылған такыр һукмакты күреп калдым. Без, ул һукмактан йүгереп, әллә кайза тиклем еткәнебез бар.

Берәүгә лә әйтеп-нитеп тормай, башмак артынан торзом да йүгерзем. Яр буйынан ғына һукмак үзе алып бара. Мин, әзерәк киткәс тә, һукмак аркыры яткан сыбык-сабыкка абынып йығылдым да танауым менән һөрлөгөп киттем. Танау астынан йылы нәмә тама ла башланы. Кул һыртым менән һөртөп алдым — кан! Һикереп торғас та, һыу өстөнә караным. Һал инде күззән юғалып бара. Мин кыскырып илап ебәрзем дә тағы ла шәберәк йүгерергә тотондом.

Инде һал менән миңең ара якыная башланы. Йылғаның бер боролған ерендә башмакты кыуып та еттем. Ана бара ул. Үрелеп кенә алыр инем дә бит, буй етмәй. Их, әкиәт малайы булһам ине мин! Берәй аккош килер ине лә сукушына ғына әләктереп алып бирер ине шул башмакты. Мин дә уның берәй йомошон тыңлар инем.

Бик озак барғас, һал йылға өстөнә ауған бер зур талдын ботағына килеп әләкте. Бер аз тартышып торғас, ул тағы ыскынып китте лә һыу өстөндә әйләнә башланы. Ситкә лә сыкмай, уртаға ла китмәй. Өйөрөлөп тик йөрөй бер тирәлә. Ырғаклы берәй озон колға булһамы, мин тартып кына алыр инем дә бит...

Кояш һыу өстөн ялт иттереп ялтыратып тора. Карап та булмай, күз сағыла. Күрмәйме икән ни инде? Иртән үзе шатланып караған башмактарзың береһе ни хәлгә төштө бит!

Мин, һыузың ситенә үк килеп, карап торам. Ағып барған зур ағастың башы һалды төртөп ебәрзе. Һал, әйләнмәнән ыскынып, йәнә ағып китте.

Һал аға — мин йүгерәм, һал аға — мин йүгерәм. Диңгез алысмы икән әле? Алыс та калмағандыр инде. Диңгезгә етеп булһа ла, тотормон мин ул башмакты! Бер зур ағас төбөнә еткәс, миңең алдыма ялбыр колаклы ала эт килеп сыкты. Ул, ике аяғын һузып, һукмакка ултырзы ла куйзы. Үзенең ауызынан озон кызыл теле һалынып төшкән. Мин куркманым унан, тик илауым-

дан ғына туктаным. Башта этте бер ситтән урап үтергә уйлағайным, ялбыр колак миңең алға һикереп сыкты ла ырылдап ебәрзе. Мин зур тирәк торған икенсе якка йүгерзем. Эт тағы миңең алдыма килеп басты. Өрмәй зә, ебәрмәй зә. Шулар арала Көмөшлө һалды тағы алыскарак алып китте... Их, ошо мөлдә ат менгән атайым бер кулына мылтык, бер кулына кылыс тотоп килеп сыкһа ине. Был дошман эт үзе куркып касыр ине. Этләй бит мине был ала эт. Мин берсә ағып киткән башмакка, берсә йәмһез ала эткә карап торам. Бына һал күзән дә юғалды...

Капыл урман яғынан кеше тауышы яңғырап килде:

— Барбос!.. Бар-бос!..

Шуны ғына ишеткәс тә, теге ялбыр колак торзо ла сапты.

Мин алға йүгерзем. Тағы ла өс рәт йығылғанымды ла, тубығымды ауырттырғанымды ла, битемде ағастан сыйзыртқанымды ла һөйләп тормайым. Йүгергән сакта ундай ғына хәлдәр була инде ул.

Был юлы мин тағы ла шәберәк йүгерзем. Ә һал минән әкренерәк йөзә. Бына мин уны тағы кыуып еттем. Туғанымдың башмағына бер бәләкәс кенә кош килеп кунған. Уға рәхәт. Их, шулар әкиәт кошо булһа, бер генә һүз әйтер инем үзенә...

Шул кошсокка карап кына барганда, миңә ап-ак һакаллы бер бабай осраны. Ул иңбашына бер ишкәк һалған, аркаһына тубал асқан.

— Кайза йүгерәһең былай, улым, үзең канға тузып бөткән-һең? — ти бабай.

— Ана, башмак, өстөнә кош та кунған, — тим мин. — Без түгел, уны һал өстөнә Рушан ташланы. Һеңлемдеке, ул илай. Ана, ана, күрәһеңме, бабай?

Бабай, кулын каш өстөнә куйып, һыуға карап тора:

— Асык кына күрмәйем шул, улым.

— Күр инде, бабай, күрә күр, ана ғына бит.

Бабай аркаһындағы тубалын һалып, кәкре ағаска элөп куйзы ла, тиз-тиз атлап, һукмак буйлап кире китеп барзы. Мин уның артынан йүгерә-йүгерә генә эйәрә алдым. Бер йырғанакты сыккас, бабай яр астына төшөп китте. Мин дә унан калышманым. Унда йыуан талға бәйләнгән кәмә тора. Бабай кәмә бауын систе лә, ишкәген алып, кәмә эсенә басты.

— Йә, улым, ултыр, киттек, — тине ул.

Мин кәмәгә ултырдым.

Һал тағы күзән юғалды. Теге кош кына алып китмәһә ярар ине башмакты. Ул да, Рушан кеүек усал булһа, һыуға ла төртөп төшөрөр әле. Тизерәк кыуып етһәк ине лә бит! Бабай, кәмәгә басқан көйө, кызыу-кызыу ишә бирә. Аяккайы ғына тайып китеп, бабай һөрлөгөп куймаһа ярар ине, тип куркып бөттөм. Ул-был булманы. Бына без һалды кыуып еттек. Теге кош осоп киткән инде. Бабай ниңәлер башта һалды ситләберәк үтеп китте. Шунан алға сығып, кәмәне аркыры борзо. Бына күрзегезме инде? Һал үзе тап бабайың каршыһына ғына кәмәгә килеп һуғылды. Бабай һеңлемдең кызыл суклы һыңар һары башмағын үрелде лә алды. Әһә, каптыңмы кармакка! Бына ниндәй һәйбәт икән был бабай! Бабай башмакты миңә бирмәй, кәмә төбөнә куйзы. «Йә төшөрөп ебәрер, быға бирһәм», — тип уйлағандыр әле ул. Төшөрмәс инем, кысып тотор инем.

Без инде яр буйлап кына кайтыр якка табан йөзөп барабыз. Бабай ишкәк ишә, мин унан әкрән генә һорайым.

— Һин әллә әкиәт бабайымы?

— Юк, мин — ысын бабай, балыксы Якшығол карт мин, — ти ул.

— Һин үзең ысынһың, үзең Якшығолһоң, үзең бик якшыһың, — тим мин. Бабай өндәшмәй.

Кәмә мороно ярға килеп төртөлдө. Мин сөйлөгөп китә яззым. Без бая ултырып киткән ергә килеп еткәнбез икән.

— Сык инде, улым, — тине бабай.

Башта кәмәнән мин төштөм, унан һуң, башмакты алып, бабай сыкты. Ул кәмәне бәйләгәс, яр башына мендек. Шунда ғына бабай һеңлемдең кызыл суклы һары башмағын миңә бирзе:

— Мә, улым, — тине бабай, — бик килешле икән башмағы ла. Һаклап кына кейһен инде туғаның.

— Рәхмәт, бабакай, — тинем мин, уның биленән генә косаклап алдым. Муйынынан косакларға буй етмәй бит.

Килгән һукмактан бабай менән икәүләп кайтып та киттек. Ул мине етәкләп алды. Бер һай ғына урынға еткәс, бабай миңең битемде, кулдарымды йыузырзы. Без икебез зә ус менән генә шунда һыу за әстек. Қалай рәхәт булып китте. Ана бит, коштары ла матур итеп һайрап торалар. Қояш һуң, қояш! Қайза, юғарыға ук менеп киткән ул. Һыу өстөндә, «бибек-бибек» тип, аксарлактар осоп йөрөй. Ағастар за, әле генә үсеп сыккан һары сәскәләр зә, коштар за, бабай за, мин дә — бөтәбез зә шатланабыз. Шатланмаҫлыкмы ни? Үзе яз, үзе йылы, үзе рәхәт, үземдең кулымда табылған башмак бар.

Кәкре ағаска еткәс, бабай тубалын алып аркаһына асты.

Без инде тауыш-тынһыз ғына барабыз.

Бабай, туктап, бишмәтенең түш кесәһенән озон сылбырлы сәғәтен алып карай:

— Бәй, улым, без бит байрамға һуңға калабыз. Сәғәт туғыззы һуғырға тора, әйзә, кызыуырак киттек, — ти.

Байрам! Мин әллә ни эшләп киттем: һуңға калмаһак кына ярар ине!

Мин бабайзың салғыйынан тарткылайым:

— Әйзә йүгерәбез, әйзә! — тим.

— Минең итектәрем бик ауыр шул, бар, һин алдан йүгер, бар, — тип ул мине, етәкләп, үз алдына сығара. Башмакты яйлап кына тотоп алдым да һукмак буйлап ыскындым ғына. Ә байрам бөткән булһа? Их, ошо Рушанды, низәр генә күрмәнем шуның аркаһында? Һеңлемде илатып бөттө... Артқа әйләнеп карап алам. Баштарак бабай бик калышмағайны ла, һуңынан калышты.

Ә кемдәр йүгереп килә һуң былай табан? Береһе зур, икеһе бәләкәй. Әллә уларзың да башмактары ағып киттеме икән? Мине күргәс, улар тағы ла шәберәк йүгерә башланылар. Таныным, таныным! Зурыһы әсәйем. Тегеләре кемдәр тиһегезме? Береһе Марат, ә иң арттан йүгергәне Оксана. Бына кемдәр килә!

Хәле бөткән әсәйем килеп етә лә мине күтәрәп ала.

— Котомдо осорзоң бит, балакайым!.. — Ул мине кысып-кысып косаклай, биттәрәмдән, баштарымдан үбә. Ә минең бөтә уй байрам хақында:

— Байрам бөтмәнемә әле? — тим мин.

Матур түбәтәйе менән битендәге тирен һөртөп торған Марат яуап бирә:

— Юк әле, башланманы ла.

Иң һуңынан Оксана килеп етә. Шунда ук әсәй мине ергә төшөрә. Һеңлем мине йүгереп килеп косаклап ала:

— Йәмил, Йәмил! — ти ул. — Ә без куркып бөттөк, — ти. Мин уға башмакты бирәм:

— Балыксы Якшығол бабай менән икәү тотоп алдык, кәмә менән барып.

Һеңлем башмағын күкрәгенә кыса. Әсәй бигерәк кыуана инде. Икебез зә табылдык бит: мин дә, башмак та.

Безең янға Якшығол бабай килеп туктай:

— Байрам котло булһын, Көнбикә. Һинең улыңмы ни был?

— Минекке. Рәхмәт инде, Якшығол ағай, юғиһә байрамдың йәме китә яззы бит.

— Сая малайға окшай. Ярай, ярай, бик һәйбәт. Беззең заман сая ирзәр һорай...

— Башмак артынан үзе төшөп китмәһә ярап ине тип курктык, бигерәк туған йәнле бала... Барығыз, балалар, алдан йүгерегез, — ти әсәй.

Без, әсәй менән Якшығол бабайзы артта ук калдырып, урамға килеп инәбез. Урамдың түбән осондағы клуб башында зур кызыл флаг талпынып-талпынып елберләп тора. «Байрамға килегез, байрамға килегез, балалар!» — тип беззе сакыралыр әле ул кызыл флаг...

МИҖ ЫСЫҖ ФЛАТ ПОЖОП БАРАМ

Әләсәй әйткәндәй, суктай итеп кейенеп, яңынан урамға сығабыз. Без бик күмәкбез. Һанап та бөтөрөрлөк түгел. Иң зурыһы — Базамша бабайзың кызы Тәзкирә апай. Ул әллә нисәнселә генә укый инде — әллә алтынсыла, әллә етенселә.

Клуб түбәһендәге флаг, һаман да беззе сакырып, елберләп тора. Без шул флаг яғына табан китеп барабыз. Байрам һайын кешеләр башта шунда йыйылалар за, байрактар күтәрәп, урамдар буйлап узалар. Мин әсәйем менән байрамда ике рәт йөрөгәнем бар. Береһе — былтыр Майза, береһе — Октябрзә. Былтыр Майза мин арыным да, әсәйем әзерәк кенә күтәрәп барзы. Бәләкәс инем шул әле мин ул сакта.

— Ә ниңә һуң байрамда кешеләр урамға сығып йөрөйзәр, әсәй? — тип һораным мин шул сакта. Әсәйем миңә һөйләп бирзе:

— Донъяла беззең дустварыбыз за, дошмандарыбыз за күп. Без күмәкләшәп урамдарға сыккас, алыс илдәрзәге дустварыбыз беззе күрә лә: «Ана беззекеләр ни саклы, үззәре берзәм, үззәре

көслө!» — тип шатланалар. Бөтөбез зә бергә йыйылғас, күңелле була бит.

— Ә дошмандар ни эшлэй? — тип һорайым мин.

— Дошмандар куркалар, уларзың коттары оса, белденме инде?

— Белдем инде. Дошмандың да кемлеген беләм мин: фашистар йә буржуйзар. Шуларзы еңеп йөрөй бит инде атай.

Бына без күмәкләшеп урамға сыктык. Дустар шатланһындар, ә дошмандың кото ошон! Алдан вожатый Марат бара, унын артынан Фәрит менән мин, беззең арттан бәләкәстәр эйәргән, *Тәзкирә апай* ситтән генә атлап килә. Түбән ооска якынайған һайын, без күбәйә барабыз. Оосраған бөтә бала безгә килеп кушыла. Калай күңелле икән байрамға барыу.

Клуб янында халык бик күп. Зурзар төркөм-төркөм булып һөйләшеп торалар. Егеттәр менән кыззар түңәрәкләнеп баскандар. Түңәрәк эсендә низәр барын алыстан күреп булмай, әллә бейейзәр инде. Бер кыз кыскырып-кыскырып йырлай. Минең кеүектәр йүгереп уйнап йөрөй.

— Килеп еттегезме, карттар, бик һуңлап йөрөһөгөз, — ти безгә бер ағай, үзе көлә. Уның исеме Рәшит. Кызык һүз әйтә Рәшит ағай, бәләкәй кешеләргә «карттар» ти.

— Былар килгәс, кузғалырға ла ярайзыр инде, Рәшит, — ти укытыусы Сания апай. Мин уны беләм. Ул матур апай беззең оста тора.

Кешеләр тезелә башлайзар. Беззе, бәләкәс балаларзы, иң алға килтереп бастыралар. Мине Оксана менән йәнәшә куялар. Минең икенсе якта — арткы урамдың бер малайы. Мин уны таныйым да, исемен генә белмәйем. Фәрит менән Фәһимә беззең артта, Марат әллә кайза буталып калды, күренмәй. Мин, артка әйләнеп, әсәйемде эзләйем. Тик табып кына булмай.

Оксана минең беләгемдән тарта.

— Йәмил, ана әсәй, — тип, һеңлем бармағы менән төртөп күрһәтә.

Әсәй беззең алға килеп сыкты. Үзе шат, үзе матур беззең әсәйебез. Әле уның кайһы ерелер беззең әсәйгә окшамаған да төслә.

— Етәкләшеп кенә йөрөгөз, йәме, — тине лә әсәйем зурзар тезелгән якка китеп тә барзы. Без уға кул болғап калдык.

. Бер пионер апай алда торған бөтә балаларға ла бәп-бәләкәс кенә кызыл флагтар таратып бирзе. Тик миңә генә етмәй калды. Минә күрмәй үтте, ахыры. Ул тиклем бәләкәй зә түгелмен инде. Миңә кыйын булып китте. Теге арткы урам малайы менән Оксана бер юлы кыскырып ебәрзеләр:

— Апай, апай, был малайға флаг теймәне! — Оксананың «был малайға» тип әйтеүе миңә окшамай. «Йәмил» тиһә лә ярар ине инде.

Башымды түбән әйеп кенә карап торам. Теге апай шәп-шәп кенә атлап кайзалыр китеп барзы.

— Йәмил, Йәмил, алмашлап тоторбоз, үпкәләмә, Йәмил! — Был һүззәрзе минең һеңлем әйтә. Уның тауышы миңә тағы ла яғымлырак булып ишетелә. Мин, илап ебәреүзән куркып, башымды күтәрмәйем. Шул сак башмактар ағып китеүе лә, кызыл телле ала эт тә, танау канағаны ла исемә килеп төшә. Әллә минең бәхетем юк инде...

Бик зур флаг тотоп, беззең алға бер апай килеп басты.

Инде кузғалып киттек тигәндә генә, баяғы пионер апай килеп етте. Ул кулына озон һаплы ысын флаг тоткан. Флагы бик зур түгел, шулай за ысын.

— Ә һиңә иң матурын бирәм. Кара әле, кара, нисек елберләй бит, — ти апай, үзе флагтың һабын миңә тоттора.

Мин тиз генә флагтың һабын әләктереп алам, үзем юғарыға карайым. Кызыл ебәк баш өстөмдә, кош шикелле, талпынып тора. Әйтерһең, ул кызыл кош бейеккә, әллә кайзарға осоп китергә теләй. Үзе мине лә күтәрәп алырға итә. Әгәр флаг мине күтәрәп алып китһә, мин иң әлек атайым янына барып төшөр инем дә флагымды атының әйәренә казап куйыр инем. Шунан һуң

без атайым менән икәүләп фашистарзы еңеп бөтөрөргә атты елдереп кенә китер инек. Кызыл флагтан куркып, фашист касыр ине.

Ә һуң ошо бөтә халык осоп кына дошман алдына барып төшһө, куркыузан йөрәге ярылыр ине тегенең. Ә дуслар инде шатланып бөтә алмастар ине. Дуслар үззәре лә безгә кушылып китһә, тағы ла күмәгерәк булырбыз...

Оксана миңең еңемдән тарта. Зур байрак тотоп торған апай алға ук киткән, бөтә халык та кузғалған, мин бер үзем тороп кала язғанмын. Ярай әле миңең һеңлем бар.

Мин атлай башлағас, флагым тағы ла ярһыбырак талпынырға тотондо.

Без инде урам буйлап барабыз. Безең як-яктағы өйзәр зә, канау буйындағы яңы бөрөләнеп килгән ағастар за, эргәмдәге балалар за миңә бәләкәсләнеп киткән төслө күренәләр. Әллә мин үзем шулай кинәт кенә үсеп киттемме икән? Мин атлап барған да төслө түгелмен. Ысынлап та, кулымдағы флаг, кызыл флаг, мине осороп кына алып бара, ахыры.

Артта йыр башланылар. Мин дә ул йырзы ишеткәнем бар. Ләкин был юлы ул әллә кайзан, алыстан яңғырап килгән һымак тойола.

Миңең дә йырға кушылғым килә. Тик ниңәлер тауышым тамағым төбөнән тышка сыкмай кала. Күз кырыйым менән генә Оксанаға карап алам. Уның да ирендәре кыймылдай. Артта яңғыраған йыр, әйтерһең, бөтә байрактарзы ла елберләтеп, баш өстөнән ағып үтә. Мин тағы ла нык итеп башымды юғары күтәрәм. Флагым ел көйөнә бәүелеп бара.

Оксана миңең беләгемдән тота:

— Йырла, Йәмил, рәхәт бит!

— Эйе, эйе, Оксана, бик рәхәт, — тип бышылдайым мин. Һеңлем, миңә әйелә төшөп, йырларға тотона.

Үзебезең капка төбөнә еткәс, өләсәйемде күреп калдым. Ул койма эргәһенә басқан да үткән кешеләргә йылмайып карап тора.

Ул беззе эзлэйзер эле. Без, аяк остарына басып, уға күренергә тырышабыз.

— Өлэсэй! — тибез.

Оксана менән мине тапкас, уның йөзө тағы ла асылып китә. Өлэсэйзе күргәс, минең исемә башмактар за килеп төшә. Мин түбән карайым. Оксана менән икебеззең дә яңы башмактар кейгән аяктарыбыз туп-туп басып килә. Инде йыр за алыстан ишетелгән кеүек түгел. Хәзер мин үзем дә йырға кушылам, һәм бөтә урамды гөрлөткән йыр, әйтерһең, бер минең күкрәгемдән генә сыға — мин шулай кыскырып йырлайым. Ана өйзәр зә, ағастар за элекке кеүек кенә күренәләр — бәләкәй зә түгел, зур за түгел. Тик аяктарым ергә басканды ғына һизмәйем.

Мин эргәмдәге теге арткы урам малайына карайым. Уның бәләкәс кенә танауы өстөндә бөрсөк-бөрсөк тир ялтырап тора. Атлаған һайын үзенең итләс бите терт-терт калтырап китә. Миңә кызык булып тойола. Ниңә бер уның ғына бите шулай һелкенә икән?

Тиз генә һеңлемә лә күз һалып алам. Ул, туп-тура алға карап, атлап бара. Уның зәңгәр күззәре сак кына кысыла төшкән, ә кулындағы кескәй генә флагы елберләй, куңыр сәсенә тейеп-тейеп китә. Үзе ниңәләр әзерәк турһайған да төслө. Капыл минең колағыма кемдер бышылдаған кеүек була. Юк, берәү зә бышылдамай, мин үзем эстән генә шулай уйлайым: «Һиңә, Йәмил, ысын флаг тоткас, бик рәхәт тә бит. Барыһына карағанда ла рәхәтерәк. Уларзың ысын флаг тотколары килмәйзер шул...» Мин бөтәһенә лә: Оксанаға ла, Фәриткә лә, Фәһимәгә лә, арткы урам малайына ла бик-бик рәхәт булыуын теләйем. Тотам да хәзер флагы башта һеңлемә бирәм. Ул, сак кына барғас, Фәриткә бирер, шунан һуң кулдан кулға китер зә барыр. Калай якшы булып сығыр!

Мин, һеңлемдең еңенән тотмаксы итеп, кулымды һузам, тик шунда ук тукталып калам: ә әсәйем безгә укыған кызыклы китапта нисек ине һуң? Ундағы бер һалдат һуғышта яраланғас та, үзенең кулындағы байракты ташламаған да, берәүгә лә бирмәгән

дә. «Байрак — ул изге әйбер», — тине миңә әсәйем. «Изге» — ул үтә һәйбәт тигән һүз. Байрак ни, флаг ни — икеһе лә бер үк инде. Бәлки, миңең кулымдағыһы ла байрактыр әле.

Мин флагтың һабын тағы ла кысыбырак тотам. Йыр тынған арала уның кыштырлауы ла миңә ишетелеп китә. Юк, флаг кемгә бирелгән, шуның кулында калырға тейеш ул. Бирһәм, теге пионер апайға ғына бирермен.

Алдағы апай Тимербулат бабайзар тыкрығынан Кыр яғына боролдо. Без бөтәбез зә Кыр яғына сыктык. Һай сокорға етәрәк, бер таш өйөмә янында бөтә халык туктап калды. Шунда ғына баяғы пионер апай миңең флағымды килеп алды. «Кулың талғандыр инде, туғаным», — тине ул. Ә миңең кулым сак кына ла талманы. Флаг тоткан кешенең кулы таламы икән? Бармактарым ғына ойоно. Уныңы исәпкә лә кермәй инде.

Зурзар бөтәһе лә таш өйөмөн уратып алдылар. Рәшит ағай таш өстөнә менеп бақты. Мин уны сак кына күреп калдым. Кайзандыр Марат килеп сыкты.

— Әллә-лә-лә, берәүзәр ысын флаг тотоп барзымы ни? — тине ул, шунан миңең иңбашка кулын һалды. — Әллә көнләште тиһеңме? Көнләшмәнем дә, күз генә кыззы әзерәк.

Мин бер һүз зә әйтеп өлгөрә алманым, һеңлем килеп етәкләп алды:

— Әйзә, әсәйзе табабыз, Йәмил, — тине ул. — Һин ысын флаг тотоп барғас, калай якшы булды. Әсәй зә, өләсәй зә, Мансур бабай за шатланыр әле. Мин дә шатландым. Әйзә инде.

Без халык артында етәкләшеп йүгереп йөрөгәндә, кемдендер кулдары икебеззе бер юлы косаклап алды. Был әсәй ине. Ул Оксананы йәһәт кенә күтәрәп, иңбашына ултыртты. Шунда ук мине лә ағас аяклы бер ағай, эләктереп алып, елкәһенә атландырзы. Мин осоп кына килеп кундым. Хәзер Оксана менән икебезгә бөтәһе лә күренеп тора. Таш өстөнә баскан Рәшит ағай кулындағы фуражкаһын болғай-болғай һөйләй. Фуражкаһындағы йондозо. көзгө кисәге кеүек, қояшта ялтырап-ялтырап китә.

— Йәшәһен бөйөк партия! — ти Рәшит ағай, үзе таш өстөнән һикереп төшә. Бөтә кешеләр зә «ура!» тип кыскыралар, үззәре сәпәкәй итәләр. Оксана менән без зә сәпәкәй итәбез.

Беззе ергә төшөрзөләр.

— Арығанһығыззыр инде, балалар, барығыз, кайтығыз, — тине әсәй. — Ә һин, кызым, флағыңды миңә бир, апайыңа мин үзем бирермен, йәме?

Без йүгереп кайтып та киттек. Тыкрыкка ингәндә, без артыбызға әйләнәп каранык. Бөтә кешеләр зә йырлашып кайтып килә ине инде.

Низәр менән генә һыйламаны беззе өләсәй ул көндө! Беззе лә, байрамды ла ярата бит ул. Низәр менән һыйланғаныбыззы һезгә әйтә алмайым инде. «Мин тегене ашаным, мин быны ашаным, тип һөйләп йөрөү бер зә килешә торған эш түгел», — ти өләсәй үзе. Юк, ул һүззәрге безгә әйтмәй, әллә ниндәй бер апайға әйтә. Ә без һөйләнәп йөрөһәк, безгә лә әйтер.

Тап ошо көндө инде мин һеңлемде баксалағы кайын төбөнә алып килдем. Теге элек әйткән хазинаны сокоп алып, бөтәһен дә уға бирзем. Матур тәтәй быялалар менән һәйбәт таштар ғына өс кесә булды. Калғаны бөтәһе лә тимер-томор ине. Улар Оксанаға окшап етмәне. Ярай, торһон әле ул тимерзәр. Мин һуңынан берәй нәмә эшләрмен уларзан.

БЕЗЗЕҖ АПАЙҢЫ КҮРМӘЖЕТЕЗМЕ?

Бер аzzан һуң тағы ла байрам булды. Был үзенә башка бер байрам ине.

— Һуғыш бөттө, без еңдек! — тинеләр зурзар.

Халык тағы ла клуб янына йыйылды ул көндө. Без зә Мараттар, Фәһимәләр менән шунда барзык. Беззең оста торған матур укытыусы апай һүз һөйләне. Әбейзәр зә, апайзар за үззәре көлөләр, үззәре илайзар.

— Улар ниңә илайзар, Мансур бабай? — тип һорайым мин.

— Шатлык йәштәре, балам, улар, татлы йәштәр, — ти ул. Шулай тигәс, миңең дә илағым килеп китә, ләкин түзәм, сөнки миңең кеүектәрзән берәү зә иламай. Ундай татлы йәштәр апайзар менән әбейзәрзә генә булалыр. Әкиәттәге Тимербәк тоткон кыз-зарзы коткарғас, шатлыктарынан илашып алғандар бит тегеләр.

Оксананы бер апай күтәрәп ала. Үзе һөйләнә:

— Бик бәхетле булырһығыз инде, балакайзарым, ана ниндәй аждаһаны дәмөктөрзөләр бит...

Кискә каршы без Мансур бабай менән Фәрхениса әбейзе сәй эсергә сакырзык. Үзебез караңғы төшкәнгә тиклем урамда уйнап йөрөнөк. Зурзар за бер туктауһыз йырлашып, бейешеп кенә торзолар. Кешеләр шат булһалар, йырлайзар шул. Әсәйем дә атайзан хат килгән көндәрзә йырлап куя торғайны. Калай якшы, кешеләр шат булғас...

Ул сакта әле муйылдар менән алмағастар яңы ғына сәскә аткайны. Шул көндән алып без өсөбөз зә атайзы көтә башланык. Хәзер инде беззең колхозда бесәнде бөтөрөп, уракка төштөләр. Ә атай һаман кайтмай за кайтмай. «Тиззән күрешербез» тигән хаты килеүгә лә әллә нисә көн булды инде. Әсәй эштән кайтқас, төн буйы өйзөң стеналарын йыузы, мейесте ап-ак итеп ағартты, без өсәүләп кураны һеперзек. Унда хәзер бер генә сүп тә юк.

Оксана менән без, әллә нисә кат инде ауыл осона сығып, көтөп тә каранык. Тик атай һаман кайтманы. Шул тиклем озак кайтмай торған кеше булыр икән.

Бер сак әсәйем төшкә кайтқас, безгә Тәзкирә апай керзе.

— Беләһеңме, Көнбикә еңгә, күпер башы Бәкерзең Рамазаны кайтқан бит, бүтәндәр зә озакламас инде, — ти ул.

— Указ булыуға ла байтак заман үтте шул. Беззеке бит, етмәһә, дүрт кат яраланған да, — ти әсәйем.

Мин указдың ни икәнен генә белмәйем. Тик, атай кайтыуға катнашы булғас, якшы әйберзер инде. Мин Оксананы ымлап кына сакырып алам да без болдорға сығабыз.

— Ишеттеңме? — тим мин.

— Нимәне?

— Күпер башын. Әйзә, шуларға барып кайтабыз.

Мин әйткәс, һеңлем карышып тормай. Без, капка астынан ғына сығып, түбән ооска йүгерәбез. Еләбез генә. Хәйбулла Рушаны беззе күрмәй зә калды. Күрһә лә, хәзер таш ырғытмай инде ул. Оксананың башмағын ағызып ебәргәс, Рушандың усаллығы бөтөп китте. Бер көн бит без, каз һаклағанда, Рушанды пленға алдык та Фәһимәнең косынкаһы менән кулын артка бәйләнек. Шунан уны һәйбәт булырға ант иттерзек. Ант итте теге, Марат үзен тукмай за язып куйзы. «Бәхетәң инде, һуғыш бөтөү шатлығынан бер юлға калдырам», — тине. Шуға күрә без уны плендан да коткарып ебәрзек. Хәзер Рушан һәйбәтләнде.

Күпер башы Бәкер ағайзарзы мин беләм. Улар почта йортона якын ғына торалар. Уларзың рәшәткә менән уратып алынған зур баксалары бар. Әле унда кызарып кына килгән алмалар асылынып-асылынып тора. Почтаға барғанда үзебез күрзек.

Оксана менән без икәү Бәкер ағайзарзың капка төбөнә барып еткәс тә туктап калдык. Капка асык. Әллә ул асык булғанға, без керергә кыймай торабыз инде. Мин, башымды тығып, кураға караным.

— Кем унда капкаға һыймай тора? — тине калын тауыш. — Әллә зурыһын асырғамы?

Мин қаушап төштөм. Кире кайтып китергә лә уйлағайным, теге тауыш йомшак кына итеп тағы өндәште:

— Инегез, балалар. Кунакка килгән кеше шунда тормай инде...

Без етәкләшеп кураға индек. Болдорза бер һалдат ағай итек тазартып тора. Үзе безгә карап йылмая. Итеген ышкығанда, уның

күкрәгендә асылынып торған мизалдары сыңлап китә. Мин Оксаның колағына бышылдап алам: «Ошо үзе инде!» — тим. Һалдат ағай инде итек тазартыузан туктап тора.

— Әйзүк, ни йомош, туғандар? — тип һораша ул. Мин каушауымдан:

— Бер йомош та юк, — тип әйтеп һалам.

Оксана капыл нык итеп минең еңемдән тарта.

— Йәмил оноткан, ағай, беззең йомошобоз бар, — һеңлем үзе бер азым алға атлап куя. — Беззең атайзы күрмәнегезме? Касан кайта ул?

— Кем һуң һеззең атайығыз?

— Кавалерист. Уның да өс мизалы бар.

— Улай булғас, беләм, — ти ағай, үзе рәхәтләнөп көлә, фашисты еңгәнгә шулай шатланалыр инде, — тик кайткан сактағына күрә алманым шул. Озакламаһ инде, ул да кайтыр.

Тап ошо минутта атай өйгә кайтып ингәндәй була миңә. Ә ысынлап та шулай булһа?

— Без кайтабыз инде, ағай, — тип, мин тиз генә һеңлемде етәкләп алам.

— Туктағыз әле, туктағыз! — тип ағай минең беләгемдән тотта, үзе асык тәзрә яғына карап кыскыра. — Әсәй, бында ике кунак бар, күстәнәс сығарыр инең!

Матур яулык бәйләгән әбей икебезгә икешәр дәү сәтләүек менән берәр кәнфит бирзе. Без рәхмәт әйттек. Һалдат ағай һаман һорашып тора:

— Һез игезәктәрме әллә? Юғиһә бигерәк тип-тигезһегез.

— Юк, игезәк түгелбез, — тип яуап бирәм мин, — без былайғына икәүбез, ағай.

Шунда ук сығып та йүгерәбез.

— Мин бындай һалдаттарзы бик күп күргәнем бар, — ти һеңлем.

— Кайза?

— Нуғыш булған ерзә, бик алыста. Атай мине косаклап-косаклап яраткан ерзә...

Оксана кайһы вақытта шулай кызык һүззәр һөйләп куя. Бәләкәй кеше нуғыш булған ерзә йөрөймө инде? Тик мин бәхәсләшмәйем. Йә ул үпкәләр.

Без йортка кайтып инәбез. Әсәй, ишек келәһенә ағас кына тығып, эшкә киткән. Ә атай һаман да кайтмаған.

* * *

Көн һайын кешеләр фронттан кайтып торзо. Марат менән Фәһимәнең атаһы ла, Базамша бабайдың зур улы ла, арткы урам кешеләре лә кайтты. Без Оксана менән икәү, улардың бөтәһенә лә барып, атайҙы һорашып йөрөнөк. Тик барыбер «күрзем» тип асык кына әйтеүсә булманы. Кайһыһы атай тураһында ишеткән, кайһыһы алыстан ғына күреп калған, кайһыһы уның һаҡында газетала язылғанды укыған.

Без көндәр буйы станция юлынан күз зә алмайбыз. Берәй әзәм күрөнһә, йүгереп каршы барабыз. Ә атай юк та юк.

Атайҙы көтә башлағанда каз бәпкәләре бәләкәй генә ине. Улар үсеп бөттө. Арала иң матуры — теге мин әсемдән генә «Оксана» тип исем кушканы. Ата каз беззе талаһа ла, улардың балаларын барыбер яратабыз. Көн дә ем биреп торабыз. «Атай кайткансы, үсә торһондар!» — тип алмағастарға көн дә һыу һибәбез. Улар сәскә атманылар атыуын, күп иттереп япрак кына ярзылар. Ә мәктәрзең сәскәләре койолоп бөттө инде. Бына ни тиклем вақыт үтеп китте. Беззең башмактарыбыз ғына шул көйө тора. Уларҙы без кеймәйбез, атай кайтыуға һаҡлайбыз.

Кис яткан һайын атайдың һүрәтенә карайбыз. Оксана кулдары менән уны үзенә сақыра:

— Кайт инде, атай, кайт! — ти.

– *Беззең атай дошманды иң алыска тиклем кыуып баргандыр,*
шуның өсөн тиз генә кайта алмайзыр, эйе бит, Оксана?

Һеңлем «эйе» тип иснәп ала ла шунда ук йоклап китә.

Тизерәк иртә булһын ине лә, атай кайтһын ине, тип уйлайым мин кис һайын... Безгә карап, әсәй йыш кына көрһөнөп куя.

төш тө, өж дә

Өндә һүрәттәр һөйләшмәй бит. Ә төштә улар һөйләшәләр зә, көләләр зә. Мин һүрәт тураһында төш күреп ятам. Бына, имеш, атайзың карауат өстөндә эленеп торған һүрәте стена буйлап шыуып кына миңең янға төштө. Үзенең аяктары ла, кулдары ла бар. Ауыз ситтәренән асылынып төшкән мыйығы кыймылдап тора, күкрәгендәге мизалдары сыңлап-сыңлап китә. Ул шундай асык итеп йылмая, уның күззәренән сәселеп торған яктылыкка миңең күззәрем сағыла. Һүрәт үзе кем менәндер мыңғырлап кына һөйләшә лә төслә. Мин күззәремде асмаксы итәм, тик, ниңәлер, улар башта тиз генә асылмайзар. Өндәшергә итһәм, тауышым сыкмай. Калай әкәмәт төш күрәм мин.

Капыл күззәрем үззәре асылып китә. Өй әсе шундай якты, кояш тап Оксана менән миңә карап тора. Ә һүрәт, ни эшләптер, икәү булып китә, береһе элеккесә стенала элеүле тора, икенсеһе — тереһе — һаман миңең янда басып кала. Капыл ул миңе күтәреп алып, күкрәгенә кыса. Мин инде бөтөнләй уянып китәм. Беззең янға әсәй зә йүгереп килә. Әсәй йыш-йыш итеп низер әйтә. Мин уның һүззәрен аңламайым, үзем башымды атайзың иңбашына һалып, уның биттәрен һыйпайым.

— Атай! — тип кыскырып ебәрәм. — Ниңә шул тиклем озак кайтмай торзоң, атай?

Атай мине күтәреп тора. Мин Оксанаға карайым. Ул, низәндер һиҫкәнеп, тороп ултыра. Атай шунда ук икенсе кулы менән һеңлемде күтәреп ала:

— Бына кызым да уялды, танийһыңмы мине, кызым?

Оксана көлөп ебәрә лә атайзы үбеп ала. Ә мин уны үбергә лә оһоттом.

— Атай! — ти һеңлем. — Без һине көттөк тә көттөк.

— Һез көткән өсөн дә, иҫән-һау йөрөп кайттым бит инде, бәхетегез бар икән, балалар, — ти атай. Үзе, икебеззе лә күтәргән көйө, һандык өстөнә барып ултыра.

Мин уның мизалдарын һанап карайым: бер, ике, өс, дүрт, биш... Тик күлдәгенең һул кеҫәһе өстөндәге ике һары, ике кызыл таҫманың ғына ни икәннен ул сакта белмәнем. Ә хәзер беләм. Улмы? Ул — беззең атай дүрт тапкыр яраланып, дүрт тапкыр һауыккан тигән һүз.

Без һандык өстөндә оһолай бик озак ултырзык.

Оксана кайтканда ла, безгә кеше бик күп килгәйне бит, ә был юлы тағы ла күберәк килде. Кайһылары атай менән ике куллап күрешә, кайһылары бер куллап күрешә. Әбей кешеләр уның аркаһынан да һөйөп ала. Мансур бабай за инеп, әзерәк ултырып китте.

— Изге эш башкарып кайттығыз, бик зур рәһмәт инде, — ти ул. — Емерелгәне төзәлер, тузғаны яңырып, тик ана етемдәр генә бик кызғаныс.

Атай тәрән көрһөнөп куя. Мансур бабай шунда ук икенсе нәмә һөйләй башлай:

— Безгә лә кыйын булды, иллә-мәгәр бирешмәнек, бер һиндәй эш тә карышып торманы, үзең дә күрерһең...

Беззең кеүектәрзән иң элек Марат менән Фәһимә килеп етте. Улар был юлы әллә һиңә ишек яһағына һөйләделәр зә каттылар. «Узығыз, түргә узығыз», — тиһәк тә, урындарынан кузғалмаһылар. Беләм инде, улар атайымдан оялалар.

Заман бөтәһенән дә азак килде, тик ул ишек төбөндә туктап калманы, туп-тура атайға килеп һырынды. Атайым Заманды күтәреп алды. Ә теге атайзың муйынынан косакланы ла үбергә тотондо. Без аптырап карап торабыз.

— Иң һағынған кеше бына кем икән! — ти атай.

— Мылтығың булһа, ат әле, ағай! — ти Заман.

— Бында бит фашист юк.

— Һин төйлөгәнгә ат, ул бөгөн бер зур себеште урлап китте.

Бөтә өй эсе геү килеп көлөп ебәрә. Заман һаман үзенекен һораша:

— Кылысыңды күрһәт әле миңә.

— Кылысты алып кайтманым шул, балакай. Бына калаға барғас, мин һиңә бәләкәс кылыс һатып алырмын, йәме?

— Ярар, бәләкәс булһа ла... — тип, Заман атайзың косағынан шыуып төшә. Үз өлөшөнә тейгән күстәнәсте алғас та сығып ук йүгерә.

Марат менән Фәһимә беззе уйнарға сақыралар. Без атайзың бер үзен генә калдырып барыбер сығып китмәйбез.

Әсәйем ул көндө эшкә барманы. Кискә тиклем мейес янында төрлө тәмле нәмәләр бешереп йөрөнө. Без һәр вақыт атайға һыйынып кына торзок. Әсәй зә беззең янға килгеләп китә. Ул бер атайға, бер Оксанаға, бер миңә карай. Үзе өзлөкһөз йылмая, һөйлөгәндә һүззәре лә, сулпы сылтырауы кеүек, матур булып сыға. Әсәйемдең янып торған ал йөзөндә һиндәйзер нур балкыған төслө тойола. Эйе, мин күреп торам: ул нурзар әсәйемдең күззәренән бөркөлөп сығалар за йөзөнә таралалар. Бер уның йөзөнә генә түгел, бөтә өйгә, бөтә урамға тарала ул нурзар. Теге сакта, аркаһына ток асып, калын ак шәлен ябынып, кышкы төндә алыс калаға киткән әсәйгә бер зә окшамаған ул бөгөн. Ә үзе шул ук беззең әсәй.

Төштән һуң Тимертаузағы өләсәй зә килеп етте. Без уның қапканан ингәнән күреп, йүгереп каршы сыктык.

— Һай, зирәктәрем, — ти өләсәй, үзе икебеззе лә етәкләп, йүгерә-атлай өйгә инеп китә. Без был юлы уның камзул кесәһен дә актарманык.

Өләсәй үзе атайымды һөйә, үзе акрын ғына илай.

— Беләһеңме, Оксана, өләсәйзең күзенән сыккан йәштәр — шатлык йәштәре, татлы йәштәр улар, — тим мин.

— Ә һин кайзан беләһең?

— Мансур бабай әйтте.

— Сак кына ла бирешмәгәнһең бит, инәй. Тимертаузыкы булғас та, әллә тимер кешәһең инде, — ти атай өләсәйгә.

— Тимер зә тутыға, балакай, был ауыр заманда тимерзән дә нык булырға кәрәк ине шул.

Мин пырхылдап көлөп ебәрәм.

— Ниңә көләһең? — тип һорай Оксана.

— Өләсәйзең кулдары йоп-йомшак, үзе тимерзән дә нык, имеш!

Минәң өләсәйзән көлөүем Оксанаға окшамай. Ул кашын йыйырып куя.

Төшкө сәйзе эсеп бөткәс, атай кайышын быузы, пилоткаһын кейзе.

— Әсәһе, — тине ул, — без балалар менән бергәләп яландарзы ураштырып кайтмаксыбыз. Иңән кайтһам, аркамдағы токсайымды ла һалмай, яландарзы, туғайзарзы урап сығырмын тигән һүзем бар ине... Әллә беззең менән үзең дә бараһыңмы?

— Был юлы үзегез генә йөрөп кайтығыз. Бер зә генә бушамайым шул, — ти әсәй, үзе Оксана менән минәң ялан аякка карай. — Ә һез ни эшләп башмактарығыззы кеймәһегез?

Бына һиңә кәрәк буһа! Атай кайтғас, башмактарзы бөтөнләй онотқанбыз. Мин шунда ук карауат астына тәгәрәп инеп китәм дә башмактың дүртеһен бер юлы алып сығам.

— Бына, атай, өләсәйзең бүләге — кызыл суклы һары башмактар, — тим мин.

— Минең бер башмак Көмөшлөлө ағып киткәйне әле, Йәмил табып алып кайтты, — ти һеңлем.

— Балыксы Якшығол бабай менән икәүләп тотток.

— Ул башмактар шатлык та, кайғы ла булды инде, — ти өләсәй. — Һин кайткансы, кейзерә алманык: «Атай кайткас кейәбез», — тизәр. Әле бөтөнләй иштәренән дә сыккан. Эй балалар, балалар...

Без башмактарыбыззы кейеп ебәрәбез. Шунан һуң өсәүләшеп, мунса янынан ғына үтеп, Кыр яғына сығабыз. Без Оксана менән икебез атайзың ике яғынан йүгерәбез. Ә ул есле үләндәрзе өзөп ала ла, танауына килтереп, ескәп тора; қояшта қызған сакматаштарзы алып, әкрен генә яңағына ышқый. Йә ул беззең менән бергә йүгереп, тәрән сокорзарзың төптәренә төшә лә сәнскеле көрән

сәскәне өзә, йәиһә берәй таш өстөнә басып, озак итеп бөтә тирә-якты карап тора. Без инде һай сокорзо ла үттек. Атай беззе кайынлык урманының теге башындағы шишмә янына алып килде. Эй һалкын ул шишмәнең һыуы! Атай шишмәлә кулдарын, биттәрен йыузы, унан, устары менән алып, һыу эсте. Без зә эстек. Шунан өсәүләп үлән өстөнә ултырзык.

— Был шишмәне һеззең олатайығыз — минең атайым Батырша казығайны, — ти атай. — Мин ул сакта һеззең кеуек кенә инем. Шунан бирле «Батырша шишмәһе» тип йөрөтәләр. Ә күпме кеше һыу эскән, битен йыуған ошонда!.. Коштар за, йәнлектәр зә килеп һыу эсеп китәләр... Ана карағыз, калай рәхәтләнөп үсөп ултыралар уның тирәһендәге кызыл сәскәләр!

— Рәхмәт инде олатайға, — ти Оксана.

Атай уны, косағына алып, маңлайынан үбә лә тағы ергә бастырып куя.

— Дөрөс, кызым. Калай акыллы бит минең кызым.

— Атай, — тим мин, — атай, әйзә без зә өс шишмә, юк, дүрт шишмә яһайык: һиңә, әсәйгә, Оксанаға, миңә. Безгә рәхмәт әйтерзәр.

— Һез үскәс, бәләкәс шишмәләр генә түгел, зур күлдәр яһарһығыз, зур йылғаларзың ағышын борорһоғоз, — ти атай. — Кешеләргә файзалы тағы бик күп эштәр эшләргәһез.

— Ярай, — тип мин баш қағам. Тик үзем хәзергә зур күлдәр зә, зур йылғалар за яһай белмәйем. Үскәс белермен әле, атай үзе әйрәтеп бирер.

— Мин дә яһашырмын, атай, ярармы? — ти һеңлем. Атай ултырып тора, ә үзе безгә кулдарын һуза, без һеңлем менән икәү уны, кулдарынан тотоп, бастырып куябыз.

— Хәзер инде Имәнлекүл буйзарына барып сығайык. Арыманығызмы? — тип һорай атай.

Без тамсы ла арыманык әле. Атай кайтқас, арыта тиме ни? Без ауыл осон кире урап, Көмөшлө туғайына сығабыз.

Имәнлекүл буйында тукмак башлы бер нәмәкәй үсә, үзе матур, үзенәң мамыктары осоп тора. Уның исеме — экән. Күл буйына барғас, без уларзы күп итеп өззөк. Томбойок япрактары ла йыйзык. Ук яһарға төз камыштар алдык. Без унда зур өйрәктәрзе лә, бәләкәсерәк өйрәктәрзе лә күрзек. Улар, беззән куркып, осоп киттеләр. Ә тәлмәрийендәрзе күрһәк тә, әйтеп тормайым. Яратмайым мин ул бакылдактарзы.

Шунан һуң атай беззе әллә ниндәй һукмактарзан алып китте лә кайтыр юлға сығарзы. Туғайзан кайтканда, бер тауға менергә кәрәк. Без сак кына арығайнык та, бер ағас төбөнә ултырып ял иттек. Тағы ла атайзың мизалдарын тотоп-тотоп каранык. Шунан һуң ул ике түңәрәк мизалды күлдәгенән ыскындырзы ла беззең күкрәктәргә казап куйзы. Шунда ук беззең арыуыбыз бөтөп китте. Һуғышта мизал алғас, атайзың арыуы ла шулай бөткәндер әле. Бына калай якшы бит ул мизал!

Таузы инде без шәп итеп мендек. Иң бейеккә еткәс, атай тағы тукталды. Бынан беззең ауылдың өс урамы ла, Көмөшлө буйзары ла, теге Имәнлекүл дә, күкһел урман ситендәге Тимертау за күренеп тора. Мин аптырайым: беззең урмандар бөтәһе лә йәшел, ә Тимертау урманы күкһел. Өләсәй менән барып карармын әле мин ул урманды...

Алыстағы тау яғынан, озон төтөн сығарып, поезд үтеп бара. Якын басыуза комбайн бойзай урып йөрөй, уның өстөнә бәләкәс кенә бер кеше менеп баскан. Әллә минең кеүек кенә берәй малаймы икән ул?

Атай, кулдарын каштары өстөнә куйып, озак итеп карап тора:

— Бына, балалар, — ти ул, — былар бөтәһе лә һеззең тыуған ерегез. Ана теге таузар, урмандар, йылғалар артындағы ла, бик алыстағы ла һеззең тыуған ерегез. Әле һез күрмәгән, һез белмәгән ерзәр бар. Ана шул ерзәрзән дә кыуып ебәрзек без фашистарзы. Аңлайһығызмы?

Без бөтәһен үк төшөнөп бөтмәйбез. Тик атайзың бик якшы һүззәр һөйләгәнән аңлайбыз. Ә үскәс, атай һуғышып йөрөгән яктарзы барып күрербез зә бөтәһен дә аңлап кайтырбыз.

— Ә һағыныузың ни икәнән беләһегезме? — ти атай.

— Нимә һуң ул?

— Һеззең мине күргегез килдеме?

— Эй озак торзоң, атай, без илап бөттөк, — тип, Оксана уны косаклап ала.

— Бына минең дә шулай һеззе лә, ошо урмандарзы ла, шишмәләрге лә, юлдарзы ла күргем килде.

— Ә һин иланыңмы, атай? — тип һораша һеңлем.

— Юк, кызым, илауын иламаным. Илағым килһә лә түззем.

— Ә һиңә түззең?

Оксана шуны ла белмәй, һалдат кеше илап тормас инде.

Беззең арттан һакаллы бер ағай килеп етте.

— Һау ғына кайттыңмы, исән генәме, йорт-ер именме, туған?.. Сәхрәгә сыктыңмы? Ярай, ярай, бик һәйбәт. Күркәм эш. Һағындырткандыр шул. Эйе, ярай, ярай, бик һәйбәт! — тип һөйләргә тотондо. Үзе атайзың кулын тоткан да ебәрмәй.

Атай, һизер әйтергә теләп, ауызын аскайны, теге ағай, уның *һүзен тыңламай, йәнә һөйләп алып китте:*

— Һиңә шунда, бер сыккас, беззең йәшелсә бригадаһы яғына ла барып етмәнең? Карбуз менән һыйлар инек. Эйе. Помидорзар котороп уңды быйыл. Бына һис арттырыу булмас, куш йозроктан һис кайтыш түгел. Балаларыңды ла алып төш. Калай үскәндәр икән, тфү-тфү, күз теймәһен... Кабактар мискә урынына тәгәрәп яталар, носилка менән ташырға тура килер инде. Бар, яраймы? — тине ул, үзе шәп-шәп атлап китеп үк барзы. Был ағайзың аяк атлауына күз зә эйәрмәй, үзе бәләкәй генә, үзе калайырак шәп йөрөй. Эше күптер инде.

Атай уның артынан йылмайып карап кала:

— Наман шул Йәнтүзмәс Гәрәй икәнһең, — ти ул теге ағай тураһында.

Без кайтырға кузғалабыз. Йәнтүзмәс Гәрәй ағай капыл кире боролоп, безгә каршы йүгереп килә:

— Ғәйепкә алма, туған, — ти ул, — ниндәйерәк эшкә тотонмаксыһың — ағынамы, караһынамы тигәндәй? Әгәр ашығыс тимәһең, минең бригадала бик һәйбәт аклы-каралы бер эш бар. Калаға емеш һатыузы юлға һалып ебәрер инең. Эйе.

— Һин дә ғәйепкә алма, Гәрәй ағай, мин шул ат тирәһенә барырмын тип торам.

— Бигәйбә, — ти Гәрәй ағай, — үзең беләһең.

Ул яңынан безге артта калдырып китә.

Без урам башына килеп етәбез. Ситтән дүртенсе анау өй безге инде.

* * *

Бына күрзегезме инде, дүртенсе алмағастың да әйһе булды. Атайзы әйтәм. Мин өләсәйзе исәпкә индермәйем. Ул бит Тимертаузан кунакка ғына килеп йөрөй. «Ни өсөн мине исәпкә индермәйһең?» — тип асыланмай ул безгең өләсәй. Ниңә, кунак булып тороу якшы түгелме ни?

Мин бөтәбез тураһында ла һөйләп бөтмәнем әле. Тик һез ашыкмағыз. Бер һөйләй башлағас, мин тукталып кала торған малай түгел. Үзебезгең өй, бигерәк тә һеңлем тураһында һөйләргә мин бик яратам. Тик һүземә колак һалыусы ғына булһын. Һез зә, бер тыңлай башлағас, ярты юлда тукталып калмағыз. «Ярым-ярты эш эшләп йөрөү — ирлек түгел!» — ти Мансур бабай бер көн сокор буйы Заһитка. Заһиты ла бит ярты баксаһын кәртәләгән, яртыһын кәртәләмәгән.

БЕЗ ПИЗЗӘЖ МӘКТӘПКӘ БАРАСАКБЫЗ

Атай кайткас, мин һигезгә сыктым, ә Оксана һаман ете менән бара.

— Балаларға һабакка төшөргә кәрәктер бит инде быйыл, — тине атай бер көндө иртән, аттар янынан кайткас.

— Үззәре бер зә һүз кузгатмайзар бит әле. Әллә укығылары килмәй инде, — ти әсәй. Беләм инде, ул шаярып кына шулай әйтә. Капыл шул вакыт әсәй кыш көнө ебәргән теге телеграмма минең хәтеремә килеп төшә. Өләсәй менән Мансур бабайзың языуы танымай торғандарын, Мәхмүттең эре генә кыланып, укып төшөндөргәннен уйлайым. Әсәй уларзы белмәй шул, ә мин беләм. Белһә, ул шулай шаяртып тормас та ине.

— Беззең укығыбыз бик килә, әсәй, — ти һеңлем. — Сентябрь булғас та, эй күмәк китербез мәктәпкә.

Ә мин һаман өндәшмәйем, теге телеграмманы уйлап ултырам.

— Һин һуң, Йәмил, калайырак уйлайһың?

Быны атай һорай. Калай уйлайым ти мин? Һәйбәт уйлайым.

— Һәйбәт уйлайым, атай, — тим мин кыскырып. — Сентябрь генә тизерәк булһын...

Мәктәп тураһында башкаса һөйләшмәйзәр.

Атай менән әсәй эшкә киткәс тә, без икебез болдорға сығып ултырабыз. Арткы урамдың теге осондағы зур ак мәктәп безгә күренеп тора. Сентябрь булғас, без Оксана менән икәү, китаптарыбыззы күтәрәп, ошо болдорзан төшөрбөз. Унан урамға сығырбыз за ан-а-ау юл менән китербез, шунан мәктәпкә лә барып етербез.

— Без унда языу за язырбыз, һүрәттәр зә төшөрөрбөз. Мин сәскә төшөрөрмөн, яраймы, Йәмил?

— Мин — ат та мылтык...

— Матур йырзар йырларбыз. Һин башларһың, йәме?

— Укытыусы апай башлаһын...

Тап ошо вакытта үземдең йырлағым килеп китә. Алыстағы ак мәктәпте, уның тәзрәләрен, мәктәп янындағы зур ағастарзы, ағастар янынан үткән юлды күреп торһағыз, уның өстәуенә, шул юлдан үзегеззең барасағығыззы уйлаһағыз, һеззең дә йырлағығыз килер ине.

Мин йырзы башлап ебәрәм:

*Тау башында ак мәктәп,
Без барырбыз күмәкләп...*

Һеңлем ялт итеп миңә әйләнеп карай. Ул, үзенең зәңгәр күз-зәрен кыса төшөп, шунда ук йырға кушыла. Беззең аяктарыбыз за тик кенә тормайзар, йыр ыңғайына бәуелергә тотоналар.

*Китаптары шау һүрәт,
Мәктәп, һин беззе өйрәт
Укырга, язырга,
Һүрәттәр яһарға!*

Беззең капка астынан Фәһимә үрелеп карай. Без йырзан туктайбыз. Шул арала Марат коймаға менеп үк атлана. Фәһимә, беззе күргәс, йүгереп килә.

— Йыллашып ултыламы ни беләүзәл! — ти ул. Һаман бөтмәй шул Фәһимәнең һакаулығы.

Марат һызғырткысын һызғыртып ебәрә, үзе кулы менән беззе урамға сакыра. Оксана өй ишеген ябып куя. Ишекте япмай кит-һәк, тауык, себештәр өйгә килә лә тула. Тәзрә төптәренә кунып бөтәләр улар. Үззәре усалдар, үззәре әллә һиндәй әрһеззәр.

— Балабызмы? — ти Фәһимә.

— Кайза?

Марат һызғырткысын икенсе тапкыр һызғырта:

— Киттек! — ти ул.

— Кайза киттек?

— Их, һез, — тигән була Марат, — бер ни зә белмәйһегез. Кисә бит бер апай беззең кеүектәрзе укырға язып йөрөгән. Без урманда тороп калдык. Һинең бәкең аркаһында инде.

— Юғалтма үзең кеше бәкәһен!

— Кем юғалткан? Һин юрамал миңә ябаһың бит, белгең килһә.

— Әрләшмә, Марат, — ти Оксана. — Ул бәке бит үзе юғалды.

Эйе бит, Йәмил?

— Үзе...

— Балайык инде. Эй бынауы малайзалды!

Без дүртәүләшеп урамға сығабыз. Арттан Фәрит менән Заман кыуып етә. Улар шау ғына шулай инде. Бәтә баланан да һуңға калалар.

— Минең дә кәләмем бар! — ти Заман, бармак буйы ғына кәләмен Оксанаға күрһәтә. — Беззең бесәй бөгөн бер турғайзы тота яззы ла, турғай осоп китте. Һәйбәтме?

— Нимә, турғаймы, Заман?

— Кәләм.

Марат Заманға һөйләнмәскә куша. Күп һөйләй шул Заман. Әсәй миңә: «Һөйләргә яратаһың», — ти. Заман минең ише генәме һуң, бәп-бәләкәс көйөнә ауызы һүззән бушамай.

Без инде урамдың теге яғынан, Хәйбулла Рушандары яғынан, йөрөргә лә куркмайбыз. Рушан хәзер бер зә таш ырғытмай. Ямғыр яуған көндө беззең бызау тары басыуына керергә иткәйне. Без Оксана менән йүгерәбез-йүгерәбез, һис тегене тыйып булмай. Шунда Рушан бызаузы тотоп бирзе. Ул бик шәп йүгерә бит.

Ана ул әле капкалары башында низер йырлап ултыра. Кызык малай ул Рушан: йә ағас ботағына, йә өй кыйығына, йә берәй бағана башына менә лә йырлап тик ултыра. Үзенең йырын бер зә аңлап булмай.

— Әйзә, Рушан, мәктәпкә! — ти Марат.

— Мин сентябрь еткәс барам, кисә апай шулай тине.

— Ә без улманда йөлөнөк тә апайзы күлмәнек.

Марат һеңлеһенә асыуланып карай:

— Һин һақау көйөңә мәктәптә күп һөйләһенеп торма! — ти ул.

Фәһимә үпкәләмәй, тик үзенең һары башын ғына қағып куя:

— Ялал...

Без арткы урам осона сыктык та мәктәпкә килеп еттек. Бер малай за теймәне безгә. Арткы урам малайзары ла һәйбәттәр бит.

Без ишек төбөндә генә туктап калдык. Берәү зә алдан кермәй. Фәһимә ишек тоткаһына үрелгәйне лә, Марат уның кулынан тартты. Без, тирә-якка караңғылап, һаман торабыз. Кулына зур кызыл сәскә тотоп, мәктәп баксаһынан Заман килеп сыкты. Ул башта ук туп-тура шунда йүгергән, ахыры.

— Эй күп сәскә таптым, әйзәгез, сәскә йыябыз! — ти Заман.

Фәрит уны әрләй. Баксалағы сәскәләрге өзөргә яраймы ни? Бигерәк тә бер ни белмәй шул әле Заман.

— Мин кәләмде юғалттым, Фәрит, — ти ул.

Баксанан бер апай килеп сыға:

— Кайһығыз бында сәскә өзөп йөрөй?

— Мин түгел! — ти Заман, үзе Фәриттең артына боһа. Теге апай көлә. Көлгәс, асыуланмайзыр инде.

— Баксала уйнарға ярай, тик сәскәләрге өзөргә ярамай, — ти апай, үзе Замандың башын һыйпай, — өзгәс, бөтә бит улар. Барығыз, уйнағыз.

— Без уйнарға килмәнек, апай, йомош менән килдек, — ти Марат.

— Йомошоғоз кемдә һуң?

— Мәктәптә. Без укылға килдек, апай, — ти Фәһимә.

Марат уның итәгенән тартып куя:

— Юк, әлегә укырға түгел. Беззе язып куйығыз, апай.

Апай беззе мәктәпкә, бер зур бүлмәгә, алып инә. Унда балалар ултыра торған парталар куйылған.

— Йә, ултырышығыз, балалар, — ти апай. Без парталар артына инәбез. Апай үзе өстәл янына килеп, бер китаптымы, дәфтәрзе асып куя.

— Апай, без кисә урманға барзык...

— Шулаймы ни?

— Эйе! — ти Заман. Заман алдаша: ул кисә урманға барманы.

— Кемдән башлайбыз?

Без өндәшмәй торабыз. Шунан һуң апай башта Мараттың, унан Фәриттең, унан Оксана менән миңең исемдәрзе, фамилияларзы, йәштәрзе һорашты.

Сират Заманға килеп етте.

Ул апайзың янына ук килде лә бая үзе өзгән сәскәһен һуззы:

— Мә, апай. Мин дүрттә.

— Мин алтыла, — тине Фәһимә.

Апай тағы ла йылмая, үзе Замандың аркаһынан һөйә.

— Беләм, беләм, һеззе лә язып куйзым, — ти ул, шунан һуң безгә карай. — Миңең исемем — Рауза апай. Һез бергәләшеп ошо класта укырһығыз, мин укытырмын, ә хәзергә кайтығыз, уйнағыз...

Рауза апай беззе болдорға тиклем озата сыкты. Без йүгерешеп кайтып киттек. Заман да калышманы. Сокор буйына еткәс, без йүгереүзән туктанык.

— Рауза апай һәйбәтме? — тип һораны Оксана минән.

— Һәйбәт. Ул беззе укырға ла, язырға ла өйрәтер.

— Тағы ун дүрт көндән сентябрь, уны бик белеп тороғоз! — тип әйтеп кайтарзы безгә Марат.

Ошо мәлдән алып беззе мәктәпкә әзерләй башланылар. Әсәй икебезгә лә матур итеп муксалар тегеп бирзе, атай лавканы кәләмдәр, төрлө буяузар алып кайтты. Оксанаға ла, миңә лә яңы күлдәк тектеләр.

Без көн һайын мәктәп тирәһенә барып кайтабыз; эскә инмәһәк тә, баксаһында йөрөйбөз. Сәскәләрге өзмәгәс, безгә берәү зә һүз әйтмәй. Ниндәй генә сәскәләр, ниндәй генә ағастар үсмәй ул баксала!

ЯКШЫ ХӘБӘРЗӘР

Без кисен дүртәүләп сәй әсеп ултырабыз. Оксана баянан бирле минең менән бәхәсләшә. Мин әйтәм: «1 сентябргә тиклем ете көн калды», — тим. Ул әйтә: «Һигез көн», — ти, мин әйтәм: «Юк, ете», — тим, ул әйтә: «Юк, һигез», — ти. Атай менән әсәй өндәшмәй генә безгә карап тора.

Һеңлем капыл атайға һыйына:

— Улайһа, иң-иң дөрөсөн, атайым, һин әйт, — ти ул.

Атай мыйығын һыйпап ала, үзе сак кына йылмайып та куя.

— Минеңсә, — ти ул, — иң дөрөсө — ете көн, һигез төн.

Мин бармак бөгә-бөгә көндәрзе лә, төндәрзе лә исәпләп сыкмаксы итәм. Тик бер зә рәтен табып булмай. Эй зә, нинә төндө һанап торорға? Кешеләр бит төнөн йоклайзар.

Атайым әсәйемә, унан безгә күз төшөрөп ала ла тыныс кына һүз башлай:

— Бөгөн, — ти ул, — алыс ерзән якшы хәбәрзәр алдык, балалар, бик якын кешебеззән хат килде...

Ниндәй ерзәрзән, ниндәй якын кешенән килде икән ул хәбәрзәр? Атай шуны төшөндөрөп бирмәй бит. Оксананың сәсен һыйпағанда ниңә һуң әсәйемдең кулы сак кына калтыранғандай итә?

Мин якын кешебез йәшәгән алыс ерзәр тураһында уйлайым. Ул яктар кайза икән? Әллә теге Тимертаузың күкһел урманы артындамы? Мин атайзан шуларзы һорашмаксы итәм. Ләкин инде атай урынынан тороп китә лә әсәйем менән йыш-йыш итеп

һөйләшә башлай: «Көнбикә, һин иртәгә умарталыктан бал алып кайтырға онотма. Тимертауға ла хәбәр итер инең. Шулай һәйбәтерәк булыр...» «Ярар», — тип баш қаға әсәйем. Әлбиттә, шулай һәйбәтерәк булыр. Өләсәй беззә сакта һәр вакыт һәйбәтерәк була.

— Ә һезгә, балалар, һүнәй базарына китергә вакыт, — ти әсәй, уның тауышы бөгөн ни эшләптер тоноклана төшкән.

Алыс ерзәр, якшы хәбәрзәр хакында ул кис бер ни зә белә алмайынса, Оксана менән йокларға яттык.

Ә иртәнсәк һуң, иртәнсәк низәр генә эшләнмәне беззең өйзә! Без тороуға әсәйем мейесте ап-ак итеп афартып ебәргән, һандыктағы бизәкле тастамалдар қазаузарға алып әленгән, зур карауатка беззең теге шакмаклы-шакмаклы матур балас йәйелгән. Тәзрәләргә селтәрле яңы корғандар королған. Самауыр һуң, самауыр! Қалайырак ялтырап ултыра ул өстәл өстөндә!

Атайым бөтә қураны тап-таза итеп һепереп қуйған. Һарғайып қилгән йорт үләне өстөндә бына бынау саклы ла сүп таба алмасһың.

Алыс ерзәрзән якшы хәбәрзәр қилгәс, бына нисек була бит ул!

Кискә қаршы безгә өләсәй зә қилеп етте. Без уны Хәйбулла Рушандары тәңгәленә еткәс тә күреп, қаршы йүгереп барзык.

— Өләсәкәй, — тип, без уны икебез ике яктан қосаклап алдык, — безгә алыс ерзәрзән якшы хәбәрзәр қилде. Шуға күрә һине лә сакырып ебәрзек...

— Хәбәрзең якшы булығы һәйбәт, балалар... — ти өләсәй, үзе йомшак қулдары менән арқабыззан һөйә.

Атай көнө буйы аттары янында йөрөнө. Бына көтөү зә қайтты.

Өләсәй менән Оксана Мансур бабайзарға инеп қиттеләр. Мин шым ғына әсәйем һыйыр һауған ергә барзым.

— Әсәй, — тинем мин бышылдап қына, — әсәй, алыс ерзәге якын кеше кем ул?

Әсәй қапыл миңә боролоп қараны ла йомшак қына тауыш менән әйтеп қуйзы:

— Изге сәғәткә тура килһә, бөтәһен дә үзегез күреп белер-
һегез, улым...

Бер көн үтте, ике көн үтте. Без бер ни зә күреп белә алманьк.
Ә өсөнсө көндө беззең өйгә, өләсәй әйтмешләй, һөйөнөс тә,
көйөнөс тә килеп инде...

КУНАК КИЛДӘ

Көмөшлө буйынан без кис кенә кайтып индек. Бакса янындағы
бүрәнә өстөндә атай менән бер һалдат ултырып тора. Беззе күргәс,
теге һалдат аяк үрә басты ла кыскырып ук ебәрзе:

— Оксана!.. — Ул тағы ла низер әйтте, тик мин генә
аңламаным.

Һеңлем менән без икебез туктап калдык. Оксананы кайзан
белә был мыйыкһыз һалдат ағай? Атай әйттеме икән ни?

Мин куркып киттем. Оксана ла куркты. Уның ирендәре лә
калтырай башланы.

— Бында килегез, балалар, был ағай — кәзерле кунак, —
тине атай. — Ул әле генә килеп төштө.

Тик без барыбер кузғалманьк. Кәзерле кунак үзе йүгереп
килде лә Оксананы күтәреп алды. Башта ул һеңлемдең күззәренә
бик озак карап торзо, ә унан һуң күкрәгенә кысты. Оксана
иламаны ла, кыскырманы ла. Уны бит былай за һәр осраған кеше
күтәреп ала. Бөтә кеше ярата минең һеңлемде. Кәзерле кунак үзе
һөйә, үзе һөйләнә: «Оксана... Оксана...» Мин атайға карайым. Ул
башын эйә лә кул һырттары менән күзен ыуып ала. Сүп керземе
икән әллә уның күзенә? Өләсәй асык тәзрәнән тышка карап тора.
Ул ниңәлер ауызын яулык осо менән каплаған. Әсәй болдорға
сығып басқан. Ул әллә көлә, әллә илай — мин шуны һис аңлай
алмайым. Ул, ахыры, илай за, көлә лә.

Ә кәзерле кунак Оксананы һаман косаклап тора. Был һалдатка асыуым да килә башлай, нәмәһелер окшамай уның миңә. Кеше һеңлеһен шул тиклем озак һөймәйзәр инде. Ул кунак миһең өсөн кәзерле лә түгел әле, белгегез килһә!

Азактан ғына кунак Оксананы ергә бастыра ла миһе күтәрәп алмаксы итә. Мин атай яһына касып китәм. Ул кунак тағы бер тапкыр шулай итһә, һеңлемде Тимертауға алам да таям.

— Улай кырыс итенмә, улым, беззең кунак, Петро ағайың, миһе ярата бит, — ти атай.

— Кәрәкмәй, яратмаһын, миһе лә, Оксананы ла яратмаһын.

Кунак Оксананы етәкләп, беззең эргәгә килә. Мин йүгерәп китәм дә болдорға барып ултырам. Әллә ниңә әсем бошоп куя. Оксана инде тегенең итәгендә ултырып тора... Мин атайға, әсәйгә, өләсәйгә карайым: улар бөтәһе лә бөгөн әллә ниһдәйзәр. Әллә шатланалар, әллә кайғыралар инде. Оксана ла бөтөнләй үзгәрәп китте. Миһең турала, ахыры, онотто ла инде ул... Юк, онотманы. Бына һеңлем миһең эргәмә йүгерәп килә. Уның зәңгәр күззәре тағы ла яктыра төшкән. Тимәк, ул шатлана. Ул кыуанып сәпәкәй итә:

— Беләһеңме, безгә кем килде? — ти.

— Ә кем һуң?

— Әйтәйемме? Безгә килде... Әйтмәһәм, ғүмергә лә беләсәк түгелһең.

Һез белә алыр инегезме һуң? Мәңге белә алмаc инегез.

БЫЖА КЕЖ ИКӘЖ УЛ БЕЗЗЕҖ КӘЗЕРЛЕ КУЖАК...

— Көнбикә, инәй, — тип сакыра атай, — бында килегез әле. Бөтәбез зә бергәләп ултырып алайык.

Без шул ук бүрәнәләр өстөнә тезелешеп ултырабыз, Оксана кунак ағай менән минең араға ултыра.

Мин Кыр яғына әйләнәп карайым. Кояш алыс тау артына төшөп бара. Беззең бакса артындағы һыртта аттар курпы утлап йөрөй. Уларзың күлэгәләре озон булып ергә төшә. Яңғыз имән төбөндә алмасыбар ат басып тора. Уның исеме Атака. Ул ат та, атайзар кеүек үк, фронтта йөрөп кайткан. Атаканың янбашына һуғышта пуля тейгән. Ул юртканда әле лә сак кына акһап китә. Атака тирәһенә тай-тулак йыйылған. Ул акрын ғына башын кағып ала, ә тегеләре, койроктарын да кыймылдатмай, тик торалар. Бәләкәс аттарға Атака һуғышта булған хәлдәрзе, үзенең күргән-дәрен һөйләй, ахыры.

Атай кояшка каршы таш өстөнә күсеп ултыра. Кояштың кызыл нурзаны уның битенә төшә. Атайзың йөзө ялкын бөркөп торған һымак күренә миңә. Уның озон мыйыктары дөрләп янып китмәһә яرار ине тип шикләнәп тә куям.

— Кәзерле кунакты беззең өйгә ниндәй язмыш килтергәнән һөйләргә вакыт етте, балалар, — ти атай, ул башта Петро ағайға, унан Оксанаға һәм миңә карап ала.

Петро ағай башын түбән әйеп ултыра, ни тураһындалыр уйлана, ахыры, ул. Без, Оксана менән икәү, атайзың ни әйтеүен көтөп торабыз. Ләкин атай һүзен тиз генә башлап китә алмай.

— Минең һүзем кыска булып, — ти ул, тамағын кырып. — Һуғыш — ул, балалар, кот оскос нәмә. Кешеләргә бик күп кайғы-хәсрәттәр килтерә ул. Азмы емерелгән, яндырылған ауылдар һәм

калалар үттек без — әйтеп бөтөргөһөз. Беззең дошмандарыбыз — фашистар йырткыстан да яман булып сыкты. Улар әсәләрге лә, кескәй балаларзы ла кызғанманылар.

Без уларзы Украина еренән кыуып бара инек. Бер сак шулай дошманды бер ауылдан бәреп сығарзык. Емерек өйзәр, кара көйгән баксалар әле лә күз алдымда тора. Бөтә ерге төтөн каплаган, хатта тын алыу за ауыр. Урамда кеше заты күренмәй. Капыл мин ситтәге бер өйзә бала илауын ишеттем.

Атай яңынан тамак кырзы ла ялт итеп Оксанаға караны. Оксана ла, унан күзен алмай, карап тора. Үзенең ирендәре лә аз ғына калтырай. Петро ағай, низәндер курккан төслә, бөршәйеп кенә ултыра. Ул өндәшмәй генә атайзың һөйләп бөткәнән көтә.

— Мин шул өйгә йүгереп керзем. Керһәм — изәндә үлек әсә ята. Уның әргәһендә бер кыз бала илап ултыра. Изән уртаһында туктап, катып калдым. Ни эшләргә белмәйем. Ә кулдарым ирек-һеззән кыз баланы күтәреп алдылар. Ул миңә капыл: «Атай!» — тип өндәште. Күрәһең, мине шулай ук фронтта йөрөгән атаһы тип уйланы. «Изге сәғәттә, балакай! — тинем мин. — Бөгөндән башлап һин Йәмилдең туғаны булырһың...»

Оксана кыскырып ук ебәрзе:

— Ул мин инемме?

— Эйе, һин инең, кызым... — тине атай йомшак кына. — Йә инде, балалар, калғанын тыңлағыз. Мин мейестән күмер алып, стенаға үземдең адресты яззым, шунан кызымды шинелгә төрөп күтәрзем дә иптәштәремде кыуа киттем... Һуғыш тынып торған арала, кызымды яқындағы калаға балалар йортона илтеп куйырға командирым миңә рөхсәт бирзе. «Оксананы килеп ал!» — тип әсәйегезгә шунда ук хат та яззым. Әсәйегез ул алыс юлға тик бер нисә айзан һуң сыға алды... Туғаныңдың кайтып төшкән көнөн хәтерләйһеңдер бит, Йәмил?

Хәтерләмәй буламмы һуң!..

— Бынан өс көн элек хат килеүе тураһында әйткәйнем һезгә. Ул хатты Петро язғайны. Оксаның атаһы — беззең кәзерле кунағыбыз һәм туғаныбыз Петро — бөгөн үзе килеп төштө, — тине атай. Һуңғы һүззәрзе әйткәндә, уның тауышы нисектер калтыранып китте...

Мин кысқырып илап ебәрерзәй булдым. Ләкин тап шул мәлдә Оксана бышылдап кына миңә өндәште:

— Беззең тағы ла бер әсәйебез бар тигәйнем бит һиңә, Йәмил, әйеме?! Бына тағы бер атайыбыз за килде. Минең атайым!

Капыл Петро ағай Оксана менән икебеззе бер юлы күтәрәп алды ла күкрәгенә кысты: «Йәмил, Оксана...» — тип шыбырланы ул.

Шул сак мин уның ысындан да кәзерле кунак икәнен аңланым.

ҺУҖҖЫ ӨС КӨҖ

Мин Петро ағайға шунда ук әйәләшеп алдым.

Бына тигән ул беззең Петро ағай. Оксана менән икебеззе, ике иңбашына ултыртып, кура буйынса күтәрәп тә йөрөй әле ул. Беззең өйзә унан да дәүерәк кеше лә юк. Соланға ла ул әйеләп кенә инә, юғиһә маңлайы ишек башына бәрелә. Йомарлаһа, һәр бер йозроғо Замандың зур кызыл тубы саклы булыр. Бына калайырак бит ул беззең Петро ағай. «Баһадир!» — быныһын Мансур бабай шулай ти.

Тик өләсәйем генә бошона: «Бигерәк тынғыһыз шул. Көнә буйы ашап-әсеп, рәхәтләненп кунак булып кына ятмаһса шунда. Ә уның етмәгән ере юк», — ти.

Өләсәй дөрөсөн әйтә: был арала беззең өсөбөззөң етмәгән еребез калманы. Иң тәүзә без Петро ағайға Батырша олатай шишмәһен күрһәттек. Унан яқын басыуза әсәйемдәр зур машина

менән бойзай һуккан ергә барзык. Петро ағайым карап тороп кына сызай алманы. Машинаның башына ук менеп, барабанға көлтә бирергә тотондо. Оксана менән без ситтә, эскерт янында, басып торзок.

— Һалдаттың кулдары эш һағынған, һай, нык һағынған! — ти шунда һалам өйөүсә бер бабай.

— Дөрөс! — тип уның һүзен кеүәтләй апай кеше.

Машина туктаған арала тузанға батып бөткән Петро ағай безең янға килде. Шунан һуң без өсәүләп атайымдың аттары янына барып сыктык. Их, шәп тә һуң безең аттар! Улар Петро ағайға ла бик окшаны.

Әйтәм бит, йөрәмәгән еребез калманы — йәшелсә баксаһында ла, умарталыкта ла, кирбес һуға торған ерзә лә булдык без. Петро ағайға безең ауыл бик окшаны, ахыры, күреп туя алмай. Ә кешеләр һуң, кешеләр! Һәр береһе Петро ағайға: «Хуш килдең, туған!» — тип өндәшә һәм, уның кулын кысып, озак-озак итеп күрешә.

Карт әбейзәр уның аркаһынан һөйөп алалар. Кәзерле кунак булмаһа, кешеләр шулай яратырзар инеме һуң Петро ағайзы, ә!?

Петро ағайға иң окшаған нәмә безең тимерлек булды. Без унда әллә нисә рәт барзык. Тимерлектә ике Ғәби эшләй: береһен — «Йыуан Ғәби», икенсеһен «Нәзек Ғәби» тип йөрөтәләр. Ғәбизәр кәзерле кунак менән тиз үк дуслашып алдылар. Һөйләшеп һүззәре бөтмәй. Барған һайын Петро ағай, ендәрен һызғанып, кулына сүкеш ала. Бер сак ул, миһең баш дәүмәле сүкеште күтәреп, кызған тимер өстөнә килтереп һуккайны, теге тимер коймак калынлығы ғына калды.

— Бына тимерсе, исмаһам, — ти Нәзек Ғәби Йыуан Ғәбигә. — Бына кемдә ул көс!

Ошо тимерлектә инде Петро ағай миһә тимер һаплы бәке, әсәйемә тәртешкә яһап бирзе. Тик Оксанаға ғына бер әйбер зә булманы. Курсак яһап булмай шул бында...

Әсәйем әйткәндәй, төштәге кеүек үтте лә китте ул өс көн!

СЕРЛЕ ҺӨЙЛӘШЕҮ

Оксана менән Петро ағай өйгә инеп китте. *Мин, тимерлектән* алып кайткан һәйбәт нәмәләремде теге таш һарайға куйырға тип, баксаға керзем. Яз ултырткан алмағастар араһынан эйелеп кенә мин кайын төбөнә килдем. Бына Оксана алмағасы, бына минеке, анаузары атайым менән әсәйемдеке... Ә был ситтәгеһе кемдеке һуң? Теге сак, яз көнө, әсәйем ни тигәйне әле? «Бишенсе алмағас кунакка булыр», — тигәйне. Беззең хәзер кәзерле кунағыбыз бар. Шулай булғас, бишенсе алмағасты Петро ағайға атайым да куям. Қалай һәйбәт булып сыкты!

Кеҫәләге тимер-томорзарзы бушатып торғанда, баксаның арғы башында кемдәрҙендер мыңғыр-мыңғыр һөйләшкәнен ишетеп калдым. «Кемдәр икән?» Мин капыл әйләненеп караным. Кәртәнен был яғына өләсәй басқан, теге яктан Мансур бабайзың ак һакалы елберләп күренеп тора.

— Бигерәк тә бала йәнле инде. Үзе шундай кеселекле, үзе харап уңғанға окшап тора, — ти өләсәй. — Ундык яңы туғандан, бик ундык.

— Шулай, шулай, көрендәш, — тип, Мансур бабай уның һүзен кеүәтләй, — бәндәләрзе тел дә, байлык та туғанлаштырмай. Бәндәләрзе йөрәк туғанлаштыра. Мин күп йәшәгән кеше инде, беләм: был заман кешеләрзең тормоштарын ғына түгел, йөрәктәрен дә якшыртты.

Өләсәй көрһөнөп куя ла яңынан һөйләй башлай:

— Йөрәк итен телеп алған кеүек булыр инде, Мансур ағай. Артык нык әйәләштек шул кызыбызға. Атаһын да әле күреп туя алған юк. Бигерәк Йәмил менән Көнбикә өзгәләнер инде. Ошонда бергәләп кенә йәшәүгә ни етер ине лә бит, күндереп булмай шул.

Унан һуң Мансур бабайзың калын тауышы ишетелә:

— Күндерергә кәрәкмәй зә, кәрәндәш. Үз ере көл-күмергә калған ир-егет, йөрәге сызап, бында ятмас шул. Уның урынында булһам, мин дә үз тупрағыма кайтып, орлок сәсер инем...

Был ике оло кешенең һөйләшеүе бик серле тойолдо миңә. Эсемдә ниндәйзер нәмә келт итеп өзөлгәндәй булды. Эйе, улар һеңлем менән Петро ағай тураһында һөйләйҙәр ине.

Мин өйгә атлығып индем. Һеңлем, аяктарын һелкеп, һандык өстөндә ултыра, үзе атаһына низер һөйләй. Уның асык зәңгәр күзҙәре нисек йылмаялар!.. Мин шунда ук тынысланам. Юксы, улар бер кайза ла китмәгәндәр бит.

— Һин хазина һарайына барзың, мин беләм инде, — ти һеңлем. — Эйзә, атыңа ултыртып, миңең курсактарзы кунакка алып китәбез.

— Ә кайза?

— Алыска, би-ик алыска, Украинаға.

Атлай-йүгерә өләсәй килеп инә һәм шунда ук самауырына тотона, үзе һөйләнә:

— Кунактар кайтып та еткән, ә мин күрмәй зә калғанмын. Бына нисек була бит ул, донъяңды онотоп йөрөгәс. Йә инде...

Ә миңең колак төбөндә башка һүззәр яңғырай: «Йөрәк итен телеп алған кеүек булыр инде...»

Ниңә улай ти икән өләсәй?

Ниңә икәнән мин тик һуңынан ғына аңланым.

ОЗЯПЫУ

Август айының һуңғы көнө килеп етте. Ул иртә шундай йылы ине. Өй алдындағы һары үләндр, баксалағы ағас япрактары, өй түбәләре, урамдағы яңы телеграф бағаналары — бөтәһе, бөтәһе лә қояш нурына күмелгән.

— Йәй беззең менән нисек йылы, яғымлы итеп хушлаша! — ти өләсәй. — Без уны якшы һүз менән хәтергә алабыз.

Был иртәлә Петро ағай һәм Оксана беззең ауыл менән хуш-лаштылар.

Капка төбөндә күптән инде егеүле Атака тора. Арба тирәһендә малайзар һәм кыззар йүгерешеп йөрөй. Ололар койма буйында һөйләшеп тора.

Өйзә юлға йыйыналар. Әсәй Оксанаға иң матур күлдәген кейзерә. Петро ағай тиз генә кырынып ала. Уның мыйығы зур түгел бит, шуның өсөн тиз.

Атай юл әйберзәрен арбаға сығарып һала ла яңынан өйгә инә. Өләсәй бөтәбезгә лә сак кына ултырып торорға куша. Тик шул вакытта ғына әсәй миңә табан боролоп, әйтеп куя:

— Бына, Йәмил, — ти ул, — һеңлең менән хушлашыр вакыт та етте. Бөгөн Оксана атаһы менән бергә Украинаға китә. Һуңырак без зә күмәкләп Петро ағайыңдарға кунакка барырбыз. Ярармы, кызым? — Ул был һүззәрзе Оксанаға әйтә.

— Ой әсәкәйем, тизерәк килегез! — ти һеңлем. — Ә Йәмил әле үк барһын. Бараһыңмы, Йәмил?

— Икегез зә киткәс, өйзә кем калыр һуң? Йәмил беззең менән барыр, — ти өләсәй.

Мин аптырайым: ни эшләп Оксана үзе генә китә икән? Мин бит уның менән теләһә кайза барырға әзер торам. Шуны аңламай-зармы икән ни?

Азырак ултырғандан һуң, өләсәй урынынан тора. Уның артынан без зә кузғалабыз.

Бөтәбез зә урамға сығабыз. Кешеләр Петро ағайзы уратып ала-лар, уның кулын кысалар:

— Хуш бул, туған, — тизәр улар, — беззе онотма. Кунакка йышырак кил.

Кемдер, Оксананы күтәреп алып, биттәренән үбә. Шунан һун уны кулдан кулга йөрөтәләр. Хушлашыу бик озакка һузыла. Һеңлем эргәһенә иң азактан өләсәй килә һәм уның сәсенән һыйпай.

— Бәхетле, тәүфиклы бул, кызым, — ти. Өләсәйзең йәшле күззәре берсә асыла, берсә йомола.

Без бишебез зә арбаға менеп ултырабыз. Әсәй Оксананы итәгенә ала. Атай дилбегәне һелтәп ебәрә. Без кузгалып китәбез. Капка төбөнә йыйылған кешеләр карап калалар. Фәһимә кыскырып иларға тотона, ә Марат менән Фәрит арба артынан эйәреп, йүгереп килә.

— Һау бул, Оксана! — ти Марат.

— Исән бул! — ти Фәрит.

Һеңлем малайзарға кул болғай. Урам башында улар за тороп калалар.

Анау сакта без атай менән туктап хәл йыйған урманлы таузыла үтеп китәбез. Туғайға килеп сыккас, атай атты туктата. Иң әлек арбанан үзе һикереп төшә.

— Барығыз, балалар, һез алдан йүгерез, арығас, тағы ултырырһығыз, — ти ул.

Әсәй Оксананы арбанан төшөрә, ә мин үзем һикереп төшәм. Без һарғая башлаған үлән өстөнән йүгереп китәбез. Бында инде сәскәләр зә юк, улар койолоп бөткәндәр, күбәләктәр зә әллә кайза осоп киткәндәр. Зур бесән әскертенең башында бер дәү һоро кош ултырып тора. Ергә уның кара күлэгәһе төшә. Мин: «Кө-өш!» — тип кыскырам, ул барыбер осоп китмәй.

— Куркытма, Йәмил, йә уның йокоһо киләлер. Ниңә ул яңғыз икән? Уның балалары кайза икән? — Ул капыл тынып кала. Азырак барғас, акрын ғына һөйләй башлай. — Әсәйем бөгөн иртәнсәк мине соланға алып сығып һөйзө-һөйзө лә кыскырып иларға кереште...

Мин артка әйләнәп карайым. Атай, әсәй, Петро ағай — өсөһө лә арба артынан атлап килә.

Алыста беззең Кыр яғы сак кына күренеп тора. Йәй көнө унда минең һеңлемдең күззәре төслө зәңгәр сәскәләр — күгәрсен күззәре үсә. Без уларзы йыйып кайта ла һыулы стаканға ултыртып куя инек. Ә хәзер ул сәскәләр зә юк инде. Беззең яңы башмактарыбыз за искерзе. Оксана ла китә. Өйзә бары «Оксана» исемле кәз бәпкәһе менән «Оксана» исемле алмағас кына тороп калды.

— Һин китмә, туғаным! — тим мин.

— Әсәй зә барырға куша бит, — ти ул. — Минең атайым бик һәйбәт. Ул һине лә, мине лә ярата. Ә һин әсәйзәр менән бергә безгә кунакка килерһең. Беззең унда яңы өйөбөз булыр.

Атайзар, атты саптырып, беззең арттан килеп етә. Оксана менән без арбаға менеп ултырабыз. Без бик озак барабыз, зур урмандарзы, күл буйзарын, күперзәрзе үтәбез. Шунан һуң тағы тауға менәбез. Беззең алдан, озон төтөн сығарып, поезд үтеп китә. Алыста, ағастар араһында, бер ак йорт күренеп кала.

— Бына килеп тә етек! — ти атай.

Без ана шул ак йортка етер-етмәс бер ағас төбөндә туктайбыз. Атай менән Петро ағай йортка инеп китә, без өсәү арбала ултырып калабыз. Әзерәк торғас, әсәй беззе теге йорт янына алып килә. Ошо йорттоң янында ғына дүрт озон тимер юл ялтырап ята. Уларзың осо ла, кырыйы ла күренмәй. Ошо тимерзәр өстөнән тәгәрәп китә инде поездың тәгәрмәстәре.

Йорт тирәһендә Мансур бабайзарзың балта сары төслө зур-зур таштар йәйелгән. Шул таштар өстөнә басып, кешеләр йөрөп тора. Бөтәһе лә зурзар, беззең кеүектән берәү зә юк.

Әсәй беззе етәкләп ала, һәм без өсәүләп ошо таштарға басып йөрөргә тотонабыз. Әсәй үзе көлмәй зә, һөйләшмәй зә.

— Билеттар булды! — тигәнде ишетеп, без әйләнәп карайбыз. Атай менән Петро ағай беззең артта басып тора.

— Тиззән поезд киләсәк, мин әйберзәрзе килтерәйем, — ти зә атай шәп-шәп атлап китеп бара. Без дүртәү шунда калабыз. Петро

ағай менән әсәй низер һөйләшә. Урысса белмәгәс, мин уларзын һүззәрен аңламайым.

Әйберзәрзе күтәрәп, атай за килеп етә. Инде улар өсәүләп һөйләшә башлайзар.

— Килә! — тип кыскырзы кемдер.

Өй алдындағы халык ары-бире йүгергеләй башланы. Ағастар артынан ухылдап паровоз килеп сықты. Шул сак ер тетрәп куйгандай булды. Ул пых-пых итеп беззең яндан узганда, мин куркып та киттем. Шунан һуң йәшел вагондар әкрен генә үтә башланылар. Әсәй мине капыл етәкләп алды. Без вагондар артынан йүгерзек. Бер вагон эргәһендә Петро ағай туктап калды. Без зә шунда килдек. Кейеменә ялтырап торған төймәләр тезелгән бер кешегә Петро ағай билетын һуззы.

Без хушлаша башланык. Петро ағай башта атайзы нык итеп косакланы, унан һуң әсәйзең кулдарын кысты, иң азактан мине күтәрәп алды ла өс тапкыр битемдән үпте.

Оксана капыл әсәйгә килеп һыйынды. Әсәйем уны кысып-кысып косакларға тотондо. Шунан атайым һеңлемде әсәй кулынан йәһәт кенә алып һөйзә лә ергә төшөрзә.

— Хушлашығыз инде, балалар, — тине атай.

Һеңлем миңә әйләнәп караны. Уның яңактары буйлап юл-юл булып йәш аға ине.

Мин һеңлемдең беләгенән тотоп алдым:

— Оксана, китмә, туғаным!

— Йәмил, илама, улым, һез тиззән тағы күрешерһегез. Без бит бер үк тыуған илдә йәшәйбез, — тине атай.

Петро ағай һеңлемде тиз генә вагондың өскө баскысына бастырып куйзы, шунан һуң үзе һикереп менде.

Паровоз кыскыртып ебәрзе. Вагондар кузғалып китте. Без кул болғап калдык. Бына Оксана вагон тәзрәһенән үреләп караны. Ул низер кыскырзы, ахыры, тик мин генә ишетмәнем...

Поезд урман эсенә инеп юғалды. Ә без һаман шунда басып торабыз. Капыл мин әсәйзең йомшак тауышын ишетәм:

— Үз ояһына осоп китте... кошсоғом минең... шатлығым минең...

· Атай бик озак уйланып тора. Унан һуң беребезгә лә карамай һүз башлай:

— Улай тимә, Көнбикә. Кызыбыз ғүмер буйы беззең өйөбөз-зөң йәме булып калыр. Хәзер Оксананың ғына түгел, беззең бөтәбеззең дә ике оябыз буласак. Үз нигезендә Петро өр-яңы зур йорт һалыр. Ул булдыклы, кеүәтле кеше. Бынан һуң шатлыктар за, кайғылар за улар менән уртақ буласак... Бер-беребезгә кунак-ка йөрөшөрбөз, кәрәк сағында ярзам да итешербез.

Мин һаман да урман өстөнә һибелеп калған төтөнгә карайым. Был — Оксананы алып киткән паровоз төтөнә.

...Бына минең каршыма Петро ағай үзе һалған яңы йорт килеп баһа. Йорт алдында беззеке кеүек үк бакса, унда бер кайын, биш алмағас үсеп ултыра. Курала ап-ак қаззар йөрөй. Без, Оксана менән етәкләшеп, бейек болдорға менеп барабыз...

Алыста паровоз қысқыра. Минең баш осомда аяз күк йөзө — һеңлем Оксананың күззәре төслө, асык зәңгәр күк йөзө.

Оксана... һеңлем, беззең өйзөң йәме инең бит һин...

1947–1949

Мустай Карим

Радость нашего дома

КУДА УЕХАЛА МАМА?

Есть ли у вас на душе что-нибудь такое, о чем вы обязательно хотели бы рассказать всем хорошим людям? Наверно, есть! И у меня есть. Сейчас расскажу.

Случилось это в нашем доме во время войны. Мой папа тогда вместе со всеми джигитами аула воевал на фронте, а мама работала в колхозе.

Как-то зимой моя мама попросила у председателя колхоза, дяди Якупа, легкие сани, запрягла лошадей и привезла в гости бабушку из аула Тимертау. Бабушка переночевала у нас, а утром мама стала собираться в дорогу.

Человек не сушит сухарей, если ему недалеко ехать, а мама приготовила их целый мешок да еще напекла разных вкусных лепешек. Потом связала какие-то вещи в узелки. Не будет же человек ни с того ни с сего связывать вещи в узелки!

Мне стало очень грустно, хотя никто еще не говорил, что мама уезжает.

— Вставай, Ямилъ, вставай! — будит меня утром бабушка. — Смотри, какие вкусные лепешки испекла твоя мама.

Когда на столе что-нибудь вкусное, меня не надо долго упрашивать. Только у нас такое редко бывает.

Я быстро умылся и сел на свое место за столом. Над большим самоваром поднимался пар. Бабушка начала разливать чай. Мама все еще хлопотала у печки, а когда кончила свою работу, тоже присела к столу. За окном было темно, только чуть-чуть белел снег. Почему же мы так рано пьем чай? Я сразу вспомнил о дорожных узелках и мешке с сухарями. Но мне все еще никто ничего не объяснил.

После чая мама подзывает меня к себе и тихонько гладит по плечу:

— Сын мой, Ямилъ! Я уезжаю в далекий город, а ты слушайся бабушку, хорошо?

— Хорошо, — отвечаю я и киваю головой, а из моих глаз катятся слезы. Я не могу удержать их, хотя уже раньше обо всем догадался.

Мама и бабушка как будто не замечают моих слез, и я, два шмыгнув носом, перестаю плакать.

— Будь осторожна, доченька, смотри вперед и оглядывайся назад, — наставляет маму бабушка. — Недаром говорят: в дальнем пути человека ждет сорок бед.

Мама не отвечает. Она снимает с вешалки свою шубу, берет теплую белую шаль и начинает одеваться. Бабушка подает ей вещевой мешок. Потом мы все трое садимся и долго молчим. Только бабушка что-то тихонько шепчет про себя.

Вдруг мама поднимается с места, обнимает сначала бабушку, потом меня и, прощаясь, говорит:

— Будьте живы-здоровы!

Мне становится очень жаль маму. На дворе темно и холодно. Сейчас зима, а мама отправляется в далекий путь!

Вот она, такая маленькая и тоненькая, быстро-быстро идет к двери. На пороге еще раз оборачивается, улыбается нам, говорит: «До свидания!» — и открывает дверь.

Вот она вышла во двор. Я слышу ее шаги, она ступает ногой — снег скрипит: скрип... скрип... скрип...

Вот открылись и закрылись ворота. Теперь уже снег скрипит на улице. Шаги удаляются, они делаются все тише, тише. Скрип... скрип...

Мы с бабушкой остаемся вдвоем и долго молчим. Потом я спрашиваю:

— Бабушка, что такое сорок бед?

Бабушка вздыхает:

— Не знать бы тебе ни одной, сынок!

ГДЕ САБЛЯ БАБУШКА?

Мы живем вдвоем с бабушкой. Бабушка часто задумывается.

— Что же это нам нет ни письма, ни весточки? — говорит она.

Я уже не помню, сколько прошло ночей с тех пор, как уехала мама. За это время у нас случилось много нового: отелилась корова, а у черной рогатой овцы появилось двое ягнят: один ягненок черный, другой — белый. В холодные дни мы приносим ягнят в дом. Они еще очень глупенькие, ничего не понимают. То прижмутся к раскаленной железной печке и опалят шерсть, то прыгнут на высокий сундук и упадут на пол. Когда ягнята поедят и согреются, они играют и бегают по дому.

— Эх, скотинка милая как радуется! — говорит бабушка.

Спицы останавливаются в ее руках, она смотрит из-под очков на ягнят и показывает мне на них глазами. Клубок шерсти скатывается с ее колен на пол. Бабушка вяжет варежки для тех, кто на фронте.

Я сижу на полу и прокладываю из лучинок мост между двумя валенками.

Бабушка снова начинает быстро-быстро вязать, а сама нет-нет да и взглянет на меня, приговаривая:

— Как радуются, как играют! И ягням весело, когда их двое. Вот если бы у тебя был брат или сестра, как было бы хорошо...

Я подбегаю к бабушке и прижимаюсь к ее плечу.

— У Фарита есть братишка, у Марата есть сестра, только у меня никого нет, — сейчас же жалуясь я.

— А будь у тебя сестричка, ты любил бы ее? — спрашивает бабушка.

— О-о-очень бы любил! О-о-о! Если б у меня была сестричка!.. Я всегда носил бы ее на руках, ни разу не уронил бы. Как Марат!

Бабушка мягкой рукой гладит меня по голове. Мне хочется, чтоб она еще что-нибудь сказала, но она больше не говорит ни слова.

Я возвращаюсь к своему мостику. Но мостика уже нет. Ягнята, играя, рассыпали все лучинки. Ягням весело, их двое. А мне одному и играть не хочется. Если бы правда у меня была сестра! Я залезаю на сундук. Сестричка, о которой говорила бабушка, встает перед моими глазами как живая. Я так ясно ее вижу. Вначале она кажется очень маленькой, а немного погодя становится такой же, как сестренка Марата — Фагима. У нее рыжие волосы, а на красном платице нарисованы кружочки, похожие на глаза нашего гуся.

Целый день я думаю только о сестренке.

Вечером ложусь в кровать и жду, когда бабушка кончит свою работу. Иногда так и засыпаю, не дождавшись, когда ляжет бабушка. Но сегодня я не могу уснуть. На дворе буран. Ветер ударяет в ставни, и они грохочут на весь дом.

И в такую пургу нет дома ни папы, ни мамы! Может быть, они где-нибудь мерзнут... А сестричка моя? Мне кажется, будто она около папы и мамы...

Бабушка выливает воду из самовара, вытряхивает золу. Так она всегда заканчивает свои дневные хлопоты. И вот уже погасила свет, ложится в свою постель, недалеко от меня. Я высовываю голову из-под теплого одеяла и тихонько прошу:

— Бабушка, бабулечка, расскажи сказку!

— Ты все еще не спишь, ночная птичка? — спрашивает она.

— Только одну сказку, бабуля, а потом я засну, — снова прошу я и уютно сворачиваюсь под одеялом.

В доме темно и тихо. Даже ветер на дворе как будто перестает выть. Бабушка начинает рассказывать. Ее голос становится глухим, мне кажется — он доносится откуда-то издалека... нет, не издалека, а из давних-давних времен.

— В давние-давние времена, — говорит бабушка, — жил-был на свете батыр Тимербек. Однажды на его страну напал царь, у которого было змеиное туловище и двенадцать человеческих голов. Царь этот привел с собой несметное войско. Тимербек вместе со всеми джигитами ушел защищать свою страну. А дома у батыра Тимербека осталась красавица-сестрица Гульнур — с лицом, как луна, с глазами, как звезды.

Однажды Гульнур со своими подругами пришла за водой к озеру. Вдруг поднялась буря, закружился вихрь. Девушки разбежались и спрятались в камышах. Когда буря утихла, девушки вышли из укрытия. Только Гульнур не вышла. Подруги обыскали все вокруг озера, искали Гульнур до вечера — и не нашли. Так и не стало красавицы Гульнур, девушки с лицом, как луна, с глазами, как звезды.

Батыры-воины, прогнав царя со змеиным туловищем и двенадцатью человеческими головами, с радостью возвращались домой. Приехал домой и Тимербек. Но радость его сменилась горем. Не слезая со своего крылатого коня, батыр вынул из ножен саблю, которая могла одним взмахом достать врага за сорок верст, еще раз проверил ее и поехал искать Гульнур.

Ехал батыр месяц, ехал год, семь морей переплыл, семь гор проехал.

В одной горной пещере повстречал Тимербек седовласого старика.

— Здравствуй, дедушка! Какая судьба привела тебя в эти горы? — спросил батыр.

— Путнику — добрый путь! — приветствовал его старик. — Ты, джигит, кажется, спросил, какими путями я попал сюда? Я пришел той же дорогой, что и ты.

Тимербек слез с коня и сел на камень возле старика. Старик начал рассказывать:

— Когда я был таким же молодым, как и ты, мою сестру похитил дракон. Я искал ее много лет и теперь наконец нашел. За этой горой есть железный дворец с золотой крышей. Там живет дракон. Но я состарился, одряхлел, и у меня уже не осталось сил, чтоб побороть дракона.

— Наверно, и моя сестра в этом дворце. Едем скорей! Как видно, у нас с тобой одно и то же несчастье, — сказал Тимербек и вскочил на своего коня.

— Будь терпелив, джигит, — ответил старик. — Я и сам в юности был известным батыром. Но к этому дракону нельзя близко подойти. Когда он видит приближающегося к его дворцу человека, то на сорок верст изрыгает из своей пасти огонь.

Выслушав рассказ, Тимербек вынул из ножен свою саблю, взмахнул ею — и перед глазами старика от земли до неба сверкнула молния.

— Это сабля мести, — объяснил Тимербек и рассказал старику, какая это волшебная сабля.

И отправились вдвоем в путь-дорогу. День идут, ночь идут. Наутро достигли они вершины высокой горы. Отсюда увидели железный дворец. Его золотая крыша сверкала на солнце. А вокруг дворца все было черным-черно, земля превратилась в золу

и уголь. Вдруг из дворца навстречу путникам с шумом вырвался огонь. Огонь все приближался и с каждой секундой увеличивался.

— Этот огонь я видел много раз, — сказал старик. — Дракон, заметив нас, вышел из дворца.

А огонь, превратившись в огромное пламя, уже совсем приблизился к батырам. Тогда Тимербек вынул из ножен свою саблю и ударил ею по огню. Раз ударил и другой раз ударил, но пламя разгоралось все сильнее. Вот уже совсем окружил огонь батыров, опалил им лица, но не бросил Тимербек сабли своей, хоть она и накалилась докрасна. День бился с огнем Тимербек, ночь бился. На третий день огонь ослабел. Тимербек шаг за шагом стал приближаться ко дворцу дракона. За Тимербеком шел и старик. К вечеру третьего дня огонь потух, с земли поднимался черный дым. Это дымились двенадцать отрубленных голов убитого дракона.

Батыры сломали семь дверей железного дворца и вошли в него. А дворец был полон самыми красивыми девушками страны, похищенными драконом. И тут среди них Тимербек и старый батыр нашли своих сестер. Освободили всех пленниц и отправились домой. Радуются и веселятся они, и даже плачут от радости. Да и как же им не радоваться!..

Бабушка свои сказки всегда заканчивает неожиданно. Никогда не добавит, как дедушка Мансур: «До сих пор живут-поживают, добра наживают».

Я лежу и молчу. А перед моими глазами, как молния, сверкает волшебная сабля.

— Бабушка, где же теперь сабля того батыра? — не выдержав, спрашиваю я.

Бабушка неторопливо отвечает:

— В руках у твоего папы, Ямилъ, та сабля... Спи уж, спи...

ПИСЬМО, КОТОРОЕ ТРУДНО ПРОЧЕСТЬ

Мама все не едет.

Однажды утром, когда бабушка вышла подоить корову, пришла тетя Гюлхылу, письмоносец. Она оставила для мамы газету из Уфы. В этой газете я разбираю только два слова, они написаны крупными буквами: «Красная Башкирия». Тетя Гюлхылу дала мне еще небольшую, сложенную вчетверо бумажку.

— Это телеграмма от матери, — сказала она и ушла.

Я держу в руках телеграмму и не знаю, что с ней делать. Что это такое — телеграмма? Хорошее что-нибудь или плохое?

— Бабушка, а бабушка! — кричу я и бегу к ней навстречу. — Принесли телеграмму!

— Кто? Откуда?

Бабушка смотрит по сторонам. Я отдаю ей бумагу и вижу, как дрожат ее руки.

— Боже мой, только бы не похоронная... — говорит она.

— Нет, бабушка, тетя Гюлхылу сказала — телеграмма от мамы.

Бабушка торопливо одевает меня и посылает за дедушкой Мансуром. Если у нас что-нибудь случается, мы всегда зовем дедушку Мансура, чтобы посоветоваться. Как он скажет, так и делаем, потому что нет ничего на свете такого, чего бы он не знал.

Дедушка Мансур часто говорит: «Мне уже скоро девяносто лет». Девяносто — это очень много. Я умею считать до девяноста. У дедушки Мансура есть жена — слепая бабушка Фархуниса. Они живут только вдвоем. У них не было сыновей, а дочери вышли замуж и уехали в другие аулы.

Моя бабушка часто говорит:

— Ты, Мансур, живешь с божьей помощью!

А Мансур отвечает:

— Если б не заботился обо мне колхоз, недалеко бы я ушел с божьей помощью, сестра.

Их разговор я плохо понимаю.

Дом дедушки Мансура рядом с нашим. Я захожу в ворота. Дедушка Мансур подметает двор.

— Дедушка! Принесли телеграмму, иди скорей! — кричу я.

Дедушка Мансур, ни о чем не спрашивая, входит к себе в дом. Я только один разочек взбираюсь на снежную горку у крыльца, скатываюсь вниз и бегу домой.

Когда дедушка Мансур идет к нам давать советы, он всегда надевает белый чекмень и подпоясывается красивым красно-голубым поясом. Иногда он приходит не один, а берет с собой и бабушку Фархунису.

Сегодня они тоже входят к нам вдвоем, взявшись за руки.

— Здравствуй! Как здоровье? Как поживаешь, сестра? — спрашивает дедушка Мансур бабушку и усаживает свою старуху на сундук. — Ямиль сказал, что пришла телеграмма. Откуда пришла, от кого?

— Ямиль говорит — от Кюнбике, но мы не можем узнать, что в ней написано, — беспокоится бабушка.

— Ну-ка дай ее сюда, — говорит дедушка Мансур и берет бумагу. — Телеграмма, сестра, — это письмо, которое посылают по проводам. Видно, Кюнбике послала.

Он долго осматривает бумагу со всех сторон.

— Прочитай уж, пожалуйста, — просит бабушка. — Сердце у меня не на месте — боюсь, не похоронная ли это! Ведь на войне мои дети.

— Что это не похоронная, знаю наверняка, сестра, но вот прочитать не могу. В молодости везде я побывал, и в Оренбурге был, и в Стерлитамаке, всяким ремеслам учился, а вот разбирать написанное не научился.

Бабушка снова берет у него из рук телеграмму, то наденет, то снимет очки — так ей хочется прочитать написанное.

— Не беспокойся, кума, — вмешивается в разговор бабушка Фархуниса. Она не видит и очень редко говорит. — Не беспокойся, если это весть о Кюнбике, то, должно быть, хорошая.

— Фархуниса слепая, потому что ее глаза не видят, — говорит бабушка, — а мы с тобой, Мансур, с глазами — тоже слепые. Больно и горько. В тот год, когда начали строить колхоз, хотели меня хорошие люди научить читать и писать, а я отказалась. Говорила: «Старикам это ни к чему!» А вот теперь сиди, глупая. Если б умела писать, сама бы сыновьям посылала свое благословение.

Мне очень жалко смотреть, как мучаются старики. Хочется подбежать к ним и громко прочесть написанное. Как бы они обрадовались! Как жалко, что я все еще не хожу в школу! Если б можно было сейчас побежать в школу, быстро научиться читать и вернуться... О, я все равно научусь читать и писать! Я буду, как мама, читать толстые-претолстые книги, а прежде всего прочту все сказки.

Бабушка Фархуниса поднимает голову и к чему-то прислушивается.

— Кума, — говорит она, — это не ребята ли проходят по улице? Ты бы пригласила кого-нибудь из них, он прочитал бы эту бумажку.

У бабушки сразу светлеет лицо.

— Ой, правда! Чего мы так растерялись, когда есть у нас школьники! А я и позабыла про них!

Она смотрит в окно, потом, накинув шаль, быстро выходит.

Возвращается бабушка с Махмутом. Я знаю Махмута, он живет на нашей улице и учится в пятом классе.

— Сыночек, прочти-ка вот эту бумажку, сегодня Гюлхылу ее оставила нам, — говорит бабушка.

Я смотрю во все глаза на Махмута. Он гордо берет бумажку:

— Это телеграмма от тети Кюнбике. В ней написано по-русски.

— Это-то мы и сами знаем, — говорит дедушка Мансур.

— Читай, сынок, читай, — просит бабушка. Махмут читает письмо по-русски, потом пересказывает по-башкирски:

— Тетя Кюнбике пишет: «Шестнадцатого приедем, на станцию пришлите лошадь. Привет всем».

Бабушка сразу засуетилась:

— Раздевайся, Мансур! Что же ты сидишь, кума! Раздевайся, попьем чайку!..

Она вдруг останавливается посреди комнаты:

— А которое сегодня число?

— Сегодня пятнадцатое, завтра шестнадцатое. Вот... и больше тут ничего не сказано, — важно говорит Махмут и собирается уходить.

— Садись, сынок, и ты садись! — удерживает его бабушка. — С медом попьем чайку!

— Спасибо, бабушка, мне в школу пора, — говорит Махмут и уходит.

У меня даже глаза загорелись — так я позавидовал Махмуту. Эх, как он читал! Громко, слово в слово и ни разу не запнулся. Мало того, так еще и от чая с медом отказался!

Дедушка Мансур и бабушка Фархуниса раздеваются и садятся за стол.

Я только сейчас начинаю понимать телеграмму: завтра приезжает из далекого города моя мама. Я помню, как она уезжала с большим мешком за спиной. Где она теперь? Почему сегодня еще не шестнадцатое число? Мне кажется, что мама уже входит в ворота и снег скрипит под ее ногами.

Бабушка включает радио. У нас радио днем говорит и поет по-русски, а вечером — по-башкирски. Сейчас оно говорит по-русски.

— Непонятная у тебя привычка, сестра, — усмехается дедушка Мансур. — Ты ведь по-русски ничего не понимаешь, а каждый день слушаешь радио: когда ни приду, оно у вас говорит.

— Так ведь это, Мансур, сама Москва говорит. Когда слышишь голос Москвы, легко на душе, — отвечает бабушка. — Хоть я не понимаю слов, но знаю — это слова верные.

Бабушка сдувает пепел с закипевшего самовара и ставит его на стол. Значит, теперь они уже будут пить чай.

ВОТ ОНА — МОЯ СЕСТРИЧКА!

У наших ворот останавливаются сани председателя колхоза — дяди Якупа. Мы с бабушкой прильнули к окну. С облучка слезает человек, одетый в тулуп. Я узнаю его. Это бригадир — дед Бадамша. В санях кто-то шевелится, мелькает белая шаль моей мамы. В одно мгновение бабушка выбегает во двор. Где же мои валенки? Один я нахожу сразу, а другого нет как нет. Мне хочется заплакать, потом я, кажется, уже и плачу. Наверное, от моих слез валенок прячется еще дальше.

Слышно, как открываются ворота. Я вспрыгиваю на сундук и приникаю к окну.

Вот там мама моя... Мама вернулась, мамочка моя!

А что за маленькую девочку ведет она с собой? Бабушка берет девочку на руки. Дальше терпеть нет сил. Я прыгаю с сундука и в одном валенке выбегаю на крыльцо.

Мама хватает меня на руки.

— Глупенький, — говорит она, — разве зимой бегают босиком?

Я ничего не отвечаю и только крепко-крепко прижимаюсь лицом к облепленной снегом шали.

Мы входим в дом, меня и маленькую девочку ставят друг против друга.

— Вот, Ямил, я привезла тебе сестру, — говорит мама. — Ее зовут Оксана. Помоги ей раздеться.

Мне становится очень весело. Я обнимаю Оксану, заглядываю ей в лицо. Наконец-то у меня есть сестричка! Я не знаю, что делать от радости... Хочу поднять сестричку, но у меня не хватает сил.

Бабушка и мама улыбаясь смотрят на нас. Бабушка гладит меня по голове:

— Не поднимай ее, Ямил, ведь она такая же большая, как и ты.

Я снимаю с Оксаны пальто, теплую шапочку. Волосы у моей сестры не рыжие, как у Фагимы, а русые, на платье нарисованы

не кружочки, похожие на глаза гуся, а бабочки с красными крыльями. И ростом она выше Фагимы. Почти с меня. А имя — Оксана! На всей улице ни у кого нет такого имени. Только почему же она все молчит?

— Мама, пусть Оксана скажет мне что-нибудь. Пусть скажет: брат!

— Она замерзла, сынок, пусть немного отогреется, тогда все скажет. Ладно?

— Ладно...

Я беру сестру за руку и подвожу ее к сундуку. Потом достаю из-под кровати ящик со всеми своими игрушками. У меня вещей порядочно: каменный конь, деревянное ружье, маленькая тележка, ракушка, желуди, камешки, лист бумаги с наклеенными на него картинками. А еще красно-зеленый попугай и ножичек с железной ручкой. Вот сколько у меня сокровищ! Я все разложил на сундуке перед Оксаной.

— Бери, бери, — говорю ей, — все отдам тебе. Когда настанет лето, я еще соберу много красивых вещей.

Оксана опускает свои голубые глаза и молчит. Она стесняется меня. Но почему же она стесняется?

Я смотрю на бабушку, на маму. Они обе сидят около печки на скамье и улыбаясь смотрят на нас. Потом мама подходит и крепко обнимает нас обоих. В глазах у нее такая радость! Когда моей маме радостно, мне тоже очень хорошо. Это, наверно, бывает со всеми людьми, и с вами тоже.

— Играйте, голубки мои, играйте, — говорит мама.

Когда я был один, она никогда не говорила мне «голубь мой», а сейчас говорит — «голубки». Это потому, что нас двое. Голубь один, пожалуй, никогда не бывает. Вон сколько голубей сделали себе гнезда на крыше нашего сарая! «Дружные птицы: никогда не ссорятся, живут и воркуют», — говорит про них дедушка Мансур.

Когда моя мама обняла Оксану, сестричка засмеялась и стала смелее. Она протянула руку, потрогала желуди, подержала ракушку. Потом осторожно взяла за хвост красно-зеленого попугая и чуть-чуть встряхнула его. Но сколько ни тряси, он теперь не гремит. Я уже давно сделал в его животе дырочку и вытряхнул все камешки.

Сестра моя что-то сказала, но я не понял ее слов и сейчас же переспросил:

— Что ты сказала, Оксана, что?

Но она не повторила, только широко раскрыла свои голубые глаза и стала смотреть на меня. Я почему-то испугался.

Тогда мама села рядом со мной и говорит:

— Ямиль! Твоя сестра жила в далеком городе. В том городе по-башкирски не говорят. Потому и Оксана не умеет. Но ты ее научишь, ладно?

— Ладно, — говорю я, хотя и не совсем понимаю слова мамы.

А почему в том городе не говорят по-башкирски? А как же говорят там? Далеко ли тот город? Мне хочется хорошенько расспросить, но моя сестра вдруг подбегает к маме и прячет у нее на груди свое лицо. Может быть, она боится меня?

— Мама, скажи Оксане... я ведь ее не обижаю, я ее никогда не обижу, мама... — прошу я.

Мама отворачивается в сторону. Она всегда делает так, когда плачет.

— Идемте, дорогие гости, попьем чаю. Самовар остывает, — говорит бабушка.

Нас с Оксаной сажают рядом на самое видное место. Я отдаю сестре свою маленькую чашечку:

— Бери насовсем, Оксана! Я не возьму ее у тебя назад!

Что ж, если так сказал — никогда и не возьму.

Дедушка Мансур уже услышал о приезде мамы и Оксаны, он пришел к нам вместе с бабушкой Фархунисой.

— Если кто-то, даже шестилетний, возвращается домой после дальней дороги, шестидесятилетний должен прийти повидаться с ним: так учили нас старики, — говорит с порога дедушка Мансур.

Вскоре приходят еще гости — дядя Шагит, Сагида и другие. В этот день в гости к нам приходили все люди с нашей улицы. Они брали Оксану за руки, гладили по волосам, похлопывали по спине.

— Вот и у Ямиля теперь есть сестра. Какое красивое дитя! — говорит наша соседка, тетя Минликей. — Пусть будет здорова и счастлива.

Тетя Минликей дает нам обоим по горсти сушеной черемухи. Таскира, дочь деда Бадамши, приносит Оксане магазинную куколку в платьице и с платочком на голове. Оксане очень нравится эта кукла. Она учит ее ходить и прыгать.

До самого вечера приходят люди. Когда в доме много народу, мне всегда очень весело. Вам, наверно, тоже?

Потом гости разошлись. Я сижу на коленях у мамы, а бабушка расчесывает Оксане волосы.

— Волосы у дочки стали жесткими, надо завтра баню истопить, — говорит бабушка.

Мне хочется поговорить с Оксаной. Но как это сделать, если она все равно не понимает моих слов? Почему она не понимает? Раньше не было сестры, а теперь она есть, но с ней нельзя даже поговорить...

— Ямиль... — вдруг говорит Оксана.

В первую минуту я даже пугаюсь от неожиданности.

— Ямиль... — немного подумав, повторяет моя сестра.

Как хорошо, как красиво она говорит! Я спрыгиваю с маминых колен и беру Оксану за руки.

— Скажи еще! Скажи! — прошу я. Она улыбается мне, но молчит.

— И птица учится петь постепенно. Оксана тоже научится говорить, дитя мое, — успокаивает меня бабушка.

На дворе темнеет. Оксане уже хочется спать. Мама составляет стулья и стелет ей постель.

— Сегодня уж поспит так, а завтра мы занесем ей кроватку, — говорит бабушка.

Оксана ложится и сразу засыпает. Я сажусь рядом и все смотрю на свою сестричку. Потом кладу голову на краешек ее подушки и тоже засыпаю. Сквозь сон я слышу, как мама осторожно раздевает меня и укладывает в постель.

ОКСАНА ПУТАЕТСЯ

Бабушка давно уже уехала к себе в Тимертау. Мы живем втроем: я, мама и Оксана. Мама целый день работает возле колхозного амбара — очищает семенную пшеницу. Когда настанет весна, эту пшеницу посеют. В прошлом году мы с ребятами ездили на ближнее поле и видели, как сеют пшеницу. В одну сеялку запрягают двух лошадей, а если пускают трактор, он тащит сразу несколько сеялок. Вот какой сильный трактор! Мы это сами видели.

Мама приходит среди дня, чтобы сварить обед и покормить нас с Оксаной. Она всегда очень торопится и, как только мы поедим, опять уходит. Мы с сестрой остаемся одни и тоже начинаем работать — подметаем пол, моем чашки...

Оксана теперь уже привыкла ко мне и даже немного научилась со мной разговаривать. А вначале нам было очень трудно понимать друг друга. Я каждый день учу Оксану говорить по-башкирски. Она показывает на какую-нибудь вещь и спрашивает:

— Что это? Как называется?

И сейчас уже многое знает сама.

Оксана познакомилась с Фаритом, Маратом и Фагимой. Мы вместе катались на санках. Теперь уже с каждым днем становится

теплее. Недавно наши матери отмечали свой праздник — Восьмое марта. Скоро придет настоящая весна.

Иногда мама оставляет нас у Марата и Фагимы. Мы вместе играем в жмурки, бегаем по комнате, прыгаем прямо с печки на пол.

— Тише бегайте! Что вы стучите, как будто у вас пятки каменные!
— говорит нам бабушка Марата.

Она не похожа на нашу бабушку и очень не любит, когда шумят. Может быть, у нее голова болит?

Оксана и Фагима назвались подругами. Так и должно быть, ведь в прошлом году мы с Маратом тоже дали друг другу обещание дружить. Теперь мы с Маратом взяли сестричек за руки и три раза спросили:

— Подруги?

И каждая из них три раза ответила:

— Подруги!

На нашей улице все девочки и мальчики делают так, когда хотят подружиться.

Сегодня мы с Оксаной одни дома. На улице очень ветрено. Ветренный день я всегда узнаю по березке в дальнем углу сада, ее видно из окна. Когда ветер сильный, береза начинает качаться, как будто вот-вот сломится и упадет. Ее голые ветки бьются о наш забор, и мне кажется, что дереву больно. Я сержусь на ветер за то, что он мучает бедную березу...

Мы вместе с Оксаной смотрим в сад. Из трубы дома дедушки Мансура поднимается серый дым и стелется по земле. Может, этот теплый дым согреет нашу березу?

Я вспоминаю одну свою тайну, которую давно-давно храню про себя. Я хотел рассказать о ней Оксане, когда растает снег и настанет весна, но не могу выдержать и тихонько говорю:

— Оксана! Когда настанет весна, я подарю тебе целый дворец сокровищ!

Сестра смотрит на меня удивленными глазами. Она, наверно, никогда не видала сокровищ.

— Вот видишь — сад, — говорю я. — Это непростой сад, в нем растут серебряные деревья с золотыми листьями. В этом саду день и ночь поют разные птицы, сладко пахнут цветы и на ветках висят большие медовые яблоки. Там, среди деревьев, есть одна береза, под березой — каменный дворец, а во дворце спрятано сокровище одного сказочного мальчика. Сокровище это — чудные игрушки. Когда настанет лето, этот мальчик приведет к березе маленькую сказочную девочку, отроет из-под земли каменный дворец и скажет: «Вот, сестричка, все, что есть в этом дворце, твое. Играй и радуйся, пусть у тебя никогда не будет печали!»

— Это сказка? — спрашивает Оксана.

Я нехотя киваю головой.

— Мне не хочется, чтоб это была сказка, пусть это будет правда, — просит моя сестра.

— Глупенькая! — говорю я. — Ведь мальчика зовут Ямилем, а девочку Оксаной!

Оксана весело смеется:

— Расскажи еще, Ямил!

— В этом саду, — продолжаю я, — мы повесим на деревьях красные флажки и летом построим пионерский лагерь, совсем как на реке Серебряной. Придут Фарит, Марат и Фагима. Мы будем петь песни... Давай сейчас попробуем спеть песню!

— Давай, — говорит Оксана.

Мы смотрим в окно на наш сад и громко поем:

*Придет весна, придет весна!
Растает снег, растает снег,
И сразу вырастет трава!
Мы пойдем в наш сад.
С песней войдем мы в сад!
Мы повесим флажки, повесим флажки!
Мы лагерь сделаем, как у реки,
Как у Серебряной реки...*

— И птицы пусть живут в нашем лагере. Они красиво поют, — говорит Оксана. — Мы не будем их пугать, ладно?

— Нет-нет, мы не будем пугать птиц! Не будем бросать в них камешки и кричать «кыш»! Правда, Оксана? Только коршуна будем гнать, потому что он ворует цыплят.

Ветер вдруг сильно ударяет в ставни, они громко хлопают. Оксана испуганно вскрикивает: глаза ее широко раскрываются и делаются совсем темными, лицо белеет, губы мелко-мелко дрожат.

— Оксана, Оксана, что с тобой?

Ставни хлопают еще и еще раз. Оксана бросается на кровать и зарывается головой в подушки...

Чего она так испугалась? Я смотрю в окно — на дворе темнеет. В сумерках видно только, как ветер качает нашу березу да у забора, разбрасывая рыхлый снег, катается по сугробам пестрая собака тети Сагиды.

Я подбегаю к сестре и тоже утыкаюсь головой в подушку:

— Оксана! Чего ты испугалась, моя сестричка?

Оксана закрывает ладонями уши и, забившись в угол кровати, быстро шепчет:

— Беги, Ямил! Скорее, скорее! Там... во дворе... фашист!.. Он стреляет из ружья... Он убьет нас... Спрячемся, спрячемся скорей, Ямил!

Страх Оксаны передается и мне. На дворе темно. Ветер бьется в ставни, а нашей мамы нет дома. Но фашисты далеко, это я хорошо знаю... Я спрыгиваю с кровати и достаю из ящика свое деревянное ружье.

— Видишь это, Оксана? — громко говорю я сестре. — Пусть только попробует прийти сюда фашист! Все отцы сейчас сражаются с ним на фронте, как же он может сюда прийти? Не бойся, Оксана, не бойся ничего!

— А кто же там стреляет, Ямил? — шепотом спрашивает сестра.

— Это ветер, ветер... Ведь ставни и раньше хлопали, только тогда было светло, и поэтому ты не боялась.

Оксана опускает руки и смотрит то на дверь, то на окно. Мы сидим вдвоем за подушками, прижавшись к спинке кровати.

— Оксана, — говорю я, — ничего не бойся, когда ты со мной. Я всегда буду тебя защищать. А когда вырасту и стану сильным, как батыр Тимербек, я буду побеждать всех фашистов. И если в то время, пока я буду драться, тебя украдет дракон, я все равно найду тебя и освобожу. Ты не бойся, ладно?

— Ой, не нужно, не нужно! Ты никуда не уезжай, Ямиль!.. А дракон это кто?

— Дракон — это о-очень большой змей.

— А что такое змей?

— Змей? Ну, это просто змей. Он кусается, жалит.

Оксана снова затыкает пальцами уши и мотает головой:

— Не надо, пусть не кусается, я боюсь!

— Глупенькая ты, ведь я его зарублю саблей.

— Не нужно, я боюсь, он может меня съесть.

— Нет, дракон не ест. Это только серый волк ест людей, он съел девочку в красной шапочке. А если волк съест тебя, я убью его, я распорю ему живот, я этого волка...

Оксана все еще дрожит и прижимается к спинке кровати.

В доме уже совсем темно, около дверей чуть-чуть белеет печь. И вдруг раздается спокойный голос. Я не понимаю, что он говорит, я узнаю только одно слово — «Москва». И мне сразу становится легко.

— Оксана, — кричу я, — это радио, это Москва!

Я делаюсь очень смелым, спрыгиваю с кровати и гляжу в окно. Вот раскрываются наши ворота, кто-то быстро-быстро бежит к крыльцу. Это наша мама! Только мама так торопится домой — она знает, что мы всегда ждем ее.

СОЖ МОЕЙ СЕСТРЫ

Я очень люблю весну. И Оксана любит. И вы, наверно, тоже. А как радуются весной ягнята! Вы бы посмотрели, как они весело играют! Белый ягненок ходит около завалинки и во все тыкается носом, его маленький хвостик все время шевелится, а черный ягненок, постукивая копытцами, карабкается на крыльцо и оттуда прыгает вниз. А потом оба братца расходятся в разные стороны и, нагнув вниз головы с маленькими рожками, бегут навстречу друг дружке и стучаются лбами.

— Рога у малюток чешутся, — говорит дедушка Мансур.

Дедушка Мансур очень добрый, он любит не только маленьких детей, но и всех маленьких животных. Поэтому-то он и называет ягнят, как детей, малютками. Очень добрый человек дедушка Мансур, он не любит злых людей и наших врагов — фашистов, он сам говорил об этом.

Двери нашего сарая широко раскрыты. Все вышли на солнышко. Около сада бегают желтый теленок, который родился еще тогда, когда мама уезжала в другой город. Он вырос и играет один. По двору ходят гусак и гусыня; за ними, переваливаясь с боку на бок, спешат маленькие гусята, похожие на желтые пушистые клубочки. Гусак и гусыня водят гусят по двору и что-то им рассказывают.

Когда мама дома, мы с Оксаной берем гусят в руки — подержим немножко, погладим и отпускаем, а то они начинают пищать, и гусыня очень беспокоится. Одного гусенка Оксана напоила водой с ладони.

Одному, самому красивому из этих гусят, я дал имя Оксана. Но об этом я никому тогда не сказал и вам говорю только по секрету. Этого гусенка я узнаю даже издали: вот он стоит на камешке и поворачивает голову то в одну, то в другую сторону, греется на солнышке.

А куры-то, куры! Они ходят по всему двору и поют песни.

Как весело, когда на земле весна! Все радуются, все играют, все поют...

Мы с Оксаной сидим на бревнах около нашего сада. С этих бревен видно ближнее поле. На этом поле мама сеет пшеницу.

— Ямил, погляди! Во-он за первым трактором кто-то стоит на сеялке. Это, пожалуй, наша мама! — говорит мне Оксана.

Я смотрю — верно, это наша мама!

— Оксана, — говорю я, — давай будем сидеть, взявшись за руки.

Сестра моя сейчас же протягивает мне руку. Весной ее голубые глаза стали еще светлее, а мелкие веснушки на носу светятся на солнце. Мама, наверно, видит нас издали и думает про себя: «Вот где мои дети уселись!»

— Мы тоже будем сеять пшеницу, когда вырастем. Ладно, Оксана?

— Конечно, Ямил! Ты будешь управлять трактором, а я буду, как мама, стоять за сеялкой, — говорит Оксана, вскакивая на бревно и вглядываясь в черное поле, где гудит трактор.

Она долго стоит так, прикрыв глаза от солнца ладошкой. Потом снова садится рядом со мной, и лицо ее делается очень грустным.

— Ямил! У нас ведь была еще одна мама, — тихонько говорит мне Оксана. — Я знаю, что она была, только это где-то далеко-далеко... о-очень далеко...

— В сказке, да? В давнее-давнее время, да, Оксана?

Оксана качает головой:

— Нет, не в сказке... И та мама была тоже очень хорошая...

Я не понимаю, что говорит Оксана. Как это у нас могут быть две мамы?! Ведь у каждого человека только одна мать и один отец. Что же она говорит, моя сестра? Я боюсь, как бы она не заплакала. Но Оксана не плачет. Она спокойно сидит рядом со мной. Ветер треплет алую ленточку в ее волосах. Эта ленточка похожа на флажок, который висит над клубом. Я смотрю на

Оксану и думаю о ее словах: «Я знаю, что она была, только это где-то далеко-далеко...»

Кто же эта мама и почему она так далеко? Один раз Оксана уже говорила мне о ней, я очень удивился и даже спрашивал об этом свою маму.

— Оксана, наверно, рассказала тебе свой сон, — ответила тогда мама.

Почему моей сестре приснился такой непонятный сон? Мне хочется сказать Оксане что-то хорошее. Я вспоминаю вдруг белую березу в нашем саду.

— Пойдем в сад, Оксана! Я тебе отдам насовсем все сокровища, которые зарыты под березой. Ты очень удивишься, когда увидишь их.

Оксана смотрит в сад:

— Под березкой еще земля не совсем просохла.

— Ну и что! Солнце скоро высушит землю. Пойдем скорей, Оксана!

СТРАШНЫЙ ТУСАК

Взявшись за руки, мы идем в сад. Под нашими воротами показывается рыжая голова. Я сразу узнаю сестру Марата — Фагиму. На нашей улице только одна такая рыжеволосая девочка, поэтому Фагиму ни с кем нельзя спутать. Вот она ловко ползет на животе, вылезает из-под ворот и вскакивает на ноги. Не одна Фагима знает эту лазейку, мы все лазим под воротами, так как крючок на нашей калитке прибит очень высоко и мы не можем ее открыть. Даже Марат не достает до этого крючка, но Марату уже восемь лет, поэтому он не хочет ползти на животе под воротами, а перелезает через забор.

Оксана увидела Фагиму и громко рассмеялась. Каждый радуется, когда приходит друг.

В обеих руках у Фагимы по бумажной галке. Одну она сует мне, другую — Оксане и быстро-быстро говорит, сильно картавя: — Малат всем четвелым сделал четыле галки. Когда птички полетят, будет здолово, весело!

Фагиме уже шестой год, а она все еще картавит. Даже взрослые удивляются этому.

— Смотрите! — кричит Фагима и пускает Оксанину галку.

Бумажная птица вспархивает вверх и плавно летит. Фагима прыгает, а Оксана даже в ладоши хлопает от радости.

Я отдаю Оксане свою галку. Сестра моя взбирается на бревна и, размахнувшись, бросает птицу вверх. Бумажная галка переворачивается в воздухе и неожиданно опускается прямо на гусенка, который греется на камешке. От испуга гусенок падает на землю. Я не успеваю понять, что случилось, как Оксана уже бросается к гусенку и, присев на корточки, протягивает к нему руки.

— Ой, маленький, он ушиб ножку! — говорит она.

В это время сердитый гусак, громко шипя, налетает на Оксану, размахивая крыльями, бьет ее по спине и валит на землю. Сестра

моя громко кричит. Фагима плачет. Я бросаюсь к гусаку и хватаю его за крыло. Гусак больно кусает меня за локоть и вырывает крыло из моих рук; взлетев, выпятив грудь бьет меня обоими крыльями. Я падаю и вижу близко от себя мутные, злые глаза гуся. Больше я уже ничего не вижу и не слышу, руками закрываю лицо и, свернувшись калачиком, прижимаюсь к земле. Я не кричу и не плачу. У меня нет привычки плакать, когда мне очень больно. Я крепко стискиваю зубы, а гусь щиплет и рвет на мне рубашку.

Кто-то поднимает меня и ставит на ноги. Я открываю один глаз и вижу дедушку Мансура. Вокруг него бегают Марат, Фарит и Фагима, а Оксана все еще сидит на земле и громко плачет. Я знаю — она жалеет меня.

— Открой-ка, сыночек, оба глаза, — говорит мне дедушка Мансур. — Вот вражья птица! Чуть не погубила ребенка.

От этих слов и еще оттого, что моя зеленая рубашка разорвана в клочья, мне хочется плакать.

— Сколько я говорил Кюнбике — не гусак это, а зверь... У ребенка могло сердце лопнуть...

Голос у дедушки Мансура такой ласковый, что мне хочется крепко-крепко обнять его. А Марат стоит рядом и презрительно улыбается:

— Один раз меня укусила бешеная собака, и то сердце не лопнуло. Если б ваш гусь напал на меня, я бы оторвал ему голову.

— Отолвал бы! Сам даже петуха боишься! — кричит брату Фагима.

— А ты не вмешивайся в разговор старших! Иди играй в куклы, — обрывает ее Марат.

— Фагима говорит правду — ты хвастун, — храбро заявляет Фарит.

Марат быстро поворачивается к нему, и я вижу, что кулаки его сжимаются:

— Я, да?

— Ты!

— Эй вы, осенние петушки! Кыш! Кыш! — разъединяет их дедушка Мансур. — Играйте мирно. И тебе, доченька, хватит уже плакать. Сейчас придет с поля мама.

Дедушка Мансур идет к воротам.

— Не ссорьтесь, дети! — добавляет он, оглядываясь на нас. — Ведь завтра первомайский праздник. Это праздник дружбы!

ЯБЛОЖКИ В ЧЕСТЬ ПОБЕДЫ

Завтра май! Мы сразу забываем свои неприятности, и, взявшись за руки, все пятеро кружимся и кричим:

— Завтра май! Завтра май! Завтра май!

— Тетя Таскиля возьмет меня с собой на плазник, — говорит Фагима.

— А мы пойдем сами, мама нас отпустит! Мы будем нести красные флаги! — радуется Оксана.

— Давайте пойдем все вместе! Все пятеро... нет, шестеро! Пусть пойдет и мой братишка Заман, — предлагает Фарит.

Наш друг Фарит любит ходить со всеми вместе и не старается чем-нибудь выделиться, как Марат.

— А кто же будет у нас за главного? — спрашиваем мы друг друга. — За бригадира или звеновода, хоть понарошку?

— Не понарошку, а на самом деле. И не звеноводом, а вожатым — так называется в отряде самый главный. Эх вы, детишки! Этого-то не знаете! — гордо заявляет Марат.

«Детишки»! Этим словом он хочет напомнить нам, что ему исполнилось восемь лет.

А Фагима и Оксана не обращают на это внимания.

— Пусть вожатым будет Фарит! — говорят обе подружки.

Марат обижается, а я молчу.

— Ребята! Давайте тянуть жребий, — предлагает Фарит, — кто вытянет, тот и будет вожатым.

Жребий так жребий! С этим согласен и Марат.

— Только как же Заман? Ведь и он может вытянуть жребий!

— Заман мне братишка, — заявляет Фарит. — Пусть за него тянет Марат. Согласны?

Марат идет в сарай и приносит длинный прутик, оставшийся после плетения гусиных гнезд. Мы начинаем тянуть жребий. Нижний конец прутика держит Фарит, вслед за ним обхватывает

прутик Фагима, потом Оксана, потом я, потом Марат обеими руками: одной за себя, другой за Замана.

Когда мы тянем жребий, Марат всегда выигрывает, его рука оказывается на самом верху прутика. Кто знает, почему ему так везет? Может, он как-нибудь хитрит? Вот и на этот раз рука Марата оказывается сверху. Подняв прутик, он сразу отбрасывает его в сторону.

— Только пусть Малат меня не тлогает, ладно? — беспокоится Фагима.

— Вожатый не тронет, ты должна это знать, только не болтай слишком много, картавая, — громко говорит Марат.

На этот раз он не хочет обидеть сестру, просто говорит громко, потому что вожатый. Мы тоже больше не спорим и готовы его во всем слушаться.

Марат берет нас за рукава и выстраивает в ряд: впереди всех он ставит Фарита, за ним Оксану, потом меня, а позади Фагиму. Сам становится сбоку и командует:

— Вперед! Раз, два, три! Раз, два, три!

Наш отряд шагает. Одна Фагима загляделась на играющих ягнят и не слышит команды. Потом взмахивает руками и, переваливаясь на толстых ножках, догоняет нас у ворот.

— Раз, два, стоп! — командует наш вожатый.

Мы плохо разбираемся в его команде и останавливаемся не сразу.

— Говорю же вам — стойте! Шаг на месте! Раз, два! — кричит Марат.

Ворота вдруг открываются, и мы видим маму. Она несет маленькие деревца, тоненькие ветки их колышутся у нее над головой, мохнатые корни свисают вниз. Лицо у мамы загорелое, на лбу блестят капельки пота.

— Это что за войско? — удивляется мама.

Мы отвечаем все вместе:

— Завтра май! Марат — наш вожатый!

Мама смотрит на меня, и понемногу улыбка сходит с ее лица.

— А ты, Ямилъ, на каком это фронте был? — с беспокойством спрашивает она.

Я опускаю голову и молча разглядываю свою порванную рубашку. Оксана с Фагимой, перебивая друг дружку, рассказывают о гусаке. Марат важно добавляет:

— Если б не было меня и деда Мансура, совсем пропал бы Ямилъ!

Мама кладет на землю деревца, оглядывает меня и Оксану со всех сторон и ласково говорит:

— Глупенькие! Разве можно так делать? Ведь все защищают своих детей: и люди, и птицы. Гусак бросился выручать своего гусенка, потому что Оксана взяла его на руки. Никогда не трогайте маленьких гусят.

Мама показывает нам деревца:

— Вот я принесла яблоньки. Сегодня закончили сеять пшеницу, и после обеда я не пойду в поле. Сейчас поьем чаю и будем все вместе сажать в саду деревца.

Мама обращается к Марату:

— И ты, вожатый, приходи со своим отрядом.

— Ладно, тетя Кюнбике, — отвечает Марат и вместе с Фаритом и Фагимой выходит на улицу.

Мама, улыбаясь, глядит ему вслед, потом быстро нагибается и обнимает меня и Оксану.

— Дети мои, голубки мои! — приговаривает она, целуя то меня, то сестренку.

* * *

Напившись чаю, мы выходим в сад. Мама берет большую железную лопату, а нам дает грабли. Мы с Оксаной тащим грабли за собой.

В саду мама подходит к грядке, где в прошлом году росла свекла, и сгребает граблями сор. Мы с Оксаной относим этот сор к забору.

Потом мама распрямляет спину, отбрасывает назад упавшую на грудь косу и берется за лопату.

— Теперь я буду копать, — говорит она, — а вы возьмите грабли и сгребайте сор с других грядок.

Мы с Оксаной принимаемся за дело. Мама копает. Ее лопата глубоко режет землю. Перед посадкой деревьев нужно выкопать большие ямы, чтобы корням было свободно. Вчера дедушка Мансур тоже так делал. Он посадил яблони и вишни. Мы с Оксаной смотрели, как он работает.

— Дети! — сказал нам дедушка Мансур. — Я уже стар и, пожалуй, не увижу плодов этих деревьев. Но вы-то их увидите, когда подрастете. Вот что меня радует.

Дедушка Мансур воткнул лопату в землю и выпрямился, держась за поясицу.

— Человек не должен жить на земле только ради себя, — сказал он. — Вот посмотрите на солнце, оно согревает всю землю...

Мы с Оксаной слушали его и, заслонив глаза ладонями, глядели на небо. На этом большом небе прямо над нами стояло солнце. Оно было маленькое, но такое светлое и горячее, что согревало всю землю...

Мама копает молча, она не любит разговаривать, когда работает. Лопата так и мелькает в ее проворных руках, а, когда мама нагибается, монетки, вплетенные в ее косы, звенят.

Мы с Оксаной тоже работаем. Но дело у нас идет не так хорошо, как у мамы, почему-то грабли плохо сгребают сор.

На улице кто-то свистит. Только Марат умеет так сильно свистеть. Конечно, это он. Вот его голова появляется над забором, но, увидев маму, Марат быстро сползает вниз. При маме он боится перелезть через забор.

Фарит, Фагима и маленький Заман появляются из-под ворот. За ними вылезает и Марат. Нашему водителю тоже пришлось лезть этим путем. Раньше всех к нам подбегает Заман. Ему только недавно исполнилось четыре года, но он такой рослый крепыш, что его шапка велика даже мне.

— Тетя Кюнбике! — кричит он моей маме. — Сегодня у нас упал со стола наперсток и закатился в щелочку пола. Вот мы искали, ой как искали! Так и не нашли, далеко спрятался.

Заман смешно взмахивает руками и бежит дальше по дорожке. Мама, не отрываясь от работы, кивает ему головой и смеется.

— А мне бабушка Сибэл сшила новое платье к майскому плаздику, — хвалится Фагима.

Марат с упреком смотрит на сестру:

— Фагима говорит о платье, а о том, что мы получили письмо от папы, не говорит. А мы, тетя Кюнбике, вот только сейчас получили письмо! Папа пишет: «Мы побеждаем врага, война уже кончается».

— И от нашего папы утром пришло письмо, — быстро говорит Оксана.

Мама перестает копать и, опершись на лопату, смотрит на нас. В глазах ее светится радость. Когда мама чему-нибудь радуется, все лицо у нее делается светлым.

«В сердце моей дочери нет ни пятнышка, — часто говорит бабушка. — Все, что она чувствует, отражается на ее лице, как в зеркале».

— Приходит праздник, дети, на нашу улицу приходит праздник. Большой праздник Победы! — говорит мама, и ее слова звучат для меня как очень хорошая песня.

Мама улыбается, а в глазах у нее, как капли росы, стоят слезы.

— Сейчас будем сажать яблони. Когда станете взрослыми, вы скажете маленьким детям: «Эти яблони, ребята, мы сажали в год победы над фашистами. Это яблони Победы». Идите возьмите каждый по одному деревцу и несите сюда.

Мы приносим яблоньки. Мама ставит деревья в ямки и нам троим, большим мальчикам, велит их держать, а сама забрасывает землей свежие корни.

Оксана с Фагимой стоят и во все глаза смотрят, как мы сажаем яблони. Заман крутится между нами, хватается за деревья, которые мы держим, горстями бросает в ямку землю.

— Вот смотрите, Заман берется за все! На все руки мастер! На все дела у него есть время. Только не хватает ему времени вытереть нос, — шутит мама.

Заман сейчас же вытирает свой нос рукавом. Мы громко смеемся. И нельзя не смеяться: у Замана на груди есть платочек, он пристегнут булавкой к его курточке. Зачем же вытирать нос рукавом?

Заман догадывается, над чем мы смеемся, и опять вытирает нос, на этот раз платочком. Что ни говори, ребенок и есть ребенок, что с него спросишь?

Наконец все деревья посажены. Их уже нельзя отличить от тех деревьев, которые росли здесь раньше. Мы стоим возле молодых яблонек. Я считаю: одна, две, три, четыре, пять. Всего пять деревьев. Про себя думаю: одно дерево — папе, второе — маме, это — Оксане, а вот это — мне. А пятое кому?

— Кому же достанется пятая яблоня? — спрашиваю я.

— Как кому? — улыбается мама.

— Четыре яблони нам четверым, а пятая кому?

Мама перестает улыбаться и отвечает мне серьезно, как будто немного сердится:

— Не привыкай, сынок, делить. Все это наше, общее. Вот и большой сад на Бычьем лугу — тоже наш общий сад.

— Этот сад не только ваш, тетя Кюнбике, его сажала и моя мама, — говорит Марат, — и я там посадил четыре дерева.

— Потому я и говорю, что это наш общий сад. Сад колхоза.

Оксана ласково теревит мамины пальцы.

— Мама... — говорит она.

— Что, доченька? — мама нагибается к Оксане.

— Пусть это будет не вправду, а шутя... Кому достанется пятая яблоня?

Мама обнимает Оксану:

— Если уж и дочке моей хочется поделить, хоть и не вправду, а шутя, то скажу: пятая яблоня будет для приезжего гостя. Хорошо?

Ну конечно! Как это я и сам не догадался! Мы сейчас живем втроем, а стульев у нас пять. Чашек — двенадцать, тарелок и ложек — еще больше. Для кого же все это? Теперь-то я понимаю — для гостей! Мы очень любим, когда приходят гости. Недавно дедушка Мансур сказал: «Кто не видит в своем доме гостя, тот не знает радости».

— А теперь идите играйте, — говорит мама. — Большое спасибо вам, дети, за помощь!

— Тетя Кюнбике, и мне спасибо, да? — спрашивает Заман.

— Заману самое большое спасибо! — говорит мама, целуя его. — Ты очень хорошо работал, Заман!

— Да! — важно соглашается Заман.

Перед тем как выйти из сада, я побежал посмотреть на свою березу. Возле нее еще не просохла вода. Там, под водой, находится мой дворец сокровищ. Ничего не поделаешь, надо ждать, когда сойдет вода.

Еще раз я остановился возле посаженных нами яблонь, выбрал самую красивую и решил про себя: «Это будет Оксанина яблонька». И чуть-чуть погладил ее. В воротах я догнал Оксану и всех ребят. Мы взялись за руки и побежали по переулку дедушки Тимербулата на Полевую сторону. Полевая сторона — это большой выгон за нашей усадьбой. Летом там пасется молодняк — телята, ягнята, жеребята. Когда мы были уже далеко, я обернулся и увидел маму — она стояла у ворот, оперевшись на лопату, и смотрела нам вслед.

БАШМАКИ С КИСТОЧКАМИ

- Стадо идет!

С горы Казангул спускается стадо и поворачивает на улицу. Впереди бегут козы, за ними, толкаясь, спешат овцы. Вот как мы заигрались на Полевой стороне — уже стадо возвращается!

Мы побежали домой.

Наши ворота открыты. Они всегда широко открыты в то время, когда приходит стадо. Я и Оксана вбегаем на крыльцо, и что же мы видим? На крыльце, у самой двери, стоит палочка. Черная, деревянная, с медным наконечником. Чья же это палочка, как вы думаете? Палочка бабушки из Тимертау, вот чья!

Нам так захотелось скорей увидеть бабушку, что мы не стали трогать палочку и вбежали в дом.

Бабушка наша в красивом красном камзоле уже сидела за столом. Оксана и я повисли у нее на шее — ведь мы не видели бабушку с самого мартовского праздника!

— Здравствуйте, мои дорогие, мои умники! — говорит бабушка и вынимает из кармана два яичка.

Она дает нам по яичку, потом достает еще что-то завернутое в бумагу. Нам очень интересно, что там. Бабушка разворачивает сверток — в нем оказываются маленькие птички из теста. Вместо глаз у птичек — ягоды черемухи. Таких жаворонков умеет печь только бабушка. Мы с сестрой получаем по две птички и, усевшись на сундук, сразу откусываем им хвосты. Я съедаю своих птичек быстрее, чем Оксана. Мама и бабушка с улыбкой смотрят на нас, переглядываются, потом мама уходит в комнату за перегородку. Она возвращается оттуда очень скоро, держа что-то за спиной.

— Это кому? — спрашивает мама, кивая головой в левую сторону.

— А что там, мама?

— Сами увидите, — говорит бабушка. — Отвечайте скорей.

У меня даже дыхание захватывает: что это может быть у мамы?

— Говори ты, Оксана: это кому? — переспрашивает мама.

— Ямилю!

— А в той руке — Оксане! — выпаливаю я.

Мама тут же протягивает нам по паре новых кожаных башмаков.

— Это привезла вам бабушка в подарок к майскому празднику, — радостно говорит мама. — Скажите спасибо.

Мы сразу поворачиваемся к бабушке и вместе говорим:

— Спасибо тебе, бабушка!

Мама берет у меня из рук один башмак и показывает бабушке подошву:

— Они сделаны в Москве! Видишь: «Москва, фабрика «Парижская коммуна».

Мама возвращает мне башмак. Ох, если бы вы видели эти башмаки! Я в своей жизни не видел более красивых. Блестящие, желтые, кожаные, с красными кисточками! Вот это башмаки так башмаки!

— Ну-ка, дети, наденьте их. Подходят ли они? — говорит бабушка.

Мы торопливо снимаем старые башмаки.

— Подождите, — останавливает нас мама, — пусть уж все будет новое. Там, на крыльце, стоит таз с водой, вымойте ноги и наденьте новые носки.

Держа в руках красивые башмаки, мы выходим на крыльцо, садимся на ступеньку и опускаем ноги в таз.

— Когда мы будем большими, мы купим бабушке теплые, мягкие туфли. Ладно, Ямил? — говорит сестренка. Она надела свои башмаки на руки и разглядывает их.

— Смотри, смотри, как красиво!

— Когда я буду большим, я стану шофером и повезу на машине бабушку, маму, папу и тебя в город, в кукольный театр, — говорю я.

— А я, когда вырасту, сошью бабушке новый камзол. На швейной машинке буду шить: тик-тик-тик-тик... — Оксана показывает, как быстро будет стучать машинка.

— Ты, Оксана, и шубу тогда бабушке сшей, ладно? А то у нее уже старая.

Мама стучит в окно и машет нам рукой. Мы еще немножко ходим босиком по чисто вымытому крыльцу, оставляя мокрые следы, потом вытираем ноги и бежим в дом обуваться.

— Вы там утонули в тазу, что ли? — говорит мама.

Вот так сказала! Разве можно утонуть в тазике с водой?

— Обувайтесь, обувайтесь! — торопит нас бабушка. — В этих башмаках ноги сами запросятся плясать, вот увидите!

Ну вот мы и надели наши обновки и медленно ходим по комнате. Кисточки на башмачках Оксаны ударяются друг о друга, как будто хлопают в ладоши.

Мне хочется выйти на улицу, пройтись по всему селу, а потом побежать далеко-далеко по той широкой дороге, где ходят машины. Так бы и взял сейчас сестренку за руку и побежал! Ногам не терпится. Может быть, это башмаки-скороходы, как в сказке?

— Тебе хочется выйти на улицу? — спрашиваю я Оксану.

— Хочется. Идем!

Но мама усаживает нас на сундук.

— Вот уже солнце ушло за гору. Куры на насестах спят, и ягнята спят, — тихо и ласково приговаривает мама. — Завтра вы встанете рано-рано, увидит солнце ваши новые башмаки и станет удивляться: ай какие красивые башмаки у детей!..

Я очень люблю слушать, когда мама так приговаривает. И все-то она знает, даже то, что скажет солнце. Ну да, ведь она — мама!

— А луне покажем башмаки? — спрашивает Оксана.

— А луна сама заглянет в окно, как только вы ляжете спать.

— А звездам?

— А звезды далеко, они не увидят. Им потом расскажет луна: вот какие башмаки я видела у детей, это бабушкин подарок! И звезды, услышав такую радостную весть, загорятся еще ярче.

Когда мама рассказывает эту сказку, мне кажется, что мы с Оксаной шагаем в своих новых башмаках среди звезд.

Уже совсем темно, а мы все не ложимся. Скорей бы наступило утро! Мы пошли бы к Марату, потом к Фариту. Спустились бы к реке и там походили бы по желтому песку.

Бабушка стелет нам постели. На стене, возле кровати, висит папин портрет. На груди у папы три медали. Папа без фуражки, большие усы низко свисают. Портрет раньше был маленький, потом мама отдала его увеличить.

Я часто, когда ложусь в постель, смотрю на папу и думаю: «Где он? Что он делает в эту минуту?»

Сейчас, в темноте, портрета не видно. Но все равно, даже закрыв глаза, я представляю себе папу.

Я все еще не сплю. Вот в окно заглянула луна, она светит прямо на сундук. А на сундуке стоят наши башмаки. Луна, наверно, думает, что мы спим. Я чуть-чуть приоткрываю глаза — нет, луна не видит меня. Я с головой закрываюсь одеялом. И вдруг сразу вспоминаю слова дедушки Мансура: «Ведь завтра первомайский праздник!» Вот почему я никак не могу заснуть.

ВЗЯЛ ДА УПЛЫЛ ОДИН БАШМАК...

Мама встает тихонько, чтобы не разбудить нас, потом отворяет дверь, выходит во двор. Я слышу ее шаги и открываю глаза. Совсем светло. Сестра еще спит и чему-то улыбается во сне, русые волосы ее рассыпались по подушке. Бабушки нет, она, наверно, тоже встала. Башмаки стоят на сундуке — вот они, четыре башмака!

— Оксана, — бужу я сестру, — вставай, уже солнце взошло! Оксана трет кулачком нос, но не просыпается. Я нагибаюсь к ее уху и шепчу:

— Башмаки ждут! Проснись, Оксана!

Сестра открывает глаза и вскакивает. Мы бежим в сени, к умывальнику. Бабушка уже подоила корову и несет ведро с молоком.

— Когда умоетесь, выпейте парного молочка, — говорит она и наливает нам по кружке теплого пенящегося молока.

Мы одеваемся, бабушка расчесывает Оксане волосы и повязывает их красной лентой. У Оксаны теперь красные кисточки на башмаках и красная лента в волосах.

— Что за дети у меня! — говорит, входя, мама. — Поднялись вместе с солнцем! Идите до завтрака побегайте во дворе. Потом наденете новые платья и пойдете на праздник.

На улице все люди смотрят на наши башмаки. И мы сами смотрим. И солнце смотрит. Если бы солнце не смотрело на них, разве они так блестели бы?

На солнце они еще больше блестят.

Прежде всего мы идем к дедушке Мансуру. Бабушка Фархуниса дает нам по горсти орехов.

— Пусть долго носятся ваши красивые башмаки, — говорит она.

Бабушка Фархуниса не видит, но знает, что башмаки красивые. Наверно, об этом ей уже успел рассказать дедушка Мансур, как луна рассказала своим звездам.

— Это нам бабушка принесла. И кисточки есть, красные, — сообщает Оксана.

— А ну-ка, покажи, доченька, — говорит бабушка Фархуниса и щупает башмаки Оксаны. — Ах какие мягкие! Большое спасибо вашей бабушке!

— Глаза у Фархунисы слепые, а сердце чуткое, — говорит дедушка Мансур.

Теперь отправляемся к Марату. Хочется побежать, но мы идем медленно. А глаза сами смотрят вниз.

Марат сидит на пенечке у амбара и строгает палку. Он делает саблю, а сам искоса посматривает на наши башмаки:

— А-ля-ля! Надели новые башмаки, что ли?

— Надели, да!

— Не думайте, я не завидую! Я люблю сапоги, — говорит Марат и постукивает ножом по голенищу своего сапога. А сам поглядывает на наши башмаки.

— Они сделаны в Москве. Вот, даже печать есть, — показывает Оксана подошву башмака.

Но Марат не смотрит. Я угощаю его орехами.

— Спасибо, — говорит Марат. — Я уже знаю, откуда у тебя орехи. Вас, наверно, поздравили с новыми башмаками... Кисточки красивые... Я тебе тоже сделаю саблю, — неожиданно заявляет он.

Станный этот Марат! Сам такой важный — он вожатый, но мне он друг.

Из дому выбегает Фагима. Ее новое платье с яркими цветами развеивает ветер, волосы похожи на гриву жеребенка.

— Вот какое у меня платье! — радостно кричит она. Мы рассматриваем ее платье, а Оксана даже трогает и гладит его.

— Ай какое красивое! — восхищается она. Но Фагима уже увидела наши обновки.

— Вот так башмаки! — удивляется она и тут же уверенно заявляет: — На будущий год и мне такие купят. Вот кисточки так кисточки! Айда на лечку!

Она хочет сказать «на речку», но у нее не выходит. Ничего! Мы и так понимаем ее.

Марат молча прячет свою саблю и нож между бревнами, стряхивает с рубахи стружки.

— Идемте! — говорит он.

И мы все выходим на улицу. У реки нас догоняют Фарит и Заман.

— У нас дома вкусных ватрушек напекли! — хвастает Заман, дожевывая что-то.

Он нагибается, чтобы подергать кисточки на башмаках моей сестры, но Оксана его легонько отталкивает:

— Оторвешь ведь, Заман!

Он не обижается — не то что Ильяс, сын тети Сагиды, который сейчас же надулся бы.

А вот и речка. Вы не видели нашу речку? Ну конечно не видели. Она течет возле самого огорода Фарита, потом поворачивает к лугу. К нашему огороду она не подходит, там прямо начинается выгон. Наша речка называется Серебряной. Летом мы в ней купаемся, но сейчас еще холодно. Если бросить камень, он не долетит до другого берега — вот какая она широкая! Наша Серебряная течет себе да течет, потом где-то далеко впадает в реку Белую, и дальше они текут вместе. Дедушка Мансур говорит: «Воды Серебряной доходят до моря». Конечно, доходят, раз она все течет да течет. Когда мы с Оксаной вырастем, мы по этой речке тоже дойдем до моря, где старик-рыбак ловит золотую рыбку. Вот такая наша Серебряная! Мы ее называем просто Серебро.

Сначала мы погуляли по берегу, оставляя на мокром песке следы. Потом мы стали кидать плоские камешки так, чтобы они прыгали по воде. Каждый раз, кидая камешек, мы кричим: «Сколько мне калачиков съесть?» Сколько раз подпрыгнет на

воде камешек, столько, значит, и съешь калачиков. Больше всего съедают калачиков Марат и Фарит. А Оксане и Фагиме не удается бросить камешек так, чтобы он подпрыгивал. Тогда я взял и бросил камешек за Оксану, а Марат — за Фагиму. Один Заман, ни на кого не обращая внимания, сидел себе на берегу и строил мельницу.

Потом нам надоело бросать камни, и мы решили пустить по реке плот. Набрали толстых палок, Фарит крепко связал их лыком, которое содрал с ивы. Плот был готов.

Пока я укладывал на плот сухой камыш, Оксана с Фагимой уселись у самой воды и стали снимать свои башмаки, чтобы вытряхнуть песок. Один башмачок Оксана уже вытряхнула, поставила его возле себя, а потом начала снимать второй. В это время к нам подошли ребята с Нижней улицы, и с ними Рушан, сын Хайбуллы. Этот Рушан очень злой, он часто швыряет камни в меня и Оксану, когда мы идем по Нижней улице на почту. Правда он еще ни разу не попал — пожалуй, он не умеет метко бросать.

— Здравствуйте, люди с Верхней улицы! — говорит один мальчик по имени Ахмет и здоровается за руку с Маратом.

— Здравствуйте, люди с Нижней улицы! — отвечает им за нас Марат.

Так всегда при встрече говорят друг другу взрослые. Все заинтересовались нашим плотом.

— Готово! — скомандовал Марат и осторожно спустил плот на воду.

Плот закачался на волнах и поплыл. Фарит быстро разулся и засучил брюки, чтобы удобнее было его подталкивать в воде. И вдруг неизвестно откуда, мне показалось — прямо с неба, на плот упал желтый башмачок с красными кисточками. Я только заметил, что стоявший рядом со мной Рушан взмахнул рукой. Я не сразу понял, что случилось. Посмотрел на свои ноги — башмаки на мне. Оглянулся на Оксану — она все еще сидит на песке с башмачком

в руках и о чем-то громко разговаривает с Фагимой. А где же ее другой башмачок? От испуга я не мог ничего сказать, и только, когда в воду прямо в сапогах вбежал Марат, крикнул: «Башмак!»

Но плот уже уносило водой, и Марат, не догнав его, весь мокрый выскочил на берег.

Оксана громко заплакала. Среди мальчиков началась свалка, и я видел, как Ахмет с Нижней улицы ударил Рушана по спине, а Фарит старался повалить его на землю. Рушан вырвался и убежал.

А плот уже далеко, на середине реки, и на плоту лежит башмачок с красными кисточками — башмачок моей сестры Оксаны.

Ребята горюют:

— Эх, если б была лодка!

— Если бы это было летом, я доплыл бы...

— А я нырнул бы...

— Не плачь, Оксана, — стараюсь я утешить сестру. Теперь уже вместе с Оксаной плачут Фагима и Заман.

— Не плачь. Я сейчас сниму свой башмак и отдам тебе.

Плот уносит течением все дальше, уже я не различаю красных кисточек. Уплыл башмачок, который бабушка принесла в подарок к Первому мая!

Вдоль реки по самому берегу идет узенькая тропка; по ней мы часто ходили с ребятами.

Ничего не сказав, я бросаюсь бежать по этой тропке. Башмак плывет уже далеко впереди. Я не отрываясь смотрю на него и вдруг, споткнувшись, падаю лицом на кучу хвороста. Что-то теплое течет по моему подбородку. Вытираю рукой — кровь. Поднявшись, вижу — далеко мой плот! Я громко заплакал и побежал дальше.

Вот уже плот все ближе и ближе. На повороте реки я догоняю его. Вот он, башмачок! Совсем близко, да рукой не достать! Эх, если бы все было как в сказке! Подплыл бы какой-нибудь лебедь,

схватил клювом этот башмак и отдал мне. Я бы за это тоже исполнил какое-нибудь его желание...

Стоп! Плот зацепился за сучок старого вяза, упавшего в речку. Некоторое время он стоит неподвижно, потом вода опять относит его в сторону и начинает кружить на одном месте. Кружит и кружит — и к берегу не прибывает, и дальше не пускает. Если бы у меня был длинный шест с крючком, я сейчас достал бы этот плот.

От солнца река блестит так, что трудно смотреть, глаза сами щурятся. Неужели солнце не видит, в какую беду попал башмачок, которым еще утром оно само так любовалось?

Я подбегаю к самой воде и стою, не зная, что делать. По реке плывет бревно, оно легонько задевает плот, который скользит все дальше.

Плот плывет, я бегу. Плот плывет, я бегу... Далеко ли еще море? Наверно, уже не очень далеко... Все равно я догоню этот башмак, даже если придется до него добежать.

Из-за старого тополя показалась огромная серая собака с большими опущенными ушами. Она стала прямо на дорожке, смотрит на меня, изо рта у нее свисает язык. Я не испугался, только перестал так громко плакать. Хочу ее обойти, но она прыгнула вперед и залаяла. Я побежал к тополи, она бросилась за мной. Стала и стоит. А плот плывет по Серебряной дальше. Если б теперь появился на коне папа с саблей и с винтовкой, эта собака испугалась бы и сейчас же убежала. Я смотрю то на эту страшную собаку, то на плот, который все уплывает и уплывает. Вот он уже скрылся из виду.

В это время из лесу кто-то закричал: «Барбос! Барбос!» Собака тряхнула своими большими ушами, еще раз посмотрела на меня и убежала. Я помчался по берегу. Не хочу и рассказывать, как я упал, ушиб колено, как колючие ветки разодрали мне лицо: когда так бежишь, что ничего перед собой не видишь, не то еще бывает. Только я все-таки догнал плот. Теперь он плыл медленнее.

На башмачок моей сестры села какая-то птичка. Эх, если бы эта птичка была волшебной, я сказал бы ей только одно слово!..

Вдруг я увидел — навстречу мне идет старик с белой-белой бородой. За спиной у него лукошко, на плече — весло.

— Куда ты бежишь, сынок? Смотри, ты весь в крови! — говорит он.

— Вон башмак, на нем птица сидит, — быстро отвечаю я. — Это не мы бросили его на плот, это Рушан. Башмачок сестры моей, Оксаны! Она теперь плачет. Вон видишь, видишь, дедушка?

Старик прикрывает ладонью от солнца глаза и смотрит на речку:

— Не очень хорошо вижу, сынок.

— Смотри, дедушка... ну смотри, постарайся увидеть... вон же он, башмак!

Дедушка снимает со спины лукошко, вешает его на дерево и быстро идет по тропинке обратно. Я едва поспеваю за ним. Он

спускается к реке; там стоит лодка, привязанная к иве. Дедушка отвязывает лодку, садится в нее.

— Ну, сынок, садись, поехали! — говорит он. И я сажусь в лодку.

Плот уже опять почти скрылся из глаз. Не унесла бы башмак та птица! Если она злая, как Рушан, она еще сбросит башмак в воду. Скорей бы доплыть!

Ой как быстро греб дедушка, стоя в лодке! Я боялся за дедушку, как бы он не упал в воду. Но нет, он не упал. Мы догнали плот. А птица та уже улетела. Сначала дедушка почему-то объехал плот, потом, перегнав его, повернул лодку боком. И вот, видели бы вы, плот сам причалил прямо к нашей лодке. Дедушка протянул руку и взял башмачок с красными кисточками, башмачок моей сестры. Вот какой этот дедушка! Он не отдал мне его сразу, а положил на дно лодки. Должно быть, он подумал: «Еще уронит башмак, если отдать ему». Но разве я уронил бы! Нет, я держал бы его крепко!

Мы плывем по реке обратно. Дедушка гребет. Я тихонько спрашиваю:

— Может быть, ты, дедушка, из сказки?

— Нет, я настоящий дедушка, старый рыбак Якшигол, — отвечает он.

Вот какое имя у этого дедушки! Якши — это значит «хорошо»! Даже имя ему такое дали, потому что он хороший.

— Ты настоящий дедушка Якшигол, — говорю я, и мне хочется обнять этого хорошего деда.

— Все настоящие люди должны быть хорошими, сынок.

Мы доплыли до того места, где садились в лодку. Лодка сильно врезалась в берег, я даже чуть не упал.

— Выходи, сынок! — говорит дедушка.

Я схожу на берег. За мной, с башмаком в руке, сходит дедушка. Он привязывает лодку, и мы поднимаемся в гору. Только теперь дедушка отдает мне желтый башмак с кисточками.

— Бери, сынок, — говорит он. — Оказывается, это очень красивый башмачок. Пусть теперь твоя сестрица бережно носит его.

Я поблагодарил дедушку, хотел обнять его за шею, но не достал — я же маленький ростом — и обнял его ноги.

По той же тропинке мы вместе пошли домой. Дедушка вел меня за руку и у маленького ручейка обмыл мне лицо. Мы оба в том ручье зачерпывали руками воду и пили. Как хорошо стало! Вот и птицы красиво поют. А солнце-то, солнце! Высоко поднялось оно. Чайки летают над рекой и кричат. И деревья, и желтые цветы, которые уже распустились, и птицы, и дедушка, и я — мы все радуемся. Как не радоваться! Уже весна, и тепло, и в моих руках башмак!

Дедушка снял с дерева свое лукошко и опять повесил его за спину. Потом вынул из кармана часы с длинной цепочкой, посмотрел на них и говорит:

— Ой, сынок, опаздываем мы на праздник! Скоро девять часов. Айда быстрее!

Праздник! Ведь сегодня же праздник! Я так ждал его... Не опоздать бы только!

— Давай побежим, дедушка, давай! — попросил я.

— У меня сапоги очень тяжелые, сынок, беги-ка ты вперед, — сказал дедушка.

Я прижал к себе башмак и побежал по тропинке. А что, если праздник уже закончился?

И все из-за этого Рушана. Чего я только не перетерпел из-за него! И сестра моя так плакала... Я бегу и оглядываюсь. Дедушка сильно отстает от меня.

Но кто это бежит мне навстречу? Один большой, двое маленьких. Или у них тоже башмаки уплыли? Увидя меня, они что-то кричат и бегут еще быстрее. Узнал, узнал! Это же моя мама! А еще кто? Ну конечно Марат, за ним — Оксана. Вот кто

бежит мне навстречу. Мама подбегает первая, она поднимает меня на руки и, задыхаясь, говорит:

— Напугал же ты нас, дитя мое!

Мама обнимает меня, целует мое лицо, голову. Я вдруг сразу вспоминаю о празднике и кричу:

— Праздник не кончился еще?

— Нет, еще и не начинался, — отвечает Марат, вытирая своей вышитой тюбетейкой пот с лица.

Оксана тоже обнимает меня.

— Ямилъ, Ямилъ! — радостно повторяет она. — Мы так испугались за тебя!

Я отдаю ей башмак:

— С дедушкой Якшиголом догнали, на лодке.

Сестра прижимает к себе башмак. Мама радуется больше всех — и я нашелся, и башмак.

К нам подходит дедушка Якшигол:

— С праздником, Кюнбике! Это твой малыш?

— Мой. Спасибо, дедушка Якшигол! Такой большой праздник, и чуть не случилось несчастье!

— Ничего-ничего, все хорошо. А мальчик смелый. Наше время такое, нужны смелые мужчины.

— Боялась, как бы сын не утонул из-за башмака... Очень любит сестру, — говорит мама. — Бегите, дети, вперед бегите!

Мы оставляем маму и дедушку и бежим к аулу. На Нижней улице колышется и вспыхивает на солнце, как пламя, красный флаг. Он как будто зовет нас: «Идите на праздник, дети, на праздник Первого мая!»

Я ИДУ С НАСТОЯЩИМ ФЛАТОМ

Если сказать словами бабушки, то мы наряжаемся, как куклы, и снова выходим на улицу. Здесь очень много ребят. Просто не счесть! А среди нас самая старшая — дочь дедушки Бадамши, Таскира. Она учится не то в шестом, не то в седьмом классе.

Как весело на улице!

Мы спешим к клубу. Каждый раз, когда бывает праздник, люди собираются там все вместе, а потом идут по улицам, высоко подняв знамена, портреты вождей.

Я два раза ходил с мамой на эти праздники. Один раз — в мае, а другой раз — седьмого ноября.

В мае прошлого года я был еще маленький, устал, и мама иногда несла меня на руках.

— Почему в праздничный день все люди выходят вместе на улицу? — спросил я тогда.

Мама мне рассказала:

— На свете у нас много друзей и много врагов. Когда мы, советские люди, все вместе выходим на улицу, друзья из далеких стран видят нас и радуются: «Вот сколько наших людей! Мы очень сильны, потому что дружны».

— А наши враги, — спросил я, — что они думают?

— Враги боятся нашей дружбы и нашей силы.

Теперь я хорошо знаю, кто такие наши враги. Это фашисты и буржуи. Они напали на нашу страну, и папа пошел на фронт, чтобы победить их, чтобы они больше никогда не воевали с нами.

Сегодня очень хороший день. Мы все вышли на улицу. Пусть радуются друзья и боятся враги!

Впереди идет наш вожатый — Марат, за ним — мы с Фаритом, за нами — младшие. Таскира шагает в сторонке от нас. Чем ближе подходим мы к Нижней улице, тем больше становится наш отряд. Все дети идут к нам. Вот как это весело — идти на праздник!

Возле клуба много народу. Взрослые стоят кучками, разговаривают между собой, поздравляют друг друга с праздником. Девушки и ребята собрались в круг. Не видно, что делается в середине круга, может быть, там уже пляшут. Одна девушка громко поет; такие ребята, как я, бегают и играют.

— Пришли наконец, старички? С опозданием приходите, — говорит нам один дядя и смеется. Имя этого дяди — Рашит. Как смешно называет он маленьких — старички!

— Дети пришли, значит, можно тронуться в путь, Рашит, — говорит учительница тетя Сания.

Эту учительницу я знаю. Она очень красивая и живет на нашей улице.

Люди начинают строиться в ряды. Нас, маленьких детей, ставят впереди. Мы с Оксаной крепко держимся за руки. Около меня — один мальчик с дальней улицы. Я знаю его, только имени не помню. Фарит с Фагимой — позади нас, Марат где-то в другом ряду, его не видно. Оборачиваюсь, ищу глазами маму, но никак не могу найти. Оксана тянет меня за руку.

— Ямилъ, вот мама! — говорит она.

Мама вдруг появляется впереди нас. Самая веселая, самая красивая наша мама!

— Идите вместе, взявшись за руки, ладно? — говорит нам мама и уходит в ту сторону, где строятся взрослые.

Мы с Оксаной машем ей вслед.

Старшая девочка-пионерка раздала всем детям маленькие красные флажки. Только для меня не хватило флажка. Наверно, она не заметила, что я тут. Как это можно не заметить человека! Не такой уж я маленький...

— Тетя пионерка, тетя пионерка, этому мальчику флажка не досталось! — кричит Оксана.

Мне вовсе не нравится, что Оксана говорит «этот мальчик». Разве нельзя назвать просто Ямилем?

Мне становится грустно. Я вдруг вспоминаю о башмаке, Рушане, злой собаке с длинным красным языком. Наверное, я какой-то несчастливый...

— Ямилъ, — утешает меня Оксана, — мы будем с тобой по очереди нести мой флажок. Ладно, Ямилъ?

Впереди нас встали две девушки; они держат в руках два древка, на которых туго натянута кумач с золотыми буквами. Когда уже все собрались тронуться в путь, ко мне подбежала та самая девочка-пионерка.

Она держала настоящий, большой флаг. Может, не очень большой, но не флажок, а флаг.

— Смотри-ка, смотри, как он развеивается! — говорит пионерка. — Я тебе даю самый красивый флаг!

Я крепко держу флаг и смотрю вверх. Красный шелк колышется над моей головой. Он, как сказочная красная птица, хочет улететь вверх и, подняв меня с земли, унести с собой.

Если б он поднял меня и понес, я первым делом полетел бы к папе и прикрепил этот флаг к седлу папиного коня. И мы вместе помчались бы на врага и победили его. Фашист сейчас же убежал бы, испугавшись красного флага! А если бы еще весь наш народ встал перед ним с красными флагами, у врага от испуга разорвалось бы сердце. Как бы радовались тогда все наши друзья!

Оксана тянет меня за рукав. Девушки, которые стояли перед нами, ушли уже далеко вперед, и весь народ двинулся за ними. Я чуть не остался один. Хорошо, что у меня есть сестра! Я зашпешил, и мой флаг сразу рванулся вперед.

Мы идем по улице. Дома, деревья и дети, которые шагают рядом, вдруг кажутся мне меньше, чем были. Может, это я вырос, стал большим?

Мне кажется, что я и не шагаю вовсе, а флаг, который держу в руках, — мой красный флаг — несет меня по воздуху.

Кто-то в задних рядах запекает песню. Я и раньше слышал эту песню, но сейчас она доносится до меня как будто издали. Я хочу петь вместе со всеми, но почему-то мой голос теряется, я не слышу себя. Краешком глаза смотрю на Оксану. У нее тоже шевелятся губы, а голоса не слышно. Кто же поет ту песню, которая несет над головами людей?

Я закидываю голову. Мой флаг колышется в такт песне.

Оксана тихонько дотрагивается до моей руки:

— Пой, Ямил! Как хорошо!

— Да, Оксана, очень хорошо!

Сестра придвигается ближе ко мне, и мы поем вместе со всеми.

Мы идем мимо нашего дома. У ворот я вижу бабушку. Она стоит, спрятав руки под фартуком, и, улыбаясь, смотрит на

идущих мимо людей. Ага! Она ищет меня и Оксану. Мы поднимаемся на цыпочки:

— Бабушка!..

Узнала, увидела! Часто-часто закивала головой, а лицо светлое, даже морщинок не видно. Глядя на бабушку, я вдруг вспоминаю о башмаках и смотрю вниз. Мои ноги и ноги Оксаны, обутое в новые башмаки, ступают твердо по земле.

Теперь песня уже не доносится ко мне издалека, она гремит по всей улице, и мне кажется, что она выходит только из моей груди — так громко я пою. Дома и деревья уже не кажутся мне маленькими, я иду вместе со всеми, я, счастливый мальчик Ямил! Рядом со мной идет малыш с Нижней улицы. На его маленьком носу блестят капельки пота, а пухлые щеки чуть-чуть вздрагивают при каждом шаге. Интересно, почему они вздрагивают?

Быстро поворачиваю голову, смотрю на сестру. Она шагает, глядя прямо перед собой. Ее голубые глаза прищурены, а маленький флажок, который она держит в руке, касается русых волос. Почему-то Оксана не смотрит на меня. И вдруг кто-то словно шепчет мне на ухо: «Тебе, Ямил, очень приятно нести настоящий флаг. Гораздо приятнее, чем маленький флажок. Думаешь, другим не хочется подержать настоящий флаг?»

Нет, эти слова никто не шепчет мне, просто я сам так думаю. Мне хотелось бы, чтоб и Оксане, и Фариту, и Фагиме — всем было очень-очень хорошо. Может быть, отдать флаг Оксане, а она потом передаст Фариту? Так и пойдет — от одного к другому. Как будет хорошо!

Я хочу отдать флаг сестре и вдруг вспоминаю: «Как это было в той книге, которую читала нам мама? Один солдат никому не отдал знамени и не бросил его даже тогда, когда был тяжело ранен в бою. «Знамя — священная вещь», — сказала мама.

Священная — значит очень хорошая. А знамя и флаг — это одно и то же. И в моей руке сейчас знамя... Я еще крепче сжимаю древко. Когда песня затихает, слышу, как шелестит мой флаг.

Нет, разве я могу отдать его кому-нибудь, кроме той пионерки? Флаг должен быть у того человека, которому его дали.

Первые ряды свернули из переулка дедушки Тимербулата на Полевую сторону. Около высокой трибуны, сложенной из камней, народ остановился. Ко мне подошла та самая пионерка и взяла у меня флаг.

— Наверно, у тебя руки устали, малыш, — сказала она.

А мои руки совсем не устали. Разве устает тот, кто несет флаг? Только пальцы немного отекли, но это пустяки.

Взрослые окружили трибуну. Дядя Рашит встал на самый высокий камень. Даже я его увидел. Но откуда-то вдруг появился Марат.

— А-ля-ля! Кое-кто шел с настоящим флагом! — улыбаясь сказал он и положил мне руку на плечо. — Может быть, ты думаешь, Ямил, что я завидовал тебе? Нет, не завидовал. Но глаза немного разгорелись.

Я ничего не успел ответить, потому что Оксана потянула меня за собой.

— Давай найдем маму, Ямил, — попросила она. — Как хорошо это было, когда ты шел с настоящим флагом! И мама, и бабушка, и дедушка Мансур радовались. И я радовалась.

Когда мы, взявшись за руки, пробирались через толпу, кто-то подошел сзади и обнял нас. Это была мама. Она подняла Оксану и посадила к себе на плечи. Какой-то дядя поднял меня — мне показалось, что я взлетаю вверх, — и вот я тоже очутился на плечах. Теперь нам с Оксаной стало хорошо видно далеко вокруг. Дядя Рашит, стоя на камне, что-то говорит, размахивая фуражкой. Звездочка на фуражке блестит, как зеркальце на солнце.

— Да здравствует наша великая Родина! — заканчивает свою речь дядя Рашит.

— Ура, ура! — кричат люди и хлопают в ладоши. Мы с Оксаной тоже хлопаем так, что ладони сразу краснеют. Потом нас опускают на землю.

— Устали, наверно, детки? Идите домой, — говорит мама. — А ты, дочка, отдай свой флажок мне, я сама передам его девочке-пионерке.

Мы бежим домой. У нашего переулочка мы оборачиваемся и видим, что весь народ тоже начинает расходиться.

Чем только не угостила нас в этот день бабушка! Она очень любит этот праздник и нас любит, вот и наготовила всяких вкусностей. Что было у нас на столе, я уже не помню теперь, да и рассказывать о том, что я ел то, другое, не годится, как говорит бабушка. Это она говорила не мне, а какой-то тетеньке. Но если я стану рассказывать, что ел, то скажет и мне.

В этот день после обеда я повел сестру к нашей березке в саду, выкопал все свои сокровища и сказал:

— Бери, Оксана, это все твое.

Сколько там было замечательных вещей! Мы наполнили три кармана одними только игрушками и красивыми камешками. Там еще было много разных железок, но они не понравились Оксане, и мы их не взяли. Ну что же, пусть полежат, я потом что-нибудь смастерю из них.

ЖЕ ВИДАЛИ ЛИ ВЫ КАШЕТО ПАПУ?

Очень скоро опять наступил праздник. Это был особенный праздник.

— Война кончилась! Мы победили! — говорили взрослые и обнимали друг друга.

Весь народ снова собрался около клуба. Мы с Маратом и Фагимой тоже пошли туда. Там выступала красивая учительница, которая живет на нашей улице. Многие женщины и смеялись, и плакали, когда она говорила.

— Почему они плачут, дедушка? — спросил я.

— Это сладкие слезы, дитя мое, — сказал дедушка Мансур. — Это слезы радости.

Когда он так сказал, мне тоже захотелось плакать, но я сдержался, потому что никто из детей не плакал. Я уже заметил, что такими сладкими слезами плачут женщины, и особенно старушки. И те девушки, которых освободил от дракона батыр Тимербек, тоже так плакали.

Одна тетя подняла на руки Оксану и сказала:

— Теперь, дети дорогие, вы будете очень счастливы. Вот какого змея мы победили!

Вечером дедушка Мансур с бабушкой Фархунисой пришли к нам пить чай. Мы с Оксаной до самого вечера играли на улице, а во всех домах взрослые сидели за столами, угощали друг друга и пели песни. Когда людям весело, они поют. И мама всегда пела, когда получала письма от папы. Как хорошо, когда все кругом радуются!

С этого дня мы начали ждать папу. Расцвела и осыпалась черемуха, отцвели яблони. Потом был сенокос, и уже пришло время убирать хлеб. А папы все нет. Много дней прошло с тех пор, как мы получили письмо, в котором он писал: «Скоро увидимся». По вечерам, придя с работы, мама убирала дом: она мыла стены и окна, белила печку.

Мы с Оксаной помогали ей подметать двор, теперь там нет ни соринки.

Часто мы с сестрой выходим на край села и смотрим на дорогу — не едет ли наш папа. Но его все нет. Бывают же люди, которые так долго не возвращаются!

— Знаешь, Кюнбике, кто вернулся? — сообщает маме дедушка Мансур. — Рамазан, сын Бакира, который живет у моста. Значит, и остальные скоро приедут.

— Прошло уже много времени с тех пор, как вышел указ, — говорит мама. — Наш папа к тому же четыре раза был ранен.

Я не знаю, что такое указ. Но это что-то хорошее, раз касается возвращения папы. Тихонько я вызываю Оксану во двор.

— Слышала? — спрашиваю я.

— Что?

— О дяде Рамазане. Пойдем к нему.

Сестра сейчас же соглашается.

Мы пролезаем под воротами и мчимся по улице к домику у моста. Так быстро бежим, что Рушан и не заметил нас. Правда, если бы он и заметил, вряд ли стал бы кидаться камнями. С тех пор как он бросил на плот башмак Оксаны, он больше не трогает нас. А случилось так: мы взяли Рушана в плен, скрутили ему руки, завязали глаза косынкой Фагимы. И мы заставили его дать клятву в том, что он станет хорошим человеком. Марат хотел его побить, но потом передумал. «Прощаю тебя на радостях, ведь кончилась война», — сказал он. И мы освободили Рушана из плена. Вот Рушан и стал хорошим.

Домик у моста, где живет дедушка Бакир, я знаю. Там в саду, за решетчатым забором, есть маленькие красненькие яблочки, только они еще неспелые; это я хорошо знаю — видел, когда ходили на почту.

Я и Оксана добежали до дома дедушки Бакира и остановились. Калитка была открыта, но мы не решились войти. Я осторожно заглянул во двор.

— Кто там не помещается в калитке? — громко спросил кто-то со двора. — Может, открыть большие ворота?

Я испугался и хотел убежать, но услышал тот же голос, только теперь он показался мне ласковее:

— Входите, дети дорогие! Раз человек пришел в гости, он не должен стоять за воротами.

Мы с Оксаной входим во двор. На крыльце стоит дядя красноармеец; он чистит щеткой сапоги, и на его груди звенят медали.

Дядя смотрит на нас и улыбается.

— Это он, — шепчу я Оксане на ухо.

Дядя красноармеец перестает чистить сапоги.

— Что вы хотите, дорогие мои? — спрашивает он.

— Ничего, — растерявшись, отвечаю я.

Оксана дергает меня за рукав.

— Ямиль забыл, дядя, у нас есть к вам дело. — Оксана смело шагает вперед. — Вы не видали нашего папу? Когда он вернется?

— А кто же такой ваш папа?

— Он кавалерист. У него три медали.

— Тогда знаю! — весело говорит дядя. Он смеется, и сразу видно: он радуется тому, что наша армия уже победила фашистов и люди возвращаются домой. — Я вот его перед отъездом не смог повидать. Но скоро и он приедет, очень скоро.

В эту минуту мне показалось, что папа уже приехал и вот сейчас вошел в дом. А что если на самом деле так!

— Мы уже уходим домой, дядя, — говорю я и беру сестру за руку.

— Пойдите, пойдите! — Дядя красноармеец останавливает нас и говорит в открытое окно: — Мама, тут у нас гости, вынеси им гостинцев.

Из дома выходит бабушка в нарядном платье и выносит нам по два больших ореха и по конфете. Мы говорим спасибо. А дядя красноармеец все расспрашивает нас:

— Вы близнецы? Оба одинакового роста.

— Нет, не близнецы, — отвечаю я. — Нас просто двое. Это моя младшая сестренка.

И мы быстро убегаем.

— Я видела много таких красноармейцев, — говорит Оксана.

— Где?

— На войне, очень далеко отсюда.

Опять Оксана говорит такие непонятные слова! Разве дети ходят там, где война?.. Но я не расспрашиваю. Ведь Оксана может обидеться.

Мы приходим домой — мамы нет, она ушла на работу. Дверь не заперта на замок, а заложена щепкой. И папа все еще не вернулся.

* * *

Каждый день кто-либо возвращается с фронта. Приехал папа Марата и Фагимы, приехал старший сын дедушки Бадамши и другие люди с соседней улицы. Мы с Оксаной заходим ко всем, кто возвращается, и расспрашиваем о папе. Но никто ничего не может сказать. Одни видели папу давно, другие слышали о нем, третьи читали о нем в газетах.

Мы весь день смотрим на дорогу, которая ведет от станции. Как увидим кого-нибудь — бежим навстречу. Но папы все нет и нет.

Когда мы еще только начали ждать папу, гусята были совсем маленькие, теперь они выросли и стали большие. Самый красивый гусенок — это тот, которому я про себя дал имя Оксана. Хотя старший гусак и дерется, но гусят мы все равно любим и иногда кормим.

Мы каждый день поливаем наши яблоньки и говорим: «Пусть подрастут до приезда папы!» На яблоньках теперь много листьев, хотя они и не цвели. А мак в нашем саду уже осыпался... Вот сколько времени прошло... Только наши башмаки все такие же — мы их бережем до приезда папы.

Каждый вечер, перед сном, мы смотрим на папин портрет. Оксана говорит ему:

— Приезжай же скорей, папа, приезжай!
— Наверно, папа очень далеко погнал врагов, вот и не может быстро вернуться. Да, Оксана?

Сестра отвечает:

— Да! — и засыпает.

«Пусть скорее наступает утро и возвращается папа!» — думаю я каждый вечер.

Мама вздыхает, глядя на нас с Оксаной.

ВО СНЕ И ЖАВУ

Жаву портреты не разговаривают. А во сне они и разговаривают, и смеются. Я сплю и вижу сон. Будто папин портрет, который висит над кроватью, приблизился ко мне. Вот он сделал шаг, вот взмахнул рукой. Опущенные усы шевелятся, звенят на груди медали. Папа улыбается, и глаза его блестят. Совсем как живой, кажется даже, что он разговаривает. Я хочу открыть глаза, крикнуть, но лежу, как скованный. Вот ведь какой сон!

Наконец мне удастся открыть глаза. Солнце ярко светит в окна. А портретов будто уже два: один ушел на свое место, а другой вдруг наклоняется, хватая меня и прижимает к себе. Я сразу просыпаюсь. К кровати подбегает мама, что-то быстро и весело говорит, но я не слышу ее.

— Папа!.. — вскрикиваю я. — Почему ты так долго не возвращался, папа?..

Просыпается Оксана. Она удивленно смотрит на нас, поднимается. Папа подходит к ней и берет ее на руки:

— Вот и дочка моя проснулась. Узнаешь меня, доченька?

Оксана звонко смеется и целует папу. А я-то и забыл его поцеловать.

— Папа, — говорит Оксана, — а мы тебя ждали, ждали...

Держа нас обоих на руках, папа садится на сундук.

— Вот я и вернулся живым, здоровым, потому что вы меня очень ждали. Оказывается, вы счастливые, мои деточки!

Я считаю медали: одна, две, три, четыре, пять... Только я еще не знал тогда, что означают две желтые и две красные полосы

над карманом. Теперь-то знаю: это значит — папа был четыре раза ранен.

Мы долго сидели на сундуке. Потом стали приходиться гости. Их было еще больше, чем тогда, когда приехала Оксана. Все здороваются с папой, жмут ему руку, некоторые даже двумя руками сразу. Соседки-старушки гладят папу по спине.

Пришел и дедушка Мансур.

— Огромное спасибо за святое дело, которое вы сделали: саму войну победили, — говорит он. — Что разрушено — восстановится, что износилось — обновится. Только сирот очень жалко.

Папа глубоко вздыхает. А дедушка Мансур ведет уже другой разговор:

— И нам было трудно. Однако мы работали изо всех сил. Вот сам увидишь...

Первыми пришли Марат с Фагимой. Они, как вошли, прислонились к двери и так все время стояли.

— Входите, входите! — приглашали мы.

Но они не сдвинулись с места. Я знаю: они стеснялись папы. Позже всех пришел Заман, сразу подбежал к папе, обнял его за ноги. Мы все удивились, а папа взял Замана на руки и говорит:

— Вот, оказывается, кто больше всех соскучился!

— Если у тебя есть ружье, дядя, стрельни-ка, — попросил Заман.

— Здесь же нет врагов! — говорит ему папа.

— А ты стреляй в коршуна, он сегодня унес у нас цыпленка.

Все стали смеяться, а Заман как ни в чем не бывало просит:

— Покажи мне свою саблю.

— Я не привез саблю, малыш. А когда поеду в город, куплю тебе маленькую саблю, ладно?

— Ладно, хоть и маленькую, — говорит Заман и сползает с папиных колен.

Мама угощает всех детей. Заман получает свой гостинец и сейчас же выбегает из дома. Марат и Фагима зовут нас играть, но разве мы можем отойти от папы!

Мама тоже не пошла на работу. Весь день не отходила от печки — варила и пекла, и все было такое вкусное!

Мы все время были возле папы. Мама тоже подходила к нам, улыбалась, смотрела то на нас, то на папу. И говорила она так весело и звонко, как будто сыпались серебряные монеты. Все лицо ее светилось, глаза сияли, и мне казалось, что весь наш дом и вся наша улица стали светлее.

Она теперь совсем не похожа на ту маму, которая в толстой белой шали, с мешком за плечами уезжала зимой в далекий город. Но все равно это та же наша мама.

После полудня пришла бабушка из Тимертау. Увидев ее в окно, мы с Оксаной выбежали навстречу. Но на этот раз нам совсем не было интересно, что лежит в ее больших карманах.

— А-а-а! Мои быстроногие! — говорит бабушка, берет нас за руки и торопливо шагает к дому.

Дома она обнимает папу и тихонько плачет.

— Знаешь, Оксана, — шепчу я, — слезы бабушки — это слезы радости, сладкие слезы.

— Откуда ты знаешь?

— Дедушка Мансур так сказал.

— Молодец, крепко держишься, мама! Может, ты сделана из железа, раз ты из Тимертау?* — шутит папа.

— И железо ржавеет, сынок! А в трудные годы надо быть крепче железа.

Я не могу удержаться от смеха.

— Чего ты смеешься? — спрашивает Оксана.

— Как может быть бабушка из железа? Она вся мягкая, и руки у нее вон какие мягонькие.

---

* Тимертау — букв. железная гора.

Оксана хмурит брови. Ей кажется, что я смеюсь над бабушкой. После чая папа надел пилотку.

— Мать, — сказал он, — я с детьми пройду по полям. На фронте дал я себе слово: если вернусь, то, не снимая походного мешка, обойду все наши поля и луга... Может, и ты с нами пойдешь?

— На этот раз идите без меня. Никак не управлюсь с работой, — говорит мама, осматривая меня и Оксану. — А почему вы без башмаков?

Вот так... Мы совсем забыли о наших башмаках. Я сейчас же достаю их из-под кровати:

— Вот, папа, желтые башмачки с красными кисточками, которые в майский праздник принесла нам бабушка.

— У меня один башмак уплыл по Серебряной, но Ямилъ догнал и принес его, — рассказывает сестра.

— Не я один, а с дедушкой Якшиголом...

— Башмаки были причиной и радости, и горя, — улыбаясь говорит бабушка. — До твоего приезда дети не хотели надевать их, берегли. А папа приехал — про башмаки забыли. Ах, дети, дети...

Мы быстро обуваемся и уходим с папой. Идем на Полевую сторону. Папа идет посередине, я бегу с одной стороны, Оксана — с другой.

Папа срывает пахучие травы, растирает их в руках и нюхает, поднимает нагретые солнцем камешки и подносит их к щеке. опережая нас, он сбегает на дно глубокого оврага; цепляясь за травы, быстро поднимается вверх, срывает колючие фиолетовые цветы татарника, потом влезает на какой-нибудь большой камень и долго-долго всматривается вдаль.

Папа привел нас в дальнюю березовую рощу, к роднику. Ох и холодна вода в том роднике! Папа вымыл этой водой лицо и руки и, зачерпнув ее руками, пил. Мы с Оксаной тоже пили. Потом мы сели у родника на траву.

— Этот родник выкопал мой отец, ваш дед Батырша, — сказал папа. — Я тогда был таким маленьким, как вы теперь. Этот родник так и называют — родник Батырши. Сколько людей пили здесь воду, умывались... Даже птицы и звери приходят сюда пить воду.

— Спасибо дедушке, — говорит Оксана.

Папа обнимает ее и целует в голову.

— Умница, дочка моя!

— Папа, — говорю я, — давай и мы выкопаем три... нет, четыре родника: ты, мама, Оксана и я. И нам потом, может быть, скажут спасибо.

— Когда вырастете, — говорит папа, — вы будете рыть каналы, измените течение рек, будете орошать землю, чтобы она вся цвела... Много сделаете полезного людям!

— Ладно, — соглашаюсь я.

Правда, я еще не могу выкопать и маленький родник, не то что большой канал. Но я научусь.

— Я тоже буду помогать. Ладно, папа? — говорит моя сестра.

Папа подает нам руки, и мы, смеясь, помогаем ему подняться с земли.

— Теперь пойдем к Дубовому озеру. Не устали? — спрашивает папа.

Нет, мы ничуть не устали. Разве устанешь, если рядом папа!

Мы обходим аул наш с другого конца и по лугам, мимо речки Серебряной, выходим к озеру.

На берегах Дубового озера растет высокий камыш с пушистой головкой; когда дотронешься до него — летят пушинки. Мы нарвали много камыша и широких листьев лилий. В кустарнике выбрали крепкие тонкие палочки, чтобы сделать из них стрелы.

На озере мы видели много уток — больших и маленьких. Они испугались нас и улетели. Еще видели мы лягушек, но о них я не стану рассказывать. Не люблю я их, квакушек!

Мы долго ходили по узким тропинкам и наконец вышли на дорогу, которая вела домой. Дорога шла в гору. Мы уже немного устали и присели отдохнуть под деревом. Я потрогал папины медали — они тяжелые и блестящие. Папа снял со своей груди две медали и приколот одну мне, другую Оксане. Нам сразу стало очень весело, и прошла усталость. Наверно, когда папа на войне получал эти медали, у него тоже проходила усталость. Вот ведь какая хорошая вещь — медаль!

Быстрым шагом мы поднялись в гору. На самом гребне горы папа остановился. Отсюда хорошо виден весь наш аул, долина реки Серебряной, и Дубовое озеро, и аул Тимертау за лесом. Удивительно только то, что возле Тимертау лес серо-голубой, а все остальные леса вокруг — зеленые.

Когда-нибудь я пойду с бабушкой в Тимертау, посмотрю этот лес и узнаю, отчего он такой серо-голубой.

Возле дальней горы проходит поезд, за ним тянется длинная полоса дыма. На ближнем поле комбайнами убирают хлеб. Я вижу — на комбайне стоит человек. Издали он кажется таким же маленьким, как я.

Папа долго-долго смотрит вокруг.

— Вот, дети, это все ваша родная земля, — говорит он. — И за этими горами, за лесами, за реками — все это ваша родная земля. Еще есть много, много родной земли, которую вы не видели и не знаете. С той земли мы прогнали фашистов. Понимаете меня?

Понимаем, конечно, только не все. Но мы знаем, что папа говорит что-то очень хорошее. Когда мы вырастем, мы поедем в те места, где воевал папа, и сами увидим ту дальнюю родную землю.

— А знаете, что такое соскучиться? — спрашивает папа.

— А что это?

— Вы хотели видеть меня?

— Ой, папа, ты так долго был на войне! Мы плакали, — говорит Оксана.

— Вот и мне также хотелось видеть и вас, дорогие, и эти леса, и эти реки, и эти дороги.

— А ты плакал, папа? — спрашивает сестренка.

— Нет, дочка, не плакал, хоть и хотелось плакать, сдерживался.

— А почему сдерживался?

Ну как это Оксана не понимает! Разве солдат будет плакать?

На дороге нас догнал дядя с черной бородой:

— А-а, вернулся живым-здоровым! Все ли дома в порядке, брат? Вышел на простор? Доброе дело, брат, доброе дело. Соскучился, верно? Очень хорошо, очень хорошо...

Папа хотел ему ответить, но дядя с черной бородой продолжал быстро говорить, держа папу за руку:

— Раз уж вышел на простор, почему, брат, не заглянул к нам, в огородную бригаду? Угостили бы арбузами. Да! Помидоры нынче дали бо-ольшой урожай! Вот нисколько не преувеличиваю: каждый помидор не меньше, чем пара здоровых кулаков!.. Приходи с детьми! Как они выросли, оказывается... Тьфу-тьфу, не сглазить бы... Тыквы как бочонки, придется таскать на носилках. Приходи, брат, ладно?

Сказав все это, дядя повернулся и быстрым шагом стал удаляться. Наверно, у него было много дел. Папа, улыбаясь, сказал ему вслед:

— А он совсем не изменился, все такой же, нетерпеливая душа!

Мы идем домой. Но нетерпеливая душа, дядя Гарей, что-то вспомнив, поворачивается и опять бежит нам навстречу.

— Уж не взыщи, брат, — говорит он. — За какое дело думаешь взяться? За черную или за белую работу, так сказать? Если не обидишься, что я так скоро предлагаю, то у нас в бригаде

есть одна хорошая, так сказать, черно-белая работа. Надо организовать продажу овощей в городе. Да.

— Ты тоже не взыщи, дядя Гарей. Я думаю по-прежнему за лошадьми ухаживать, — говорит папа.

— Извини, сам знаешь, брат. — И дядя Гарей опять быстро уходит.

Мы приближаемся к нашей улице. А четвертый дом с краю это и есть наш дом.

* * *

Вот видите, было нас сначала двое: я и мама. Потом с сестренкой Оксаной стало трое. А теперь приехал папа — и нас стало четверо. Я не считаю бабушку. Она же из Тимертау, только в гости приходит. Бабушка не сердится и не говорит мне: «Почему ты меня не считаешь?» Что же, разве не лучше быть гостьей?

Но я вам еще не обо всех рассказал. Раз начал, то уж доскажу до конца. Я очень люблю рассказывать о нашем доме, о сестренке Оксане. И вы, пожалуйста, дослушайте до конца. «Делать дело серединка на половинку — это не по-мужски», — сказал однажды дедушка Мансур Загиру, который живет в доме у оврага. А этот Загир половину сада огородил, а половину не огородил. Теперь слушайте, буду рассказывать дальше.

СКОРО МЫ ПОЙДЕМ В ШКОЛУ

Дети в этом году пойдут в школу, — сказал однажды папа, придя с работы.

— Что-то сами они об этом не говорят. Может, им еще не хочется учиться? — спрашивает мама, а сама улыбается.

Конечно, мама шутит. Я вспоминаю телеграмму, которую мы получили зимой. Ни бабушка, ни дедушка Мансур не смогли ее

прочитать. Только школьник Махмут гордо прочитал эту телеграмму и объяснил, что в ней написано. Мама не знает этого. А если б знала, не стала бы так шутить.

— Мы очень хотим учиться, мама, — говорит Оксана. — Когда придет сентябрь, мы вместе со всеми ребятами пойдем в школу.

Я все еще вспоминаю, как хотел тогда сам прочесть телеграмму.

— А ты, Ямил, что думаешь? — спрашивает папа.

Что я могу думать!

— Хорошо, папа, — говорю я громко. — Пусть скорее приходит сентябрь.

Больше о школе никто ничего не говорит.

Когда мама и папа уходят на работу, мы с Оксаной усаживаемся на крыльце. Отсюда видно большое белое здание школы. Первого сентября мы возьмем свои сумки, сойдем с этого крыльца, откроем калитку и пойдем во-он той дорогой! Прямо в школу!

— Мы там будем читать, рисовать! Я нарисую цветок, ладно, Ямил?

— А я нарисую коня, ружье...

— Будем петь красивые песни. Ты будешь запевать.

— Пусть запекает учительница...

Но мне очень хочется спеть сейчас. Если вы увидите белую школу, ее светлые окна, ровную дорогу, вдоль которой растут большие красивые деревья, и если еще вы представите себе, что идете по этой дороге в школу, то вам тоже, наверно, захочется петь. Я запеваю:

*На горе стоит белая школа,
Все вместе пойдем мы туда...*

Сестренка смотрит на меня, щурит свои голубые глаза и тоже начинает петь. Нам так весело, что ноги сами притопывают под нашу песню.

*Научи нас, дорогая школа,
И читать, и писать,
И картинки рисовать.*

Под воротами показывается Фагима. Мы замолкаем. А кто это там на заборе? Ну конечно, Марат! Фагима подбегает к нам.

— Кое-кто уже ласпевает песни, — говорит она.

Марат свистит в свисток и машет нам рукой, чтобы мы выходили на улицу. Оксана плотно закрывает дверь дома, а то сейчас же в дом заберутся цыплята и рассядутся на подоконниках.

— Идем? — спрашивает Фагима.

— Куда?

Марат опять свистит и кричит нам:

— Идем скорей!

— Куда?

— Эх вы! — говорит Марат. — Ничего не знаете! Вчера, пока мы с вами ходили в лес, одна тетя записывала всех, кто пойдет в этом году учиться. Пойдемте скорей записываться!

Спасибо Марату, что сказал. Вчера мы и правда пошли в лес. Совсем ненадолго пошли. И пропустили такое важное дело.

— Пойдемте же скорей! Пойдемте сейчас! — торопит Оксана.

Вчетвером мы выходим на улицу. Нас догоняют Фарит с Заманом.

Заман показывает маленький карандаш, длиной с пальчик.

— У меня есть карандаш! — говорит он. — А наш кот сегодня чуть не поймал перепелку. Перепелка улетела. Хороший...

— Кто, кот?

— Карандаш.

Заман, по-моему, многовато разговаривает. Мама мне часто делает замечание: «Ты любишь много говорить!» А что я по сравнению с Заманом, хоть он и совсем маленький!

Мы пошли по той стороне улицы, где живет Рушан. Он теперь никогда не бросается камнями. Недавно, когда шел дождь, наш теленок залез на просяное поле. Мы с Оксаной бегали за ним и

никак не могли выгнать. Тогда прибежал Рушан и выгнал его. Рушан очень быстро бегаёт!

Вот он, Рушан, сидит сейчас на воротах и поёт. Он все-таки занятный, этот Рушан. Любит забираться куда-нибудь высоко — то на столб, то на крышу — и там песни поёт. Никак не поймешь, о чем он поёт.

— Пойдем, Рушан, в школу, — говорит Марат.

— В сентябре пойду, — отвечает Рушан. — Вчера была тетя, она сказала, что учиться начнут в сентябре.

— А мы были в лесу и не видели эту тетю, — говорит Фагима. Марат сердито смотрит на нее.

— Ты не очень много разговаривай в школе, — говорит он ей. — Все-таки помни, что ты картавишь.

Фагима не обижается, только кивает своей рыжей кудрявой головой:

— Ладно...

Мы дошли до школы и остановились у двери. Никто не хочет войти первым. Фагима взялась за ручку, но Марат остановил ее. Пока мы стояли, поглядывая по сторонам, из школьного сада показался Заман. В руке у него большой красный цветок. Мы и не заметили, когда он забрался в школьный сад.

— Там много цветов, идемте собирать! — говорит Заман. — И я там карандаш потерял.

Фарит сердится и начинает ругать его:

— Разве можно рвать цветы в школьном саду?

И правда, ничего-то не понимает этот Заман! Из сада выходит тетя:

— Кто из вас тут цветы рвал?

— Это не я, — говорит Заман и прячется за спину Фарита.

Тетя смеется. Если смеется, значит, не сердится.

— В этом саду можно играть, но цветы рвать нельзя, — говорит она и гладит Замана по голове. — Идите играйте.

— Мы пришли не играть, а по делу, — заявляет Марат.

— По какому же делу вы пришли?

— Мы пришли учиться, — говорит Фагима. Но Марат тянет ее за рукав:

— Нет, пока не учиться, а записаться.

Тетя ведет нас в школу. Мы входим в большую комнату. Там стоят парты.

— Садитесь, дети, — говорит тетя и достает большую тетрадь.

Заман не может сидеть спокойно — он все время вертится и наконец громко заявляет:

— Тетя, мы вчера ходили в лес.

— А-а! Кто же ходил?

— Мы! — бойко отвечает Заман.

Ну что за человек! И ведь говорит неправду: он с нами вчера в лес не ходил.

— Ну, кого первого записывать? — спрашивает учительница.

Сначала мы все молчим, потом тетя учительница спрашивает у всех по очереди, кому сколько лет.

Когда очередь доходит до Замана, он протягивает учительнице тот большой красный цветок, который сорвал в саду:

— Натя, тетя. Мне четыре года.

Учительница смеется, берет цветок, гладит Замана по голове и говорит:

— Тебе еще рано учиться. И тебе, Фагима, рано. А вы все приходите первого сентября. Меня зовут Рауза-апай.

Рауза-апай проводила нас до крыльца, и мы побежали домой. Около дома остановились.

— Рауза-апай хорошая? — спросила меня Оксана.

— Конечно, хорошая. Она же будет нас учить читать и писать.

— Через четырнадцать дней — сентябрь, хорошенько запомните это, — сказал нам Марат.

С этого дня нас начали готовить в школу. Папа купил нам карандаши, краски, а мама сшила мне и Оксане новую одежду и

красивые сумочки для книг. Мы теперь каждый день ходим к школе, даже в сад заходим.

А в школьном саду растет много разных деревьев и кустов, и каких только цветов нет на клумбах!

ДОБРЫЕ ВЕСТИ

Однажды вечером мы сидим вчетвером и пьем чай. Оксана спорит со мной о том, сколько дней осталось до первого сентября. Я говорю: «Семь дней». Она говорит: «Восемь». Я говорю: «Нет, семь!» Она говорит: «Нет, восемь!» Папа с мамой молча смотрят на нас и улыбаются.

Сестра моя вдруг обнимает папу.

— Тогда пусть папа самую-самую правду скажет, — просит она.

Папа медленно гладит свой ус и говорит:

— По-моему, самая правда — это семь дней и восемь ночей.

Я считаю по пальцам дни и ночи. Но почему-то у меня не получается ни семь, ни восемь. Ну что же, пусть так, ночей можно и не считать. Ночью ведь люди спят.

Мы перестаем спорить. Мама сидит за столом, подперев рукой щеку.

Папа смотрит на маму, потом на нас и тихо говорит:

— Сегодня, дети, из далеких краев к нам пришли добрые вести. Мы получили письмо от очень близкого человека.

Из каких далеких краев, от какого близкого человека могло прийти к нам письмо? Но этого папа не объясняет.

Я думаю о далеких краях, где живет этот близкий человек. Где эти края? Может, за тем голубым лесом возле Тимертау? Спросить бы папу.

Но папа уже встает из-за стола и говорит маме:

— Не забудь, Кюнбике, завтра принести меду с пасеки. Посылай приглашение матери в Тимертау. Так лучше будет.

Мама молча кивает головой. Конечно, так лучше будет. Когда бабушка у нас, всегда лучше. Мы бабушку любим. И сладкий мед тоже нам нравится.

— А вам, дети, как говорится, пора на сонный базар ехать. Раздевайтесь и ложитесь спать, — вставая из-за стола, говорит мама. Голос ее звучит сегодня как-то невесело.

Мы ложимся спать, не разузнав толком, о чем говорил папа.

А утром-то, утром что делалось в нашем доме!

Мама побелила печь, повесила на стены наши красивые узорчатые полотенца, на окна — белые кружевные занавески. Мамина кровать покрыта большим клетчатым ковром. А посмотрите-ка на самовар, как он весь сияет! Папа чисто-пречисто вымел весь двор. Сколько ни ищи, даже в траве не найдешь самой маленькой соринки!

Вот, оказывается, как бывает, когда из далеких краев приходят хорошие вести!

К вечеру пришла и бабушка. Мы с Оксаной увидели ее издали и выбежали навстречу, когда она еще была около дома Рушана.

— Бабушка, — сказали мы, крепко обнимая ее, — к нам пришли добрые вести из далеких краев. Поэтому мы тебя пригласили.

— Добрые вести — дело хорошее, — отвечала бабушка, улыбаясь и поглаживая нас по спине и по плечам.

Папа до позднего вечера был в колхозе около своих лошадей. С выгона уже вернулось стадо, а его все еще нет. Бабушка с Оксаной ушли к дедушке Мансуру. Я тихонько подошел к маме, когда она доила корову.

— Мамочка, — спросил я шепотом, — а мамочка, кто же этот близкий человек, который живет в далеких краях?

Мама вдруг обернулась и тихо проговорила:

— Скоро, сынок, ты все узнаешь сам. Пусть только это будет в добрый час!

День прошел, два дня прошло — мы еще ничего не узнали. А на третий день в наш дом, как говорит бабушка, вошли и радость и печаль...

ПРИЕХАЛ ГОСТЬ

Мы долго были на речке и вернулись домой поздно. На бревнах возле сада сидели папа и какой-то незнакомый красноармеец. Увидев нас, этот красноармеец вскочил и крикнул:

— Оксана!..

Он еще что-то сказал, но я не расслышал.

Мы с сестрой остановились. Откуда знает Оксану этот незнакомый человек? Может, папа ему сказал? Сам не знаю отчего, но я испугался. Оксана тоже испугалась, у нее задрожали губы.

— Идите сюда, дети, — позвал нас папа. — Это дорогой гость. Он только что приехал.

Но мы не двинулись с места. Дорогой гость сам побежал к нам навстречу и взял на руки Оксану. Он долго смотрел на нее, потом прижал к себе. Оксана не заплакала: ее часто берут на руки — ведь все любят мою сестру. А этот человек все смотрит на нее, гладит по голове и шепчет:

— Оксана, Оксана, дочка моя...

Почему он так говорит: «дочка моя»? Я вижу, папа опустил голову и тыльной стороной ладони вытирает себе глаза. Что это с ним, не попала ли ему в глаз соринка? Бабушка глядит в открытое окно, прикрыв рот уголком платка. Мама стоит на крыльце, я никак не пойму: не то она смеется, не то плачет. Да, она и смеется, и плачет. Узнать бы мне, что за слезы у нее на глазах — сладкие или горькие?

А дорогой гость все держит Оксану на руках, целует ее лоб, волосы, руки. Я уже начинаю сердиться на этого гостя, чем-то он мне не нравится. Нельзя же так долго держать на руках чужую сестренку! Если хотите знать, этот гость пока не особенно дорогой мне.

Наконец он опускает Оксану на землю и хочет взять на руки меня, но я подбегаю к папе и прячусь за него. Если этот гость подойдет еще раз ко мне, я сейчас же возьму мою сестру и убегу вместе с ней к бабушке в Тимертау.

— Не будь таким диким, сынок, — говорит папа, — наш гость, дядя Петро, любит тебя.

— Не надо, пусть не любит ни меня, ни Оксану, — говорю я, а сам смотрю в землю.

Оксана уже сидит на коленях у этого дяди Петро, гладит его по щеке и что-то говорит ему.

Я смотрю на папу, на маму, на бабушку: все они какие-то особенные сегодня. Как же это понять мне — радуются они или печалятся? И Оксана совсем-совсем другая стала. Обо мне она как будто и забыла...

А нет, не забыла. Вот сестра моя подбегает ко мне. Ее голубые глаза стали еще светлее. Значит, она радуется. Она хлопает в ладоши и весело говорит:

— Знаешь, кто к нам приехал?

— А кто?

— Сказать?

— Скажи.

— К нам приехал... Ты и не догадаешься!

А вы догадались бы? Никогда!

ТАК ВОТ КТО НАШ ДОРОГОЙ ГОСТЬ!

- Кюнбике, — зовет папа, — и ты, мама, идите сюда, посидим немного все вместе.

Мы усаживаемся на тех же бревнах. Оксана сидит между дядей и мною.

Я оборачиваюсь и смотрю на Полевую сторону. Там за дальней горой скрывается солнце. За нашим огородом на бугорках ходят лошади и щиплют траву. Длинные тени от лошадей падают на землю. Возле дуба стоит серая лошадь. Ее зовут Атака. Эта лошадь тоже была на войне, ее ранило осколком, и теперь она немного прихрамывает, когда идет рысью. Сейчас вокруг Атаки собрались молодые лошади; они стоят тихо, даже не шевелят хвостами. Только Атака иногда вскидывает голову. Наверно, рассказывает какую-то интересную сказку.

Папа садится на большой камень напротив нас. Красные лучи солнца падают на его лицо. Мне кажется, что его щеки, нос и лоб охвачены пламенем; я боюсь, что вот-вот загорятся и запылают его длинные усы.

— Настало время, дети, рассказать вам, что привело в наш дом дорогого гостя, — медленно говорит папа и смотрит на дядю Петро, потом на Оксану и на меня.

Дядя Петро сидит опустив голову, как будто он задумался о чем-то. Мы с Оксаной с нетерпением ждем, что скажет папа. Но папа, видно, не знает, как начать.

— Рассказ мой будет короткий, — откашлявшись, говорит он. — Война, дети, страшное дело. Много горя приносит она людям. Сколько разоренных сел мы проходили — не сосчитать. Хуже зверей враги наши — фашисты. Нет в них жалости ни к матерям, ни к малым детям. Гнали мы их с Украины большой силой. Помню, однажды выбили мы их из одного села. Как сейчас, перед глазами стоят разбитые хаты, пустая улица, везде гарью

пахнет — дышать нечем. Ни одного человека не видно. Только слышу я, в крайней хате ребенок плачет...

Папа опять откашлялся и бросил быстрый взгляд на Оксану. Оксана тоже смотрела на него, и губы у нее чуть-чуть дрожали. Дядя Петро как будто чего-то испугался, но сидел молча и ждал, что скажет дальше папа.

— Забежал я в ту хату, вижу — лежит на полу убитая женщина. Возле нее маленькая девочка плачет. Остановился я. Сам еще не знаю, что делать, а руки мои уже подняли девочку и к груди прижимают. А она вдруг и говорит мне: «Папа!» Вижу, за отца меня приняла — он, наверно, тоже был на фронте. Ну, думаю, судьба ей быть моему Ямилю сестренкой...

Оксана прижала к груди руки:

— Это была я?

Папа ласково посмотрел на Оксану:

— Это была ты, дочка... Но слушайте, дети, дальше. Я поднял у печки уголек, написал на стене свой адрес, завернул дочку в шинель и побежал догонять товарищей... После боя командир разрешил мне отвезти дочку в город, где был детский дом. Тогда же я написал письмо маме, чтобы она приехала за Оксаной. Только через несколько месяцев мама смогла поехать в дальний путь... Ты помнишь, Ямил, тот день, когда мама привезла тебе сестренку?

О, еще бы я не помнил этот день!.. Я помнил все. Но я боялся упустить хоть одно слово из папиного рассказа.

— Три дня назад я говорил вам о письме. Оно было от дяди Петро. Оксанин папа, наш дорогой гость и брат, сегодня сам приехал к нам, — дрогнувшим голосом закончил мой папа и снова закашлялся, как будто что-то застряло у него в горле.

Мне почему-то захотелось громко заплакать, но Оксана вдруг тихо шепнула:

— Я говорила тебе, Ямил, что у нас была еще одна мама! И вот еще один папа приехал к нам теперь. Мой папа!

Вдруг дядя Петро сильными руками поднял нас с Оксаной и крепко прижал к груди.

— Ямил, сыночек... Дети мои... — прошептал он, приныкая к нам лицом.

Тогда я понял, что и правда он дорогой гость в нашем доме.

ПОСЛЕДНИЕ ПУТИ ДЯДЯ

Я сразу полюбил дядю Петро. Хороший человек наш дядя Петро! Он часто сажает меня и Оксану на плечи и носит по двору. Мы немного боимся, когда он быстро бегаёт, но все равно смеемся. В нашем доме нет такого огромного человека, как дядя Петро. Когда он входит в сени, то наклоняется, чтобы не ушибить о притолоку голову. Его каждый кулак ничуть не меньше большого мяча Замана. Вот ведь какой наш дядя Петро! Богатырь! Так говорит о нем дедушка Мансур.

Только бабушка что-то гостем недовольна. Она все бормочет свое.

— Больно уж непоседа, — говорит она. — Сидел бы себе спокойно дома, отдыхал бы да угощался. А он где только не был! Весь колхоз обошел!..

Бабушка правду говорит: где только не побывал дядя Петро! И всюду брал с собой меня и Оксану.

Перво-наперво мы были у родника дедушки Батырши. От родника пошли в поле, где мамина бригада молотила пшеницу. Дядя Петро немного посмотрел, потом быстро забрался на молотилку и начал подавать в барабан снопы.

Мы с Оксаной стояли в стороне, у большого скирда соломы.

— Затосковали руки солдата по работе, ой затосковали! — сказал один дядя, который вилами кидал на скирд солому.

— Это правда, — согласился другой, в солдатской гимнастерке.

Когда наступило время обеда и молотилка перестала работать, дядя Петро подошел к нам. Он был весь в пыли, только зубы его казались белее.

В тот день мы все трое побывали еще у папы, на скошенном лугу, около его табуна. Добрая улыбка осветила лицо гостя, когда он увидел коней. Наши кони очень понравились дяде Петро.

Побывали мы везде: на огороде, на пасеке; на обратном пути завернули в большой овраг, где берут глину для кирпичей и горшков.

Дядя Петро глядел и не мог наглядеться на наш аул.

Его всюду встречали словами: «Добро пожаловать, брат!» — и долго трясли ему руку. А старухи гладили по спине. Бабушки всегда так: хорошим людям сначала жмут руку, потом по спине гладят.

Скажите, если бы дядя Петро не был дорогим гостем, разве к нему так относились бы?

Больше всего ему понравилась наша кузница. Мы там три раза были. В кузнице работают два кузнеца — два Габи: одного зовут Толстый Габи, другого Тонкий Габи. Оба Габи быстро подружились с дорогим гостем — говорят не наговорятся.

Каждый раз, когда мы бывали в кузнице, дядя Петро, засучив рукава, брал большой молот, величиной с мою голову, бил этим молотом по красному раскаленному железу, и оно становилось тоненьким, как блинчик.

— Вот это кузнец так кузнец! — говорит Тонкий Габи Толстому. — Вот у кого силища!

Мы с дядей Петро сделали мне ножичек, а маме новую кочергу. Лишь Оксане ничего не смастерили. В кузнице просто невозможно сделать куклу, это всякий понимает.

— Как сон прошли эти три дня, — говорит теперь мама.

Если так говорит моя мама, наверно, оно так и было.

ПАКСТВЕЖЖЫЙ РАЗГОВОР

Оксана со своим папой вошли в дом, а я завернул в сад, чтобы спрятать в сокровищнице разные железки, которые мы принесли из кузницы.

Я прошел мимо яблонь, посаженных весной. Вот Оксанина яблоня, вот моя, это папина яблоня, а та мамина. Чья же эта, пятая, яблоня?.. А что сказала тогда, весной, мама? Что пятая яблоня будет для гостя. У нас теперь есть дорогой гость. Как хорошо! Я сейчас же называю пятую яблоню именем дяди Петро. Всем по яблоньке!..

Когда я сидел у березки и копался в нашей сокровищнице, то услышал негромкий разговор.

Кто же это разговаривает?

Я поднял голову и посмотрел. Недалеко от меня, за кустом орешника, стояла бабушка, а с той стороны была видна белая борода дедушки Мансура.

— Очень любит он детей, — говорит бабушка. — Сам такой сердечный, и руки у него золотые. Очень хорошим оказался наш новый родственник, я не нарадуюсь.

— Так, сестрица, так, — говорит дед. — Людей роднят не язык и не богатство, а сердце. Я много жил на свете и это знаю. Время наше такое, сестрица, оно не только жизнь людей, но и сердца их сделало лучше.

Бабушка шумно вздыхает и продолжает тихо:

— Эта разлука, Мансур, так тяжела, будто вырвали из груди сердце. Слишком уж мы к дочке нашей привязаны. И на отца ее еще не нагляделись. Горше всего будет Ямилю и Кюнбике. Чего бы только не дала я, чтобы жили мы тут все вместе! Никак не можем уговорить его...

Опять раздался мягкий, ровный голос деда:

— Не надо уговаривать, сестра. Если у настоящего джигита земля покрыта золой и углем, как может терпеть его сердце! Он должен вернуться на свою землю, любящими руками посеять в нее доброе зерно и наново свить гнездо...

Их разговор показался мне странным, и я понял, что меня ждет большая печаль. В груди у меня вдруг что-то оборвалось — не сердце ли это?

Они же говорили о моей сестре и дяде Петро! Может быть, их уже и нет?

Я бросился в дом. Сестра моя сидит на сундуке, болтает ногами и что-то говорит своему папе. Ее светлые глаза так весело улыбаются... Я сразу успокоился. Да вот же они!

— Ты к нашей сокровищнице ходил, я знаю, — говорит Оксана. — Давай-ка посадим моих кукол на твоих коней и повезем их в гости.

— А куда?

— Далеко-далеко — на Украину.

В комнату быстро входит бабушка и сразу берется за самовар.

— Гости без чая, а я заговорила. Ох как нехорошо, — сетует она.

А у меня в ушах звенят другие ее слова, которые она говорила у плетня: «...будто вырвали из груди сердце...».

Что же это значит?

Я только потом понял бабушкины слова.

ПРОВОДЫ

Вот и настал последний день августа. Утро было теплое-пре теплое. Желтая трава на дворе, листья на деревьях, железные крыши домов, белые телеграфные столбы на улице — все было залито солнцем.

— Как тепло прощается с нами лето! — говорила бабушка. — Зимой мы будем вспоминать о нем.

В это утро дядя Петро и Оксана прощались с нашим аулом.

У ворот стояла запряженная в телегу колхозная лошадь Атака. Вокруг бегали мальчики и девочки, взрослые разговаривали.

Все было готово к отъезду. Мама одела Оксану в самое лучшее платье. Дядя Петро побрился.

Папа уже вынес все вещи, положил их на телегу и опять вернулся в дом. Бабушка велела всем присесть. Только тогда, обернувшись ко мне, мама сказала:

— Вот и настало время, Ямил, прощаться тебе с сестрой. Сегодня Оксана уезжает на Украину вместе со своим папой. А потом мы поедem к ним в гости. Ладно, дочка? — ласково спрашивает она Оксану.

— Ой, мама, только скорее приезжайте! — Оксана берет маму за руку. — Пусть Ямил сейчас с нами поедет. Поедешь, Ямил?

— Кто же останется дома, если вы вдвоем уедете? Мы уж приедem все вместе, — говорит бабушка.

Я слушаю и удивляюсь: почему Оксана должна ехать одна, когда я не хочу расставаться с ней? Неужели они этого не понимают? Мне хочется громко-громко плакать.

Некоторое время мы сидим молча. Потом бабушка подает рукой знак, что пора встать.

Мы все выходим на улицу. Люди окружают дядю Петро, жмут ему руки и говорят:

— Прощай, брат, да не навсегда!

Кто-то поднимает Оксану, целует. Ее передают с рук на руки.

Прощанье длится долго. Самой последней к сестре моей подходит бабушка и гладит ее по светлым волосам.

— Будь счастлива, расти честным и хорошим человеком, доченька, — говорит она; мокрые от слез глаза ее стали совсем красными.

Потом мы все усаживаемся на телегу. Мама берет Оксану на колени. Папа встряхивает вожжами. Люди остаются у наших ворот, машут руками. Фагима громко, навзрыд плачет. Марат и Фарит бегут за телегой.

— Прощай, Оксана, будь здорова! — кричат они.

Сестра машет им рукой. Мальчики долго еще бегут за нами, потом отстают и смотрят вслед.

Мы проезжаем Лесную гору, большой луг, где мы отдыхали с папой. Папа останавливает коня и спрыгивает с телеги.

— Идите, дети, вперед, разомните ноги, — говорит он. — Когда устанете, сядете снова.

Мама помогает Оксане слезть с телеги, я спрыгиваю сам.

Мы бежим по желтой траве. Цветов уже нет — они отцвели, и бабочек не видно. На стоге сена сидит какая-то большая серая птица, от нее на землю падает тень.

— Кш-ш!.. Кш-ш-ш! — кричу я, но серая птица не улетает.

— Не пугай ее, Ямил, может быть, ей хочется спать, — говорит Оксана. — Почему эта птица одна, где ее дети?.. Может, ее дети уехали в гости? — Она молчит, потом тихо добавляет: — Мама сегодня вышла со мной в сени, обнимала, обнимала меня, а потом заплакала...

Я оглядываюсь. Мама, папа и дядя Петро идут за телегой.

Вдалеке едва виднеется наша Полевая сторона. Летом там растут цветы, голубые, как глаза моей сестренки. Их зовут незабудками. Бывало, мы рвали эти цветы и дома ставили их в стакан с водой. Теперь уже нет этих цветов. И башмаки наши поизносились. И Оксана уезжает. Дома остается только Оксанина яблоня и еще тот самый красивый гусенок.

— Не уезжай, Оксана, — прошу я.

— Мама сказала, что нужно ехать. А мой папа — он хороший, он и тебя, Ямил, любит, и меня. Ты приедешь с мамой к нам в гости, у нас там новый дом будет.

Нас догоняет телега, и мы с Оксаной опять усаживаемся на нее.

Едем долго-долго, через леса, мосты, по берегам озер. Снова поднимаемся в гору. Впереди проезжает длинный поезд, оставляя за собой белые клубы дыма. За деревьями виднеется белый домик.

— Вот и доехали, — говорит папа.

Телега останавливается под деревом, не доезжая до белого домика.

Папа и дядя Петро идут в дом, а мы с мамой остаемся у лошади. Возле домика лежат блестящие рельсы, они тянутся так далеко, как будто нигде не кончаются. По этим рельсам идут поезда.

Перед домиком выложены большие ровные камни. Они похожи на тот камень, на котором дедушка Мансур точит топор. Только здесь их много, и они прилегают один к другому, по ним ходят люди. Детей не видно, кругом одни взрослые. Мама берет нас с Оксаной за руки, и мы тоже ходим по этим ровным камням. Мама не разговаривает и не смеется.

— Билеты есть, — слышим мы голос папы. Он и дядя Петро догоняют нас. — Скоро будет поезд. Я пойду принесу вещи.

Папа уходит, а дядя Петро остается с нами и разговаривает с мамой. Я не понимаю их, они говорят не по-башкирски. Потом подходит и папа с вещами. Теперь они говорят втроем.

— Идет! — закричал вдруг кто-то.

Люди засуетились, забегали: из-за деревьев показался паровоз. Он так грохотал, что под ногами дрожала земля, и так пыхтел, проходя мимо нас, что я даже испугался.

Мама потянула меня за рукав, и мы побежали за вагонами. У одного вагона дядя Петро остановился и отдал билет человеку в черном костюме с блестящими пуговицами.

Мы стали прощаться.

Дядя Петро обнял папу, крепко сжал мамины руки, потом поднял меня и три раза поцеловал в щеки.

Оксана вдруг бросилась к маме и крепко обняла ее. Они прижались друг к другу, плечи мамы вздрагивали.

Папа поспешно взял Оксану из маминых рук, поцеловал и опустил на землю.

— Попрощайтесь, дети, — сказал он, глядя меня по плечу.

Сестра моя обернулась ко мне, и я увидел ее лицо, мокрое от слез, словно забрызганное дождем. Я бросился к ней:

— Оксана, сестричка моя, не уезжай!

— Ямилъ, не плачь, сынок, вы скоро увидите. Мы ведь живем на одной родной земле, — сказал папа.

Дядя Петро быстро поднял мою сестру на ступеньки вагона и вскочил сам.

Паровоз вдруг загудел. Вагоны тронулись.

Мама и папа машут руками вслед поезду. Вот из окна вагона мелькнул белый платочек Оксаны. Вот уже поезд скрылся за деревьями. А мы все еще не трогаемся с места. Вдруг я слышу тихий голос мамы:

— Улетела птичка моя перелетная в свое гнездо...

Папа о чем-то думает, потом, ни на кого не глядя, произнес:

— Не надо так говорить, Кюнбике. Дочь наша навсегда останется радостью нашего дома. Теперь не только у Оксаны, но у всех нас будет два гнезда. На своей земле Петро построит новый просторный дом. Он сильный человек. И нам теперь навеки суждено делить с ними пополам и радость, и печаль. Будем ездить друг к другу в гости, а если нужно, то и помогать будем.

Я все еще смотрю, как за деревьями рассеивается густой дым, но перед моими глазами уже встает большой новый дом, возле него — такой же, как у нас, сад, там растет одна березка и пять яблонь. По двору ходят белые гуси. На высокое крыльцо, крепко держась за руки, поднимаемся мы с Оксаной...

Вдали гудит паровоз.

Надо мной сияет чистое, ясное небо, цвета глаз моей сестры Оксаны, которую папа назвал радостью нашего дома.

1951

В соответствии с Федеральным законом
от 29 декабря 2010 г. № 436-ФЗ 6+

2010 йылдын 29 декабрэндәге 436-ФЗ һанлы
Федераль законға ярашлы 6+

Литературно-художественное издание

Для детей младшего и среднего школьного возраста

Каримов Мустафа Сафич
(Мустай Карим)

РАДОСТЬ НАШЕГО ДОМА

Повесть

(на башкирском и русском языках)

Әзәби-нәфис баҫма

Кесе һәм урта йәштәге мәктәп балалары өсөн

Кәримов Мостафа Сафа улы
(Мостай Кәрим)

БЕЗЗЕҢ ӨЙЗӨҢ ЙӘМЕ

Повесть

(башкорт һәм рус телдәрендә)

Проект етәкселәре З. Ш. Карабаева, Ә. Ә. Филәжетдинова

Мөхәррирзәре Ә. Н. Әсәзуллина, Н. С. Әхмәдиева
Бизәләш мөхәррире А. Р. Мөхтәрүллин
Техник мөхәррире В. Р. Абдрахманова
Корректорзәры З. М. Камалова, Л. Ф. Саниева,
Г. Ф. Закирова, О. В. Савичева, А. М. Черепкова

Баһырға кул куйылды 12.09.14 Форматы 84x108 $\frac{1}{16}$. Офсет кағызы. Petersburg гарнитураһы.
Офсет ысулы менән баһылды. Шартлы баһма табак. 20,16+0,64 форз. Шартлы буяу отг. 84,04.
Иһеп-баһма таб. 11,35+0,76 форз. Тиражы 3000 дана. Заказ 1.0071.14.

Баһкортостан Республикаһының Зәйнәб Биһшева иһемендәге
Баһкортостан «Китап» нәһриәте дәүләт унитар предприяһеһы.
450001, Өфө, Октябрь проспекты, 2.

Әһер файлдарзан баһылды.

Баһкортостан Республикаһының
Өфө полиграфкомбинаты дәүләт унитар предприяһеһы.
450001, Өфө, Октябрь проспекты, 2.

